

Rafhit

2008

Tunnhamn förr och nu

Skolan i Rosala 100 år

Reportage från:
Bolax, Kasnäs
Högsåra, Bodö
Hitis, Ekholmen
Tunnhamn, Rosala
Böle, Sommarö

Information om:
Evenemang, Service

I detta nummer

- 4 Hitis-Rosala skola 100 år
- 6 Stickiga strumpor och fiskleverolja
- 8 Banbrytande fostrare fyller åttio i Rosala
- 10 "Det skall vara Fänrik Ståhl på måndag"
- 12 Skolbarn på Örö fort
- 13 Bolax Gillet - en flitig 40-åring
- 16 Bakom kulisserna i Berits kiosk
- 19 Bjudningsdanser under knapphetens stjärna
- 22 Minnen från Bodö
- 24 Hitis FBK - brandvärn och räddningstjänst
- 28 Högsåra - lotsarnas och farledsskötarnas by
- 30 Ruth Wiberg - sumpskeppare, journalist, politiker och samhällsaktiv
- 34 Otto Nybergs dagboksanteckningar i januari 1933
- 36 Kyrkfärder i gången tid i Hitis skärgård
- 38 Torparliv på Tunnamn
- 40 Vindkraftens välsignelse
- 42 Kejsarboden
- 43 Kurt Zilliacus In Memoriam
- 44 Skärgårdens kultursällskap
- 46 Skärgårdsteatern - trogen gäst i Hitis skärgård
- 49 Biskopsö byalag på utfärd till Ekholmen
- 52 Sjöräddning Sydväst i Kasnäs
- 53 Fågelskådning - en hobby för alla
- 56 Rosala öppna kubbmästerskap
- 58 Hitisvalsens 20 år
- 59 Fröken Silvi Oravainen i skolan
- 60 Information
- 62 Händelsekalender
- 64 se framåt, se bakåt

Hitis Friidrottsträning 2008 & lek

Start tisdagen 8/7 med samling klockan 18.00 på Idrottsplanen, Vikarevägen.
Varje tillfälle startar klockan 18.00 & slutar c:a klockan 19.30 utom tävlingsdagen.
Tävlingsdagen 22/7 startar klockan 17.30 och slutar c:a kl. 20.00.

Första samling och träningsdag	Tisdagen	8 / 7
Övriga träningsdagar:	Torsdagen	10 / 7
	Tisdagen	15 / 7
	Torsdagen	17 / 7
Tävling och avslutning	Tisdagen	22 / 7

Grenar:

Höjdhopp, Längdhopp, Löpning, 30-60-400 m, Kulstötning, Bollkast.

Ålder och ruppindelning:

Grupp 1	Födelseår	2004 & 2003
2		2002 & 2001
3		2000 & 1999
4		1998 & 1997
5		1996 & 1995
6		1994 & 1993

Avgift 6 euro som går till priser & förfriskningar på avslutningsdagen.

Regler:

För att de som deltar och kämpar på träningarna skall ha fördel på avslutningsdagen, kan ingen som tillfällig deltagare vinna pris genom att bara delta på tävlingsdagen.

För att vinna pris på tävlingen måste man ha deltagit på minst två stycken träningstillfällen.

På avslutningen:

Vid tävlingens poängberäkning räknas sämsta grenplacering bort.

Idrottsträningen arrangeras genom H.V.H. Hembygdens vänner i Hitis.

Med vänlig hälsning.

Hans Axelsson med medhjälpare.

Tel: Ingen fast telefon. Information i Hitis butik

Efter varje tillfälle brukar det bli fotboll och i år finns nya fotbollsmål

Skola och kultur med vind i seglen

Hitis-Rosala skola fyller hundra år. Skolan är visserligen inte den första i bygden, men är den ända som lyckats överleva. Under långa perioder av förra seklet hade skolverksamheten vind i seglen. Barnaskaran var stor i Hitis byar som var avskilda från varandra av vatten. Sammanlagt har Hitis kommun hunnit uppleva åtta skolor varav endast en finns kvar. Medvind förbyttes till motvind under 1950- och 1960-talen i takt med ökad utflyttning. Resurserna var knappa men lärarna och kommunen gjorde sitt bästa för att starta och upprätthålla skolor. När motvinden satte in på allvar ökade konfliktbenägenheten varav den tråkigaste var mellan skolorna i Hitis kyrkby och Rosala. Barnen fanns i Rosala och det avgjorde saken. Konflikten var upprivande och eftersvallet satte sina spår i fullmäktigebeslutet om en sammanslagning med Dragsfjärd.

Skolan i Rosala lever seglivat vidare. Förut var skolan den naturliga samlingspunkten för kultur- och föreningsliv. Samma gäller delvis fortfarande men dessvärre har föreningsverksamhet och kulturell aktivitet flyttat och sökt andra sammanhang med skoldöden. I vissa fall har verksamheten helt dött ut som på Örö. Intrycket är otvetydigt att den kulturverksamhet som förut florerade året om alltmer blivit en verksamhet som kulminerar under några sommarveckor. Kulturaktiviteten är något som givetvis kommer skärgårdsborna till del men den stora merparten av publiken består av fritidsboende och turister. Kravet på arrangörerna växer och det som erbjuds är mer professionellt än någonsin. Förut var gränsen mellan dem som utövade kulturell verksamhet och de som tog del av den flytande eftersom alla på ett eller annat sätt var involverade. Med professionalisering följer ohjälpligt det kommersiella. Gränsen mellan dem som utövar och de som tar del av det kulturella utbudet blir därigenom skarpare.

En sådan trend är ingalunda något unikt för skärgården, samma fenomen och i mycket vidare utsträckning har sedan länge varit rådande annanstans. De kulturella satsningarna kan inte vara alltför kostnadsdryga men kvaliteten hör ofta till det bättre. Arrangörerna består fortfarande av lokala krafter och de får lov att mobilisera en hel del energi för att nå lyckat resultat. Den ekonomiska risken kan vara förödande vid ett misslyckande medan lyckade arrangemang ger mersmak. Exempel finns av båda men de lyckade dominerar. Kulturella händelser som utspelas i skärgården är som en extra bonus. Kulturen i maritim miljö har definitivt vind i seglen.

Jan Sundberg

RöHit

Tidning för Hitis skärgård

Våra unga annonsredaktörer 2008

Christoffer Johansson	Viktor Holmström
Viola Wilson	Cecilia Laine
Simon Eriksson	Mari Lejonmark
Maria Lumme	Anna Sjöberg
Xenia Wilson	Johanna Rosenberg
Moja Brunström	Tony Laine
Ella Toljander	Rami El Digwy
	Emilia Johansson

Chefredaktör: Jan Sundberg

Ombrytning och layout: Bernt Örså

Pärmbild: Bernt Örså

Baksida: Magnus Lindberg

Redaktionsskreterare: Irene Sundqvist

Redaktörer: Stig-Björn Nyberg

Carina Wolff-Brandt

Henrik Wilén

Olof och Gun Biström

Sixten Granroth

Heidi von Wright

Johan-Gustav Knuts

Lars Luther

Lillemor Wennerström

Eppu Nuotio

Tina Örså

Theresa Andell

Henrik Alftan

Ruth Wiberg

Tryckeri: Ekenäs Tryckeri AB

Ansvarig utgivare: Rosala Byråd r.f.

www.dragsfjard.fi/rosala

Hitis-Rosala skola 100 år

Hitis-Rosala skola jubilerar stort detta år. Seglivat har skolan levt vidare i Hitis skärgård. Av Hitis alla skolor som under årens lopp funnits på Bengtskärr, Biskopsö, i Hitis kyrkby, Högsåra, Kasnäs, på Vänö och Örö är numera endast den i Rosala som är kvar. Det finns därför all orsak att lyfta fram denna skola under jubileumsåret. Skoldöden har drabbat glesbygder i rasande takt, trots att lokala krafter stått emot allt vad de kunnat. Med en skola förknippas en tro på framtiden och därtill utgör skolan en samlingspunkt för andra lokala aktiviteter. Lärarna i dessa skolor har haft en central roll både inom skolans väggar och i lokalsamhället utanför. Hitis-Rosala skola har det kärvt men kämpar vidare och det är minsann inte första gången det varit motigt.

Tryggve Holmström är en luttrad veteran som har många levande minnen från sin tid som lärare i skolan, från det han blev anställd år 1946 till pensioneringen år 1976. Efter att skolans första lärare Elsa Gustavsson gått i pension behövdes en ny lärare. Av fyra eller fem sökande var det Tryggve Holmström från Föglö på Åland som blev vald. Början verkade inte särskilt lovande när den nyutexaminerade läraren tog sig till sin första

anställningsintervju.

– Jag tog skärgårdsbåten från Degerby till Åbo i mitten av sommaren år 1946. Därifrån tog jag tåget till Hangö. I Hangö fanns ingen övernattningsplats att få för staden var sönderbombad. Det var ont om bränsle och ingen var villig att föra mig till Rosala. Jag kunde inget annat göra än att vanka omkring på stan under natten. Tröttheten tog över och till sist lade jag mig i en präm som var uppdragen på land vid hamnen. Det var den andra sömnlösa natten för på båten mellan Degerby och Åbo fanns inga kojplatser. Vid sextiden på morgonen väcktes jag av regn. Då klev jag upp och gick ned till fiskehamnen där jag såg en båt som lossade fisk. Jag gick fram och frågade hur jag kan ta mig till Rosala. Lyckligtvis var fiskarna från Rosala och de lovade ta mig med när jobbet var avklarat. Skolan syntes på långt håll från sjön när vi rundat Slevarna och närmade oss Rosala. I skolan träffade jag direktionens ordförande som gav mig lärarjobbet för att jag var den enda sökande som var skärgårdsbo, minns Tryggve.

Tryggve kom tillbaka i augusti samma sommar, innan terminen började. Resan lyckades bättre denna gång för nu hade han blivit tipsad om att få åka med Linda och Rurik Fagerholm som var på besök till Åbo med båten Olle för att skaffa varor till deras butik (se RoHit 2007).

”Läraren vet allt”

På den tiden hade skolan mellan 40 och 50 elever fördelade på sex klasser. Det var en tvålärareskola där Tryggve hade hand om klasserna 3 till 6 med ca 30 elever. Därtill hölls kvällsskola under fem till sex veckor för dem som gått ut sista klassen. Det var sällsynt att någon fortsatte med studier på annan ort åren efter kriget.

– Många elever var från Bodö, Bötösö, Hamnholmen och Holma och de bodde inackorderade i byn. De flesta av dem hade ledsamt efter sina föräldrar, minns Tryggve.

Själv bodde Tryggve på skolan men mat fick han på Nissa hos Elsa som gav honom många goda tips. Kontakt skapades även med lärarna i Hitis, Högsåra och Biskopsö. Lärarmöten ordnades en gång per år med lärare från Kimitoön. Mötena hölls i olika skolor, däribland i Rosala skola. Som en följd av den goda kontakten ordnades skidtävlingar mellan skolorna i Hitis och Rosala. När tävlingarna ordnades i Hitis åkte eleverna från Rosala först skidor till Hitis, varefter själva tävlingen inleddes och därefter fick de åka hem igen. När tävlingarna ordnades i Rosala var turen den omvända.

– Folk i byn trodde att läraren visste allt. Därför fick jag försöka hjälpa dem med bokföring och deklaration, göra köpebrev och bouppteckningar, fylla i blanketter och annat sådant, berättar Tryggve.

Det som unge Tryggve inte kunde fick han lov att lära sig, för uppenbarligen hör han till den sortens godhjärtade människor – som vi gärna skulle se fler av – som inte kan säga nej när folk i byn ber om hjälp med sådant de inte själva klarar av.

I skolan samlades hela byn

Förutom undervisning under dag- och kvällstid var skolan i flitig användning. Varje månad hölls det gudstjänst i skolan och ibland var kringresande predikanter på besök däremellan. Trosfriheten var sålunda inte begränsad till den officiella. Även ungdomsföreningen höll sina möten i skolan. I deras regi ordnades sång- och teaterövningar under vinterhalvåret. Intresset var stort och många ställde upp på övningarna.

– Fester ordnades och det var bara att flytta på hyvelbänkarna för att få plats för teaterscenen. Alla kom

Skoltrappan fylld med kunskapshungriga elever.

till festerna, ung som gammal. Skolan var proppfull, minns Tryggve.

Skolans andra lärare hette Elise Röman och hon var en aktiv föreningsmänniska. Mycket av föreningsaktiviteten i Rosala vilade på skolan och de båda lärarna. Tryggve blev medlem i de flesta föreningarna, däribland ombudsman för Folkhälsan. Genom medlemskapet i föreningarna och genom att arrangera fester fick Tryggve en bra kontakt till elevernas föräldrar. Särskilt högt värderad på svärdsidan var medlemskapet i jaktföreningen.

– Jag hade eget gevär och var en van skytt hemifrån, berättar Tryggve.

Det var inte alla kvinnor och män förunnat att bli medlem i jaktföreningen. Den nyinflyttade som blev medlem i jaktföreningen kunde med säkerhet räkna med att vara accepterad.

– Skolstriden mellan Hitis och Rosala var obehaglig. Vi gjorde resor till Skolstyrelsen i Helsingfors och frågan diskuterades t.o.m. i radio. Jag kom bra överens med Gunnar Hollstén som var lärare i Hitis vid den tiden. Han sökte sig sedan bort från orten till Pargas. I fullmäktige, där jag var medlem, gick det hektiskt till. Högsåraborna höll med oss Rosalabor och skolan i Hitis lades ned i brist på elever, berättar Tryggve.

Skolan kämpar för överlevnad

Under 1960- och 1970-talen minskade elevantalet drastiskt. Fisket förlorade i betydelse och de flesta flyttade till Hangö. Det såg mörkt ut för skolans framtid när även trålarflottan mer eller mindre övergav orten. Intresset för föreningsverksamheten minskade med utflyttningen och de äldre som stannade kvar tappade suget. När Vikingaborg stod klart blev festerna annorlunda genom att folk kom till dem från andra byar, inklusive från Dalsbruk. Skolan fick nu skötas av endast en lärare och år 1975 hade elevantalet sjunkit till elva. Indragningshotet var ständigt närvarande.

– Det var jobbigt att sköta skolan helt ensam. Jag försökte undervisa alla klasser samtidigt men jag lyckades inte så väl att sköta alla nivåer på en gång. Det blev för mycket och jag blev helt utbränd. Visst gav jag dåliga betyg ibland men jag lät aldrig någon gå om klassen. Ändå klarade de sig bra när de fortsatte skolgången senare, summerar Tryggve.

Idag har skolan drygt 15 elever och den har mycket att tacka sina forna lärare för att uppslutningen kring skolan är så stark som den är i denna dag. Tryggve Holmström hör otvivelaktigt till de lärare som förstod att förankra skolan i bygemenskapen genom sitt aktiva föreningsengagemang kombinerat med politiskt arbete i fullmäktige. Mycket har hunnit hända sedan han anträdde sin första mödosamma färd till Rosala. Då var han helt okänd i byn, läget i dag är ett annat. Alla i byn känner Tryggve och det fina arv han lämnat efter sig till yngre lärarkrafter. Skolan lever och kämpar vidare. Vi önskar den fortsatt framgång.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Stickiga strumpor och fiskleverolja

Skolflickorna är väl förberedda då vi träffas på skoltrappan i Rosala augusti 2007. Det är en extra skoldag, mitt i sommaren, 43 år efter att de avslutat skolgången i Rosala folkskola. Skolflickorna, som jag träffar denna fina lördagsförmiddag, är **Klara Wennerström, Lisa Andersson och Kickan (Valborg) Wennerström**. De har förberett träffen med otaliga minnen. De ser hemlighetsfulla ut då de kommer till trappan ivrigt pratande i mun på varandra. De har träffats många gånger sedan 1954 men idag är det fråga om skolminnen. De är alla tre uppvuxna i Böle och deras barndomshem ligger 2-3 km från skolan. Jag har tagit med mig smörgåsar i smörpapper och mjölk i flaskor med patentkork för att visa dem vad jag vet om deras skolmat men det visar sig snabbt att även de har kommit ihåg matpaketet. Så vi börjar intervjun med att ta fram skolmaten.

Klara, Lisa och Kickan började sin skolgång i småskolan 1946, ett år efter kriget. Man serverade t.ex. stekt fläsk, äggröra, rågmjölsgrot och makaronivälling i skolan men eleverna skulle ha med egna smörgåsar och mjölk. En sked fiskleverolja, som smakade äckligt, hörde till den dagliga måltiden. Flickorna berättar att de ibland satt länge med skeden olja utan att sätta den i munnen. De upplever ännu

hur illa den dagliga satsen fiskleverolja smakade. Knappast förbättrade järnskenen smaken. Eleverna från småskolan gick för att äta lunch till storskolan, där både skolköket och matsalen fanns. Där fanns även de stora eleverna, som sjuåringarna kände sig främmande för. Det kändes konstigt att gå till storskolan för att äta. Man kände sig rädd och liten, vi var ju nästan kortare än raden med klädkrokar i skolfarstun. Eleverna bidrog till matförsörjningen genom att plocka lingon under 1-2 dagar under hösten, då man givetvis fick ledigt från skolarbetet. Eleverna deltog också i potatisupptagningen, den ledigheten kallades "päronlov".

Kläderna

När Klara, Lisa och Kickan började skolan 1946 var utbudet av färdiga kläder och tyger inte stort. De hade hemsydd eller omsydd kläder och oftast bar flickorna kjol. Stumporna var maskinstickade och flickorna minns hur det stack och kliade på benen. Det fanns flanellyg att göra kläder av. Man kunde också variera sina kläder och tyger genom att färga dem, t.ex. med äggskal. Flickorna minns att yllebyxorna med resårer vid vristen var svåra att klä på. Vintertid hade man skidpjäxor, regnkläder var en

bristvara. Trots att man kunde bli retad för sina kläder gick man till skolan oberoende av hur man var klädd. Flickorna minns med glädje hur det var att få nya kläder. Då flickorna var större och gick i storskolan började de sticka sina egna tröjor.

Skolvägen

Flickorna berättar om sin skolväg från Böle. Ibland gick de tillsammans längs landsvägen och ibland över bergen. Då gick rutten från Storskolspotten över Björkqvistis bergen till Anderssons berg. Lisa bodde i Anderssons och några hundra meter längre fram fanns Kickans hem. Klara hade längsta vägen. Då de var vänner gick de tillsammans till skolan, och då träffades Klara och Kickan i Rosenbergs backe och Lisa kom med vid Anderssons. Men det fanns dagar då de var ovänner och då gick var och en för sig till skolan. Vintertid åkte man skidor eller åkte sparkstötting.

Skolklassen

På klassen gick 10 flickor och en pojke. Eleverna kom från Rosala, Vänö, Böle och Norr-på-land. Man gick två år i småskolan och fem år i storskolan. Under vårterminen det sista året gick flickorna i "fortsättningsskolan" på kvällarna och lärde sig allt från hemvård och barnavård till redovisning och uppgörande av köpebrev.

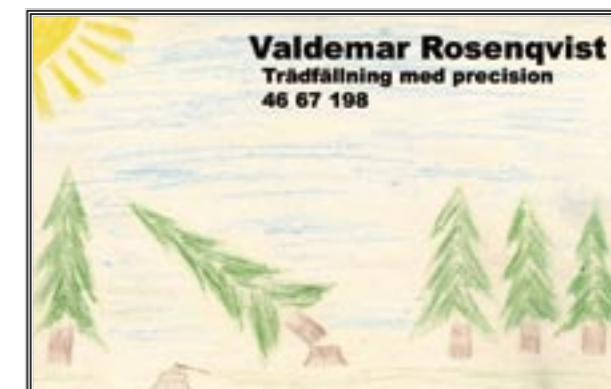
Utöver skolgången hjälpte man föräldrarna att ta vara på fiskfångsten. Tidigt på morgonen reddes skötarna av, och efter skoldagen skulle böcklingen radas. Som lite större flicka skulle Klara också passa sina besvärliga småsyskon. Det var lyckliga stunder för flickorna då de fick lyssna på radio, och då lyssnade man bland annat på sport. På fritiden sysselsatte man sig själv. Man lekte i skogen eller hittade på något annat trevligt att göra.

Skolböcker och läroämnen

Kickan har med sig en skolbok från sin egen skoltid. Hon vill visa att det fanns skolböcker redan så kort efter krigets slut. Förutom skolböckerna minns flickorna sina stilskrivningshäften, i vilka man skrev med bläckpenna. Flickorna hade sina skolböcker i tygväska, en sådan som Lisa tagit med sig för att visa. Pojkarna däremot hade ryggsäck. Det förekom inte idrott och sport som det gör nu, men man spelade brännboll och lekte nata, "pang och namnet" och flera andra lekar. Lagledarna valde lagen för spelen. På vintern åkte man skidor och skridskor.

Vi sitter på trappan, ja det är det enda som finns kvar av skolan. Minnena är många och intressanta, och upplevelserna har varit positiva utom den med fiskleveroljan. En annan sak som skolflickorna upplevde obehagligt, var det förskräckliga uteddaset, och de uttrycker något om att "vi var ju så små". Under intervjun ansluter sig även flickornas gamle lärare **Tryggve Holmström** till sällskapet. Han hade också många minnen att berätta. Efter åren i Rosala bar det av till fortsättningsskolan i Pargas och sedan ut i världen.

Text och foto:
Lillemor Wennerström

Banbrytande fostrare fyller åttio i Rosala

Banbrytare på två områden är Elsa Gustavsson i Rosala i Hitis som idag fyller åttio år. Hon var den allra första lärarinnan i Rosala folkskola, där hon har undervisat i hela 37 år, och dessutom blev hon ortens första marthaordförande, en post som hon innehade nästan lika länge. I båda dessa egenskaper har hon utövat en hel del inflytande i Hitis, och det är många som idag med tacksamhet minns hennes fostrargärning inom skolan och i marthaföreningen.

I augusti 1908 kom den då 23-åriga Elsa Lindholm från Ålön till Rosala för att tillträda sin första tjänst. Folkskolan var alldeles nyinrättad. Både skola och lärarinna var alltså nya för elever och bybor. Till skolsal upplät den dåvarande värdinnan på Nissa gården en sal som möblerades rätt provisoriskt med pulpeter som delvis tillverkades av byns snickare och delvis fick till låns från andra byar.

Initiativtagare till skolan i Rosala var den då nyblivna studenten, sedermera redaktören och tidningsmannen **Fredrik Valros**. Han hade på sommaren varit i Rosala och sett vilka skaror av barn som fanns i byn, som dock var utan skola. Visserligen besökte några Rosalabarn skolan i kyrkbyn, men det var bara ett fåtal. Fredrik Valros

kontaktade myndigheterna och Rosala fick småningom sin folkskola.

De två första åren hade skolan och Elsa Lindholm 26 elever. Vid höstterminens början andra året, alltså 1909, stod en nybyggd skola till förfogande. Det löpte undan med skolbyggen på den tiden, säger fru Gustavsson. Från första början fick hon hela fyra klasser att sköta, det tack vare att en del av barnen som sagt hade startat sin skolgång i kyrkbyskolan.

- Fredrik Valros skötte också om att vi fick ett splitternytt harmonium. Det behövdes i skolan, och det användes också när byns ungdom övade sig i körsång, ett uppskattat nöje på den tiden. Också kyrkosång förekom i körsammanhang, men vi övade endast in de olika stämmorna i Rosala och samövningen ägde rum i kyrkbyn, berättar hon.

Elsa Gustavsson tog sitt yrke som ett kall, och hårt fick hon jobba. Då det var som mest elever hade hon 46 att ensam undervisa och det var meningen att man skulle få en lärare till, men det blev inte så den gången.

Välförtjänt marthaguld

Till marthaföreningen i Rosala är Elsa Gustavsson inte initiativtagare, men hon var dess första ordförande och

Rosala folkskola.

Nissa lärarinnan Elsa Gustavsson.

ledde den i inte mindre än 36 år, från starten 1919 till år 1955. Trettio medlemmar hade föreningen under hela hennes tid. Marthamärket i guld fick hon efter trettio års ordförandeskap och när hon slutade blev hon hedersmedlem – två verkligt välförtjänta utmärkelser. Särskilt efter kriget var det livligt i Rosala med en rad kurser. Men var det arbetsamt så var det också roligt.

Den allra första hösten i Rosala tycktes nog den unga lärarinnan från Pargas ganska dystert. Men snart blev hon som andra van vid isoleringen, hon rotade sig i bygden och efter fem år gifte hon sig med en av ynglingarna i byn. Maken dog emellertid efter bara 14 år och hon blev ensam med två ganska små söner, av vilka den äldre sedan stupade i kriget. Omsorgen om den yngre sonen och hans familj ledde till att hon på äldre dar en tid höll skolhushåll för barnbarn i Åbo, men sedan återvände hon till Rosala.

Upp i hög ålder fick Elsa Gustavsson ha hälsan i behåll, men för omkring ett år sedan blev hon sjuk och är alltfjänt inte fullt återställd. Dock sköter hon sig på egen hand i sin hemtrevliga stuga där krukväxterna blommar i kapp med henne som sköter dem. Ty trots trasslet med hälsan har hon både sin fräschör och sin ljusa personlighet kvar.

Text: Ruth Wiberg
för Åbo Underrättelser, lördagen den 1 maj 1965

Heidi von Wright och Borghild Snickars i Borghilds hem i Lappfjärd.

"Det skall vara Fänrik Ståhl på måndag"

En dag i februari besöker jag min mormor **Borghild Snickars** i Kristinestad. Hon föddes hösten 1914 som äldsta dotter till **Johannes** och **Alma Boström** i Rosala. Med några års mellanrum föddes hennes syskon **Kaino**, **Rudit** och **Fredrik**. I dag är Borghild och Rudit de enda kvar i livet.

Vi tittar ut genom fönstret, ner mot stranden. Det är gråmulet och ett par plusgrader. Synd att det inte är snö, det är ju vinter, säger jag. Det tycker inte jag, svarar Borghild, i min barndom var vintrarna som den här. Sedan, på 1930-talet, kom kriget och kylan.

När läroplikten infördes 1921 var Borghild sju år och började skolan.

- Jag hörde till den första årskullen. Vem ska nu arbeta om alla ska gå i skola sa gummorna i byn. Men nog var det bra att vi fick gå i skola. Det är synd att det gamla skolhuset senare revs. Det var mäktigt byggnad. Byns folk samlades där för sina sammankomster och fester. Byns gemensamma mangel fanns också där. Man såg skolan från Hangöfjärden.

- Jag kunde läsa då jag började skolan, min mormor hade lärt mig. Vår lärarinna **Elsa Gustavsson** var sträng, Gud bevara, men en god pedagog. Hon kunde skälla på

oss en hel timme i fall vi gjort någonting dumt. Vi fick en förstklassig undervisning. Till varje måndag skulle vi lära oss två verser Fänrik Ståhl utantill. Den kunskapen sitter kvar ännu.

Borghild berättar att när det kom en ny lärare som presenterade sitt schema opponerade sig en pojke och sa, "det skall vara Fänrik Ståhl på måndag".

- De ämnen vi hade i skolan var läsning, skrivning, handarbete, slöjd, räkning och hembygdslära. Jag tyckte över huvudtaget om allt vi gjorde i skolan och speciellt handarbete.

I folkskolan gick Borghild till hon var 13 år. Efter det arbetade hon ett år som hembiträde åt lärarinnan **Ester Colliander**. Till Borghilds uppgifter hörde då att brodera lakan och sköta små sysslor i hemmet.

När Borghild var 15 år åkte hon till Helsingfors, där var hon barnflicka hos familjen **Norrmén** som under några somrar varit på sommarnöje i Rosala. Sammanlagt arbetade Borghild fyra år i huvudstaden. Därefter utbildade hon sig till folkskollärarinna vid seminariet i Ekenäs.

- Min pappa dog när jag var sju år. Min mamma sa alltid att "en kvinna skall kunna stå på egna ben". Hon

månade om att jag och mina syskon skulle utbilda oss för att säkra ekonomisk trygghet. Jag sparade ihop pengar för att ha råd med terminsavgifterna i Ekenäs.

Från Rosala till Österbotten

Hösten 1939 flyttade Borghild till Lappfjärd till en tjänst som folkskollärare på Norra skolan.

- "Du får nog bli lärarinna, men du får inte flytta till Österbotten", sa min mamma till mig. Jag blev lärarinna och jag flyttade till Österbotten. Jag trodde inte att jag skulle stanna här när jag först kom hit. Jag sökte tjänster på andra orter, bland annat i Björkboda där jag varit vikarie en tid. Efter ett jullov när jag kom tillbaka till Lappfjärd insåg jag att jag nog kan bosätta mig här. Det låg förstås långt ifrån Rosala men å andra sidan fanns här elektricitet redan då jag kom hit.

Till lönen som folkskollärarinna hörde bostad och en penninglön på 1250 mk per månad.

- Det var mycket på den tiden, jag förstod först efteråt att uppskatta att bostaden hörde till lönen. Cykel hörde till det första jag köpte. En man sa "du kan inte bo här utan att ha en cykel, kom nu gå vi till Andelshandeln och köper en". Cykeln kostade 1250 mk, lika mycket som en månadslön. Jag fick den på avbetalning och lärde mig småningom cykla. Cykeln finns ännu kvar. Jag arbetade som lärare 32 år i Österbotten. När grundskolan infördes fick alla som hade fyllt 58 år gå i pension. Jag gjorde det. Därefter gjorde jag inbrott som lärare då och då under sju år. Jag tyckte mycket om läraryrket.

Borghild gifte sig med **Einar Snickars** från Närpes. Även han var folkskollärare.

- Han gick i samma klass som min bror Fredrik i seminariet i Nykarleby. När jag varit lärare i Lappfjärd i nio år kom han hit som lärare. Småningom fattade vi tycke för varandra och gifte oss.

Borghild och Einar fick två döttrar, **Birgitta** och **Ann-Christin**. Einar avled 1989. För ett par år sedan flyttade Borghild till en lägenhet i serviceboendet De Gamlas Hem på Strandgatan i Kristinestad, fem kilometer från Lappfjärd. Villan i Lappfjärd besöker hon med jämna mellanrum.

Text och foto: Heidi von Wright

Tia's Bok
Kirja
Vuorikatu
Berggatan 19
248 6060

Hanko
Hangö

Sjökort
Böcker
Kontorsmaterial
Kort
m.m.

Merikortteja
Kirjoja
Konttoritaru
Kortteja.
y.m.

Tervetuloa!

Välkommen!

Kasnas Skärgårdsbad
02 521 01 00
Badhus, Hotell, Restaurang, Gästhamn
www.kasnas.com

Rosala Handelsbod
02 46 67 108
Reparation, ombyggnad eller förstoring av sommarstugor. Målning och putsning. Under höst, vinter och vår

Hitis Marineservice
040 531 22 49

Tillverkning och försäljning av portonbryggor, försäljning av trävirke och tillbehör, styrning av motorer, vintertvättning av båtar, motorservice. Försäljning av Master-båtar

TurboKom
Allt i alla
Datasevice till bygg
Tor-Björn Holmström
040 8273352
torbjorn.holmstrom@mbnet.fi

Westergrannas kaffestuga

Wivan Lejonmark
0400 478 659
Öppet 1.6 - 10.8 kl. 12-18. Lunch alla dagar

Skolbarn på Örö fort

Ännu under 1970-talet fanns det ett tjugotal skolbarn på Örö. När den finskspråkiga skolan lades ned flyttade nästan alla finska familjer bort. De som stannade kvar fick lov att ta sig till det närmaste lågstadiet, som låg i Rosala, eller till högstadiet i Dalsbruk. Skolvägen kunde vara nog så betungande för barnen som skulle åka iväg tidigt på morgonen oberoende av väder och framkomligheten på sjön.

När **Christian Nylund** flyttade med sina föräldrar till Örö år 1985 fanns inte längre någon skola på ön. Kvar bland militärens stampersonal fanns endast tre barnfamiljer. Förutom Nylunds var det **Tage Sundqvists** familj och en finsk familj. Sammanlagt hade de fyra barn, som alla var ungefär jämnåriga. Den finska familjens pojke klarade inte av skolspråket i Rosala utan tvingades sluta, och strax därefter flyttade familjen bort från Örö.

Båtfärderna till Rosala gjordes i början med militärens landstigningsbåt Visko eller med en transportbåt L-110. Därefter sköttes transportererna på uppdrag av kommunen med **Wilsons** stålbåt Mira och en båt vid namn Norppa.

– Jag steg upp vid sextiden på morgonen och båten startade kl. 7. Med Mira tog resan ungefär en timme om man följde den officiella farleden runt Sommarön. När Tage körde militärens båt gick det undan för han körde genom sunden mellan Bötesö och Bodö så att vågorna svallade, berättar Christian.

Skolfärder på vintern

Då det var menföre sköttes skoltransporterna med fartyg som klarade av isförhållanden och någon gång med hydrokopter. När isens tjocklek översteg 25 cm öppnades isvägar där man kunde köra med terrängbil och snöskoter.

– När jag började högstadiet i Dalsbruk transporterades vi först till Kasnäs och därifrån åkte vi buss till skolan. Normalt åkte vi iväg kl. 6 på morgonen men vid menföre måste vi starta redan vid halv femtiden. Det gick inte

att sova i båten när isarna slog mot sidorna och motorn bullrade. En gång var isen så tjock att vi knappt kunde komma igenom, då räckte resan från Kasnäs till Örö hela fyra timmar, berättar Christian.

Efter Estoniakatastrofen i september 1994 måste pojkarna alltid rabbla upp sina personnummer när de klev ombord på försvarets båt. Försvaret håller noga räkning på folk och ammunition.

Men inte heller när isarna var farbara med bil var det problemfritt att ta sig fram.

– Vi transporterades med ryska terrängbilar som saknade värmesystem. Det hände att terrängbilen inte kom fram i snödrivorna och då åkte vi traktor till Rosala. En gång satt vi och frös på traktorflaket i snöyrån i nästan fyra timmar på vägen till Rosala. Jag berättade aldrig för läraren vad jag varit med om på mina skolfärder. Jag var trött i skolan men **Tina** och **Bernt Örså** i Rosala skola kände till problemet, det gjorde de inte i Dalsbruk, minns Christian.

Christian Nylund hann även uppleva färder med **Albin Hollsténs** gamla taxibåt efter att Mira slutade köra mellan Örö och Rosala. Albin körde den kortaste vägen mellan Bötesö och Bodö men på den öppna Busöfjärden kunde det blåsa upp ordentligt.

– Jag gjorde läxorna i båten, men vid ishinder blev handstilen nästan oläslig. Fritid blev det inte mycket av efter att vi kom hem från skolan, särskilt inte på vintern. På våren var det bättre när det blev ljus, berättar Christian.

Christians berättelse vittnar om att skärgårdsbarnens skolfärder inte bara varit påfrestande utan även lärorika. Idag jobbar han ombord på förbindelsebåten Rosala II som trafikerar i Hitis arkipelag året om. Kombinationen av lärdom från skolan i Rosala och erfarenheter från de vådliga skolfärderna har utan tvivel gett honom gedigen lokalkunskap om Hitis skärgård och om hur vädrets makter kan ställa till med besvär på sjön.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Bolax by. Foto: Thure Lindberg.

Bolax Gillet - en flitig 40-åring

Bolax hör till de minsta byarna i Hitis skärgård, med endast en officiellt fast bosatt person året runt, men invånarantalet stiger så fort isarna har gått då sommargästerna i stora skaror återvänder i kapp med sjöfåglarna. Snart ekar det av hammarslag, motorsågar och traktorljud. Alla har mycket att syssla med på tomten efter vintern, men inte så mycket att man inte skulle hinna med på något av Bolax Gillets talkon. Då jobbar man för den gemensamma trivseln på ön, vilket man redan gjort i fyrtio års tid.

Den samlande faktorn på Bolax är byns förening Bolax Gillet r.f., som verkat för sammanhållningen mellan ortsbor och sommargäster sedan 1967, och för att fungera som ett språkrör i kontakterna med olika myndigheter. Eldsjälen de första tio åren var **Tom Ölander** från Västergård, som lade grunden till Gillets verksamhet. Undertecknad följde som sexåring med det konstituerande mötet i Västergårds lada. Redan under det första verksamhetsåret fick Gillet sextio medlemmar, idag närmar sig antalet trehundra.

Sextio- och sjuttioalets somrar på Bolax var så soliga och sorglösa att en liten fröken knappast ägnade en tanke åt hela Gillet. Det roligaste var danserna i ladan då man klädde sig i det finaste man hade och följde med de vuxnas framfart över golvet och bakom diverse knutar. I ladan kunde man också låna och byta böcker och tidningar. Tjugo år efter grundandet fick den lilla fröken som nu blivit vuxen, förtroendet att överta rodret för föreningen och där har hon stått sedan dess, med undantag för en skapande paus på fem år på 1990-talet.

Vackert kulturlandskap

En av Gillets synligaste uppgifter de senaste femton åren

har varit att återställa byns gamla kulturlandskap i dess ursprungliga skick.

Tillfälliga gäster på Bolax brukar hänföras av hur vackert det är mitt i byn och på de omkringliggande ängarna. De fyra gårdarna ligger inbäddade i lummiga syrenhäckar, men ängarna ligger öppna så att alla de gamla, gråskäggiga stengårdsgårdarna kommer till sin fulla rätt. Mellan höga furor och björkar skymtar upprustade torp och det är snyggt och prydligt överallt. Om man står mitt i fårhagen kan man om våren igen se havet på båda sidorna av ön. Det är resultatet av många års hårt arbete med att röja upp gamla igenvuxna åkrar, ängar och skogsgläntor. Utan Bolax Gillets egen fårscock, skulle arbetet ha varit förgäves.

Utgångspunkten för arbetet kan sägas vara ett fotografi över byn, taget på 1920-talet och återgivet i Bolaxboken. Då kunde man se tvärs över ön från Kilen till Södergårds, men på 1960-talet växte allt igen. Aspar, björkar och högt gräs tog över där marken tidigare brukats och boskapen betat. Småningom försvann också alla ängsblommor.

I mitten av 1990-talet började vi inom Gillet diskutera möjligheterna att ha får på ön och på det sättet få bukt med slyet. Sagt och gjort. Vi började anspråkslöst med ett litet antal lånefår och en mindre hage, men under årens lopp har vi gärdat in ca femton hektar mitt i byn, dragit mer än två kilometer staket och dessutom byggt ett eget fårhus. Det gjorde vi med intäkterna från boken om Bolax som gavs ut 1992. Sedan 1999 övervintrar fåren på ön då **Sven Dahlberg** åtagit sig att sköta dem under vintern, men helt utan hjälp går det inte. Det är en och annan sommargäst som i höstmörker, rusk och halka sprungit fatt halvt förvildade får inför slakt och klippning.

Fårstängslet får ny dragning sommaren 2006 av Sven Dahlberg t.v., Pauli Partanen och Alf Ölander. Foto: Annika Nyström.

På färtalkona i maj och juni röjer vi skog, krattar samt reparerar staket och portar. Mitt på ängarna reses stora högar av kvistar och sly, som får torka tills de bränns under påskhelgen följande år. Det tyngsta jobbet är att tömma fårhuset på vinterns dynga. Det är ett jobb för starka karlar, men också på det området har kvinnokraft gjort sig gällande. Dyngan skyfflas upp på ett traktorflak och töms i det som en gång var grunden till arméns stallbyggnader. Där kan Gillets medlemmar hämta välbrunnen gödsel till sina täppor. Mitt i juli åker en del av föreningens medlemmar på hötalko till Kasnäs eller Västanfjärd för att se till att fåren har mat också under vintern. Under talkona städar vi också runt kanonen, piffar upp väntstugan vid färjfästet och putsar upp där det finns behov.

Till allas stora glädje är talkona välbesökta med folk

Vinterfoder för fåren. Insamlat i Kasnäs på höbärgningstälko. Foto Annika Nyström.

från hela ön och många närliggande öar som kommer för att träffa bekanta efter den långa vintern och tillsammans utträta något som genast ger synligt resultat. Sällan är vi färre än trettio personer, båda gamla och unga, som samlas kring soppgrytan efter välförrättat värv. Då smakar både kallt öl och glatt samkväm.

En förening kan ju inte vara alla till lags, och under årens lopp har vi fått kritik för att största delen av Bolax Gillets verksamhet sker på själva Bolax. Det är väl en och annan som gärna skulle se ett talkogång röja upp på den egna holmen också. Det faller sig naturligt att det är på Bolax arbetet sker, eftersom byn råkar befinna sig där.

Visst har föreningen gjort annat också. Tack vare Gillets envisa lobbande fick Bolax som sista by i Hitis skärgård förbindelsebåt år 1986. Det gick inte helt smärtfritt, eftersom färjförbindelse till Bolax betydde färre turer någon annanstans. Undertecknad fick epitetet ”den där jävla käringen från Helsingfors som kommer och räddar i våra turer”, men det lönar sig att vara envis käring i bland. I dag är det inte alls ovanligt att 20-30 personer går ombord för att åka till torget en sommaronsdag, för att inte tala om hur viktigt färjan är för dem som vistas på ön året om.

Simskolor och soptransporter

Under årens lopp har Gillet också arrangerat två simskolor, ett överlevnads-läger för ungdomar, otaliga lerkurser under konstnär **Pauli Partanens** ledning, och en kurs i tovning. Vi har också haft brandövningar och inspektion av brandsläckare. Innan Klara övertog sophantering, arrangerade Gillettvägnasoptransporter, då medlemmarna fick städa upp kring sina egna knutar. Då passade vi på att tömma ön på gammalt metallskrot som legat gömt bland enar och blåbärsris i tiotal år. Rostiga hetekor, bastuspisar, tunnor, kastruller, taggtråd och bensindunkar släpades ner till pråmen och slängdes ombord.

Dessutom kunde medlemmarna beställa pråmen till sin egen strand. Trots Klaras och Jumbo-Roopes förträffliga arbete i skärgården, skulle vi behöva en egen soptransport till Bolax igen. Det är underligt hur mycket skrot det samlas på en kort tid.

Gillet försöker aktivt informera sina medlemmar om vikten av att sortera sitt hushållsavfall och lägga rätt sopor i lådorna vid väntstugan. Dessvärre tvingas vi varje år se problemavfall som någon lämnat där. Om man med våld försöker gömma två skrymmande solstolar bland soppåsarna är det ganska klart att fåglarna sprider ut påsarnas innehåll över bergen, då lådan inte går att stänga.

Ett projekt som snart aktualiseras på Bolax är byggandet av ett snyggt skjul för soplådorna, som varken vinden eller fåglarna rår på.

Välbesökta sommarfester

Alla vill ju inte och behöver inte heller delta i talkoarbetet, men de flesta medlemmarna kommer gärna till den årliga sommarfesten som ordnas den andra lördagen i juli. Under årens lopp har vi haft olika teman med intressanta inbjudna gäster, bl.a. gränsbevakningens helikopter som

landade mitt i festen en gång.

Ifjol då Gillet fyllde 40 år, hade vi rekordstor uppslutning, tack vare den stora satsningen på mat och program. Sås & Kopp fick fart på festen genast från början och då öns egna män i Bolax ”folkdräkt”, d.v.s. blå byggoveraller, uppträdde med Oxdansen, fanns det inga gränser för jublet. Oxdansen hade all anledning att vara nöjda, isynnerhet som dansen hade föregåtts av enträget övertalande, mutor och vänliga hot för att få tillräckligt många deltagare med. **Ralf Nummelins** tremannaorkester fyllde det för festen byggda dansgolvet ända till sent på natten.

Ett annat projekt som Bolax Gillet engagerat sig i har varit upprättandet av ett museumområde kring den ena av kanonerna. Gillet har ingått ett arrendeavtal med Krigsmuséet om att avgiftsfritt förvalta kanonen mot att den ses över och att museumområdet hålls snyggt. Nu då området övergått i privat ägo fortsätter avtalet som förut. Då föreningen fick överta skötseln av kanonen invigdes den högtidligt av Gillets medlem minister **Jan-Erik Enestam**. Samma år gav Gillet också ut ett häfte om Bolax under kriget ”Kanonerna på Bolax” av **Pekka Silfvast**. Häftet finns fortfarande till salu för 12 €.

Färjförbindelsen en utmaning

Mycket har förändrats under de år Bolax Gillet verkat. Ännu i mitten av 1980-talet var det enkelt att ordna verksamhet för juniorerna, medan det nu är helt omöjligt. Alla har sin semester så fullspäckad med program, läger och resor att det inte finns tid eller intresse för något på gemensamt. Man kan ju fråga sig om en semester verkligen ska vara så hektisk?

Då jag var barn existerade ingen stress. Då utgjorde postbåtens ankomst till Bolax vår kontakt med yttervärlden. Postföraren **Sevonius** hämtade ut både post, matpaket, mediciner, nymjölkad mjölk och bilbatterier, som delades ut av **Karin Fredriksson**. Hennes lilla postkontor var öns naturliga samlingspunkt tills den drogs in år 1982. Nu har förbindelsebåtsbryggan blivit en samlingspunkt då båten kommer med resenärer och varor och posten slängs in i lådan i väntstugan.

Färjförbindelsens vara eller icke vara är den största utmaningen för oss skärgårdsbor i framtiden. Det är svårt att förstå att denna livsviktiga förbindelse skall leva på nåder med en framtid på några år i taget. Dessutom lär färjorna snart vara slutkörda, precis som vår förbindelsebåtsbrygga.

Vis av tidigare erfarenheter vet vi i alla fall att det lönar sig att kämpa för sin sak och inte ge upp. Det är lite som med den där sega tallen nere vid stranden, den biter sig fast i berget och klarar vilken storm helst. Få se om myndigheterna ska kunna rå på den?

Text: Carina Wolff-Brandt

Skribenten är författare med sommarrötter på Bolax sedan 1962.

Bolax väntstuga får en ny strykning av Rose-Marie Ölander och Ulla Höckerstedt. Foto Annika Nyström.

Minister Jan-Erik Enestam och Bolax Gillets ordförande Carina Wolff-Brandt vid invigningen av Bolax kanonmuseum sommaren 2002. Foto Rose-Marie Ölander.

Blomsterprakt i närheten av Norrnäs på Bolax. Foto Pia Wolff-Helminen.

Bakom kulisserna i Berits kiosk

Hur märkligt det än låter så är det svårt att få köpa färsk fisk i den yttre skärgården numera. Utbudet består av djupfrysta fiskpinnar i närmaste butik och vill man ha färsk fisk på bordet gäller det ofta att själv pröva fiskelyckan. Yrkesfisket sker huvudsakligen med trälare som tömmer sin last långt borta från konsumenten. Den odlade fisken har gått starkt tillbaka vid våra kuster av många orsaker, inte minst av miljöhänsyn och på grund av dålig lönsamhet. Det småskaliga kustfisket som är välanpassat för lokala konsumenter har nästan försvunnit, men inte helt. I Böle by på Rosalalandet har det lokala behovet tillgodosetts på bästa möjliga vis. Nyrökt fisk och annat gott att äta, kombinerat med vackert hantverk, väntar på köpare i Berits välbekanta kiosk vid vägkanten.

Paret **Berit Rosenberg** och **Vidar Lindberg** har kombinerat sina kunskaper och funnit en nisch som manar till värdsam eftertanke. Konzeptet verkar enkelt, men är i själva verket mer komplicerat än man kunde tro vid första anblicken. Att fånga fisken, förädla den väl och därefter få produkten såld kräver kunskap och tålmod. Berit är hemma från Biskopsö och van att röra sig på sjön sedan barnsben. Vidar är inte ett dyft sämre, han är född och uppvuxen i Böle och har sysslat med

fiske så länge han minns. Kunskap om fiske finns alltså så det förslår, och detsamma gäller rökning av fångsten, men försäljningsbiten har de fått lära sig vart efter. Förut levererades fisken till Wilsons lanthandel men numera säljs allt i Berits kiosk som står öppen för ärliga kunder, enligt självbetjäningssprincipen. Ingen övervakar men i regel är folk ärliga och betalar som sig bör.

Under säsongen är kiosken öppen för det mesta, men på natten är den stängd. Paret sysslar med fiske från det att isarna går till sent i november. Under vinterhalvåret är de, som många andra från denna del av skärgården, bosatta i Hangö.

Kioskverksamheten etableras

Tanken på en kiosk växte fram efter hand. Trafiken på vägen mellan Hitis och Rosala ökade varje år under sommarmånaderna och i med det också en marknad för fisken.

– I början av 1990-talet hade vi ett tält ett år. Det kunde vi inte fortsätta med p.g.a. att myndigheterna tyckte att tältet var för varmt. Från Tannskär köpte vi en bod som drogs på släp till Rosala och sen kördes hit längs landsvägen, berättar Berit och Vidar.

Ursprungligen fanns böckling, rökt abborre och flundra i kiosken. Med åren har utbudet växt. Sammanlagt sju

Vacker som en docka.

damer hjälps åt att sticka mössor och vantar, som dock inte går särskilt väl åt. Högsäsongen är kort, endast några veckor, och därför gäller det att ligga i, understryker Berit och Vidar.

All fisk går åt, och om vi fick mera fisk i näten skulle även den ha avsättning. Butikerna i Rosala by och gästhamn skulle mer än gärna ta emot fiskprodukter av Berit och Vidar, men dessvärre finns inget att undvara. Hygienen i kiosken fyller gängse krav och Berit har genomgått prov och fått ett hygienpass.

– Jag sköter om försäljningen och hjälper till i rökeriet, men jag är inte med och fiskar. Förr steg jag upp med Vidar varje morgon vid halvfemtiden när han åkte iväg till skötarna. Färskast är fisken i kiosken på morgonen och då lägger vi fram allt vad vi har av böckling, abborre och flundra, berättar Berit.

Svinnet är litet, växel pengar är framsatta och fisken finns förpackad i kioskens kylförråd. Knappast skulle ett liknande system fungera lika klanderfritt i stadsmiljö.

Rökeri mellan eld och vatten

Nere vid kajen, i mitten av näringskedjan där vatten möter land, står rökeriet. Rökeriets ugn är från år 1939 och fungerar väl än i denna dag. Ugnens lucka är så impregnerad av rök att ingen röta lär bita på den under detta årtusende. Sammanlagt 150 kilo strömming kan trängas i rökeriet på en gång. Strömmingen rökbehandlas i två timmar, varefter fisken byter namn och färg. Kockarna i det populära TV-programmet Strömsö rökte böckling i ett av sina inslag, men det framgick inte hur en orökt böckling ser ut? I Berit och Vidars rökeri råder däremot inga tvivel om vad som är strömming och vad som är böckling. För att uppfylla det senare stadiet skall strömmingen först torkas i ugnen med uppdragna luckor.

Därefter sker rökningen med stängda luckor under ytterligare en timme.

Strömmingen hänger på spett i ugnen. Beredningen sker på ett bord försett med ett kar, där man samtidigt kan tvätta av fisken innan den fästs på spetten som är riggade tvärs över. I Vidar och Berits rökeri behövs inga långa förklaringar för att beskriva bordet med baljan. Det heter kort och gott kirmon, ett uttryck som folket i trakten känner till.

I rökeriet råder ordning och reda, oberoende av om pengar kommer på fredag. Gammalt och nytt står bredvid varandra, men det gamla dominerar. Den torra alveden står omsorgsfullt radad och här förpackas den rökta fisken i bästa sämja. Rökeriet omges av behaglig rökdoft och på denna arbetsplats råder – i motsats till andra – inget rökförbud.

Fisk från egna vatten

All fisk som säljs i kiosken och som behandlas i rökeriet har Vidar själv fiskat. Om fångsten blir mager går rökeriet på sparlåga och klirret i kioskens kassa är knappt hörbart. Om fångsten är god stänker det värre i kirmon, röken bolmar och kommersen löper i kiosken. Efterfrågan finns oberoende av utbudet. Det har inte fallit Berit och Vidar in att skarva till med köpt fisk i ugnen eftersom verksamheten numera är en hobby för dem.

Fisket sker med en liten utombordare, den större båten används bl.a. för resor till Hangö. Det mesta fiskas utanför Granholmarna, som är bekanta för dem som rör sig i trakten. Även om kustfisket är nästan utdött är Vidar inte ensam i sin jakt efter föda, konkurrensen är stenhård mellan de karga skären.

– Sälen biter av godbitarna i näten, skarven skiter ner och äter upp både gös och sik. Hägern är en stor fiskare den med. Sälen följer efter om näten flyttas, den trasslar in sig, river sönder och lämnar bara fiskhuvuden kvar i näten. Skottpengar är receptet, säger Vidar med ett ogillande som inte går att ta miste på.

Till saken hör att säl, skarv och häger har ökat i antal och att Vidar inte får någon ersättning för den skada som marodörerna åstadkommer. Om skadegörarna var av

Dop i kirvön innan strömming blir böckling.

människosläkte skulle ersättning utmätas av förövarna in enlighet med brottslagstiftningen. Framtiden ser inte särskilt ljus ut i denna ojusta kamp om födan.

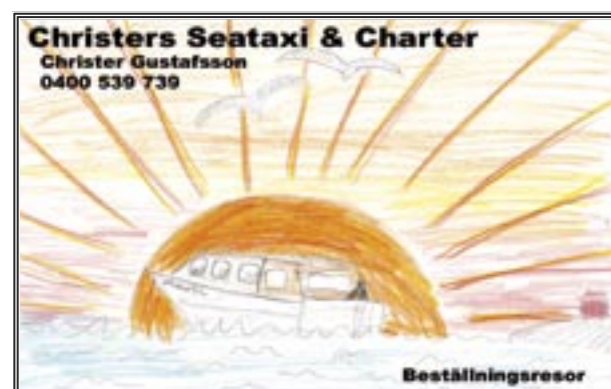
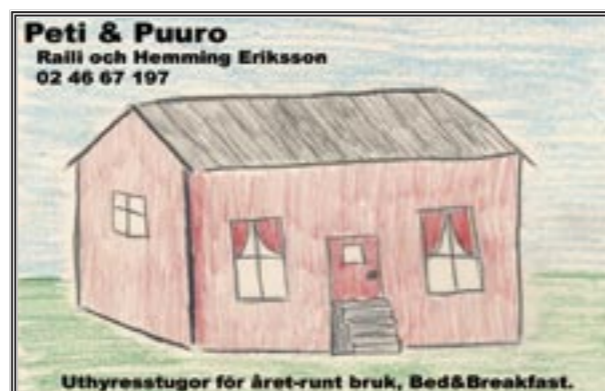
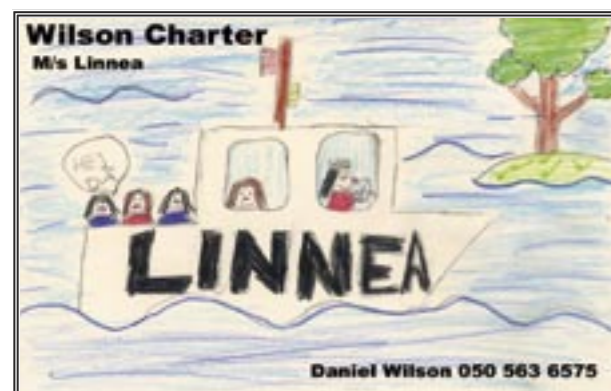
– Abborren har ökat i antal och med strömningen är det lite till och från, samtidigt som bränslepriset har stigit, menar Vidar.

Fiskarens skarpa blick och fasta hand.

Trots de negativa framtidsutsikterna råder det ingen nedstämdhet hos Berit och Vidar. Den sprudlande humorn smittar av sig och det är egentligen synd att kiosken fungerar utan biträde, för de flesta kunderna har ingen aning om vilka muntra historier de går miste om. Den goda stämningen skvallrar om att Berit och Vidar trivs som fiskar i vattnet med sitt arbete. I själva verket är det fråga om en gemensam livsstil på naturens villkor, där hantverkets olika komponenter hittat sin fulländade form, trots att Berit klämmer in med att ”det är bäst att sälja sockor i alla fall”.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Bjudningsdanser under knapphetens stjärna

När ungdomslokalen ännu inte fanns i Rosala stod de unga inte rädlösa. I stället för att klaga, vara överksamma, eller ställa krav på beslutsfattarna tog de saken i egna händer. Livet i den yttre skärgården hade lärt att inget är givet om man inte själv jobbar för det gemensamma. Dansen var det givna nöjet för ungdomen, andra konkurrerande alternativ fanns inte. Danskonsten håller hög nivå i skärgården, det kan man uppleva än i dag på ungdomslokalerna Furutorp i Hitis, Sunnanland i Högsåra och Vikingaborg i Rosala. Problemet förr var inte brist på dans- eller spelmanskonst och på sommaren kunde man dansa på kala klippor. Värre var det under vinterhalvåret, vart skulle man då ta vägen när ingen lämplig lokal fanns i närheten? Det var under knapphetens stjärna bjudningsdanserna kom till genom ungdomarnas försorg och med enstaka husägares välvilja.

Gerda Gustavsson (född Eriksson 1914) i Rosala hör till de få aktiva som ännu finns kvar och kan berätta hur

det gick till före kriget, när hon var ung. Utan att tillhöra någon förening samlades ungdomarna spontant för att diskutera hur de skulle ordna till dans. Eftersom det inte fanns någon samlingslokal gällde det att få komma hem till någon som hade ett tillräckligt stort rum. Det var inte lätt att övertala äldre värdpar, för vem vill låna ut sitt största rum till ett trettiotal ungdomar?

– Vi måste gå i många gårdar för att få ett ja. Tråkigt var det att bli avsnäst. Ibland kunde vi sitta i timtal innan vi fick lov. Vi ungdomar fick det största rummet och värdarna fick söka sig till ett mindre. En liten stuga var inte möjlig eftersom alla ungdomar ville vara med, minns Gerda.

Flickorna tog kommando vid bjudningsdanserna

Det var ungdomarna i Rosala som var värdfolk tillsammans med flickor och pojkar från Bodö, Botesö och Hamnholmen. Ute på dessa holmar kunde man inte ordna till dans eftersom stugorna där var för små. Inbjudna var ungdomar från Hitis, Högsåra, Holma,

Kasnäs, Tunnhamn och Vänö.

– Vi bjöd på kaffe och smörgås åt våra gäster. Brännvin fick de ha med själva, berättar Gerda.

Norrbypojckarna **Alvar** och **Ruben Gustavsson** spelade dragspel och hatten gick runt för att få betalt till dem. De spelade moderna låtar, men mest polka för det var skojigast, valser, schottis och hambo, som vi kallade sparkare. Vi dansade hela natten, sov smått på dagen om vi hann för dansen började på nytt följande kväll. Före det skulle rummet ordnas i dansanskick. Den andra natten dansade vi fram till fyra-, femtiden på morgonen. Gästerna fick skaffa mat i byn och de sov en blund lite här och där.

Danserna anpassades så att pojkarna var hemma från de skepp där de hade hyra eller, från sina fiskefärder. Samtidigt krävde danserna en hel del förberedelser. På utsidan placerades stormlyktor så att gästerna skulle hitta fram i mörkret. På insidan föstes mattor åt sidan och bockar och plankor att sitta på bars in. Oljelampor lyste upp dansgolvet men sotade snart så mycket att man knappt såg motsatt vägg, minns Gerda.

– Både flickor och pojkar städade upp efter danserna. Pojkarna bar vatten och flickorna skurade. Det var vi flickor som hade kommandot under städningen. Pojkarna lydde och putsade snällt fönster, berättar Gerda.

Tydligt hade pojkarna uppfostrats väl för de bjöd upp flitigt, och såg till att alla flickor fick dansa. För husfolket var det inte särskilt angenämt att lyssna till ljudet från dansen två nätter i sträck, men belöningen var att de fick hela huset städlat och skurat helt gratis. Det kunde även hända att Gerda Gustavsson och hennes vänner fick betala hyra med att ta upp potatis en hel dag.

Energi till dans, rodd och fiske

Eftersom Gerdas syster **Sanni Laine** var gift och brodern **Alfons** var på sjön var det hennes sak att fiska med sin pappa. Det var inte ovanligt att Gerda fick lämna dansen fyra på morgonen för att ro ut till fiskebragderna, hur trött hon än var efter två dygn av dans. Båten

saknade motor och då gällde det att ro eller segla ända ut till Kuggskär.

– En gång somnade jag i fören med en hård brödkant i handen som jag brukade doppa i sjön. Vi övernattade i stugan på Kuggskär som kunde vara överfull av fiskare. Jag sov bredvid pappa eller i båten med seglet som täcke för om två eller tre timmar skulle vi ut och fiska igen. Ibland var det jag som rodde och ibland var det pappa, då stod jag i fören och drog upp näten. Jag kunde dra upp 30 nät, rensa dem, hänga på tork och lägga ut dem igen. Pappa lärde mig hitta mellan Rosala och Bengtskär i nästan vilket väder som helst. Det blev sötebrödsdagar efter kriget när vi fick motor till båten, trots att det var knappt om bränsle, berättar Gerda.

Det hände även att ungdomsföreningen ordnade till dans på klipporna på Kuggskär, då ljudet dansmusiken utanför den lilla stugan. Klipporna på Kuggskär är släta och fina men ett jämnt dansgolv är de inte. Skickliga dansare kanske inte bryr sig. Även på Bengtskär ordnades det danser för ungdomarna i trakten.

Rosalaungdomarna på dansfärder

Till bjudningsdanserna hörde att gästerna inbjöd till svarsvisit. Ibland kunde det bära av till Vänö, Biskopsö eller till grannbyn Hitis. Färder kunde vara nog så riskabla men dessbättre var det ingen som

förolyckades. Sparkstötting var ett vanligt färdmedel och om snön var djup var det bara att traska på.

– En gång på Vänö fick jag inte en blund på två dygn. Isen höll på att bryta upp och vi fick plumsa i sörja. Enda sättet var att ta sig hem via Högsåra. En i vårt sällskap blev kvar och försökte komma över senare. Isen brast och han fick simma så mössan flöt i vattnet. Han fick svänga om tillbaka. Själv klarade jag mig, men rocken var genomvåt minns Gerda.

Till festerna i Hitis gick man till fots. Vägen till Hitis är ungefär nio kilometer lång. För att förkorta färden tog man genvägar där det fanns stigar. Det var knappast någon som hade cykel då förutom Gerdas bror Alfons. Dansfärden gick även till Biskopsö. Då tog sig ungdomarna först till Hitis, sedan över fjärden till Ängesön och därifrån vidare till Biskopsö.

– När vi var på väg hem från bjudningsdans på Biskopsö var båten på fel sida av rännan vid Norrfjärden. Min bror Alfons simmade över för att hämta båten. Sen gick vi alla hem den långa vägen från Hitis, berättar Gerda.

Romanser uppstod och många hittade sin livskamrat på danserna. Kravet för att få vara med var att man var konfirmerad. Giftna par hade inget ärende på danserna den första kvällen, men på den andra fick de vara med.

– Inga slagsmål förekom, men

före min tid blev det bråk när bruksarna (Dalsbruksbor) var på besök, säger Gerda.

Bjudningsdanserna upphör

Gerda Gustavsson var en av de aktiva som grundade ungdomsföreningen i Rosala-Böle år 1937. En viktig drivfjäder till föreningens uppkomst var det stora behovet av en egen föreningslokal där danser kunde ordnas. Med en egen lokal skulle man slippa ta sig fram de långa vägarna till bjudningsdanserna och därtill slippa det stora problemet att hitta rum för danser hemma i Rosala. Det var emellertid inte lätt, eftersom pengar saknades och ungdomarna själva fick ställa upp med att skrapa ihop medel och sköta byggandet.

Hur detta gick till har dokumenterats i boken Roster från Rosala. Gerda Gustavssons insats i det här sammanhanget var enastående. Hon var bl.a. med om att samla in pengar genom att sälja drygt 10 000 lotter. Vinsterna bestod av hantverk och bakverk som samlades in i byarna (Lindberg, Söderman och Lindberg 2007, 111-115).

– Många flickor härifrån jobbade på spinneri i Helsingfors. Genom dem fick vi garn som både äldre och yngre stickade och sydde av under vintern. Vi sydde dukar och förkläden och stickade yllevantar och mössor, pojkarna slöjdade. Alla var flitiga för vi ville ha en egen lokal. Första lotteriet i den nya lokalen (Vikingaborg, som stod klar 1955) var vid garderoben. **Karin Wennerström** och jag vävde huvudvinsten som var en matta. Den var tre meter lång och nästan lika bred, berättar Gerda.

Under alla år efter lokalens tillkomst har Gerda ställt upp med att jobba i köket, duka, servera, diska och städa i samband med fester och sammankomster som ordnats där.

– Jag är så glad över lokalen och att den hålls i skick och är i goda händer, säger Gerda.

Gerda var 88 år när hon för sista gången ställde upp med att diska efter en fest. Nu får andra ta vid tycker hon.

Gerda Gustavssons insats för ungdomen i trakten kan svårigen överskattas. Hon var visserligen inte ensam om denna gärning, men hon var den som allra längst engagerade sig för ungdomsföreningen och dess samlingslokal Vikingaborg. Bjudningsdanserna var i första hand avsedda för ogifta ungdomar. I Vikingaborg samlas gamla och unga, gifta, ogifta, sambon, mambon och särbon från när och fjärran. Knappast ägnar de dansande paren Gerda en vacker tanke, där hon sitter i sin lilla stuga vid vägkanten, bara några stenkast från lokalen. Gerdas tankar däremot vandrar ofta den korta vägen till lokalen, varifrån musiken når hennes sprudligt blommande backe. Hon låter sig inte störas – tvärtom – hon gläds över att hennes och alla andras arbete lever vidare. Ibland träder hon stillsamt in i lokalen som inbjuden gäst, men vore det inte dags att göra henne till hedersgäst?

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Referenser

Lindberg, Camilla,
Söderman, Tom och

Lindberg, Magnus (2007):

Roster från Rosala. Helsingfors, Schildts förlag

Minnen från Bodö

Många är de holmar och öar utanför Hitis och Rosala som tidigare var bebodda. Örö är den största till omfånget och densom hade den talrikaste befolkningen. När militären trappade ned verksamheten försvann skola och familjer från ön. Redan tidigare hade den talrika befolkningen lämnat mindre holmar och öar där omkring för att söka sig till andra orter. Många av husen står fortfarande kvar, men är numera bebodda av fritidsfolk som ofta saknar anknytning till dem som bodde där förut. Det är numera inte helt lätt att hitta någon som kan berätta om hur livet var på dessa holmar när skärgården fortfarande pulserade av liv. Vi har pratat med en som gärna delar med sig av sina minnen.

Efter aktivt letande fick vi kontakt med **Lea Söderström** (född Sjöberg 1930) som är född och uppvuxen på Bodö, men sedan länge bosatt i Hangö. Det lilla fiskehemmanet som Lea kommer ifrån ligger på södra sidan av Bodön. Familjen hade av fyra barn, två flickor och två pojkar. Lea var den tredje i ordningen och bodde ute på Bodö fram till år 1947. Föräldrarna livnärde sig på strömmingsfiske och fisket skedde kring Bodö och ända ut till Bengtskär. Dessutom hade familjen kor och får men ingen häst, men vid behov kunde de låna en. Huset de bodde i bestod av ett kök och en kammare. Då Lea var barn bodde det mellan åtta till nio familjer, drygt 30 personer, varav många var barn, på Bodö. Stigar gick över berg och dal mellan de olika gårdarna och när man färdades längs dem blev man tvungen att passera ett antal gårdesgårdar. De flesta gårdarna var köpta av fiskarbönder i Rosala men familjen Sjöbergs hem var inköpt av Leas morföräldrar.

Barnaår på Bodö

Som barn hade Lea inga leksaker, utan dem fick man fixa själv av vad som fanns tillgängligt i naturen.

– Vi byggde segelbåtar, plockade kottar och gjorde dem till kor och får, i skogen byggde vi kojor, berättar Lea.

När Lea blev äldre plockade hon blåbär och rodde över till Örö där hon sålde dem till soldaterna. Även mjölken såldes till Örö. På Bodö ordnades mjölkting så att alla på ön i tur och ordning transporterade mjölken från gårdarna till Örö.

– Jag var med pappa och fiskade torsk en hel vecka på Bengtskär och då fick jag ro ända ut förbi Kuggskär, berättar Lea.

Under kriget låg Bodö farligt nära Hangöfronten. Särskilt väl kommer Lea ihåg slaget om Bengtskär.

– Vi gömde oss i en grop i skogen när slaget om Bengtskär pågick. Det smattrade och sköts från Örö. Stridsflygplan flög över oss alla dagar, berättar hon.

– På vintern var det obehagligt när de ryska bombplanen flög över oss på isen. En gång stod vi, sex till sju barn från Bodö, på isen och räknade flygplan på vägen hem från skolan. Vi stod länge kvar för vi kom inte överens om huruvida det var 43 eller 44 plan. Vi förstod inte att söka skydd eller vara rädda. Efter det förbjöd soldaterna oss göra skolfärder under dagtid, minns Lea.

Båtfärderna gjordes huvudsakligen i mörker för att undgå flygfaran. Det gällde att hitta fram mellan kobbar och skär. Under fredstid hade man stormlyktor i ändan på näten för att det skulle vara lättare hitta dem, men under kriget blev man tvungen att hitta bragderna utan ljus.

Skoltiden i Rosala

Under de fem år som Lea gick i skola i Rosala var hon inackorderad i Sandviken.

– De två sista åren fick vi mat i skolan, det var rågmjölsgröt varje dag det första året. Följande år fick vi potatis, strömming och välling. Smörgåsar skulle man ha med själv. Bönderna måste leverera potatis, fisk och kött till skolan. Det blev bättre efter hand, minns Lea.

På veckosluten åkte Bodöbarnen hem med båt. På vintern åkte de skidor över isen. På måndag morgon vid sjutiden bar det iväg tillbaka.

– Kallast var det en krigsvintermorgon när det var minus 40 grader, vi tvekade men startade en timme senare. Vi hade alltid träff och sedan åkte vi skidor tillsammans. Det var alltid en vuxen med och det var pappornas uppgift att turas om, berättar Lea.

Lea minns att flickorna inte hade långbyxor i kylan utan de var klädda i kjolar och långa kappor som inte var särskilt praktiska.

Efter avslutad skolgång stannade Lea hemma ett år för att hjälpa till med arbetet på gården.

– Jag trivdes inte längre på Bodö och sökte mig till Rosala, där jag jobbade ett tag på ett rökeri och hjälpte till i gårdarna. Det var danserna som drog och dans var det nästan varje lördag. Vi dansade hela natten, det var mycket folk och soldater, eftersom man inte behövde betala inträde, berättar Lea.

Som 17-åring flyttade Lea till Helsingfors, där hon jobbade som tjänarinna i ca åtta år. År 1955 gifte hon sig i Böle, där huset står nära Berits kiosk (se årets RoHit). År 1959 flyttade hon till Hangö.

Lea berättar att Bodö avfolkades redan i början av 1950-talet och att de sista flyttade från ön i början av 1960-talet. Inga ungdomar stannade kvar och de flesta gårdarna såldes. Samma process ägde rum på de flesta andra öar och holmar. Det vore därför viktigt att få tag på personer som har uppväxtminnen från liknande förhållanden utanför Hitis och Rosala. Snart finns det ingen kvar som kan berätta och denna viktiga epok blir ofullständigt dokumenterad.

Text: Jan Sundberg

Foto: Saga Fansman, 10 år

Lea Söderström
hemma i Hangö.

Hitis FBK - brandvård och räddningstjänst

Hitis frivilliga brandkår tilldelades år 2007 utmärkelsen årets frivilliga brandkår i Finland. Utmärkelsen utdelades i hård konkurrens, men även om det finns många frivilliga brandkårer i landet som gör en berömlig insats, kan det ändå inte ha varit alltför svårt att vaska fram Hitis brandkår som den förnämsta av dem alla. Trots knappa resurser och svåra geografiska förhållanden har Hitis FBK lyckats med konststycket att bedriva mångsidig verksamhet och står nu som förebild för andra, betydligt större brandkårer i landet. Frivilliga brandkårer bedriver som namnet säger frivillig verksamhet. Vid kusten och ute i skärgården har verksamheten gamla anor medan sådana kårer är sällsynta särskilt i de östra och norra delarna av landet.

Brandväsendet i Hitis kommun bildades år 1936 när Högsåra FBK grundades. Lotsen **Ernst Walfrid Julin** (född 1901) blev brandchef för Hitis kommun och samtidigt första ordförande för Högsåra FBK. Han hade slutfört sin brandchefsutbildning

i Pargas år 1936. Han innehade uppdraget som brandchef fram till att Hitis kommun sammanslogs med Dragsfjärds kommun första januari 1969. Efter det fortsatte han som brandchef för Högsåra distrikt (Lots och fyr, 1971). Hitis by saknade egen brandkår fram till år 1953. I klockstapeln vid kyrkan fanns gammal brandutrustning men den räckte inte långt.

Den 24 augusti 1952 kallade professor **Svante Dahlström**, som vistades i trakten på somrarna, till ett möte för att diskutera och planera ett brandvård i Hitis och Rosala. Mötet beslutade att välja **Rurik Fagerholm** från Rosala och **Johan Hollstén** från Hitis till sammankallare för ett konstituerande möte. Initiativet föll i god jord och det konstituerande mötet sammankallades redan veckan därpå (1.9.1952). På mötet beslöt man att grunda en frivillig brandkår som på medlemsmötet den 14 september samma år fick namnet Hitis kyrkobys frivilliga brandkår. På medlemsmötet godkändes stadgarna och på det första styrelsemötet den 24 september 1952 valdes Johan Hollstén till ordförande. Stadgarna godkändes

enligt Justitieministeriets beslut den 25 april 1953, vilket officiellt är brandkårens tillblivelsedag.

Under större delen av 1950-talet var verksamheten livlig enligt mötesprotokollen. Vid ett årsmöte den 12 juli 1953 behandlades en ansökan till kommunen om ett lån (en halv miljon mark) för inköp av brandutrustning. Kommunen beviljade lånet och brandutrustning som införskaffades för pengarna förvarades i kyrkstallet. Vidare konstaterades att Hitis FBK hade 62 medlemmar, varav 19 var aktiva. Därtill diskuterades behovet av egen brandstation. Ärendet var aktuellt på samtliga möten under 1950-talet, ända fram till att byggnaden uppfördes. På ett styrelsemöte den 12 oktober 1953 konstaterades att brandkåren införskaffat en motordriven brandsläckare och 300 meter slang, grovlek tre tum, och 120 meter slang, grovlek två tum, för 620 000 mark. Dessvärre fungerade alarmsystemet dåligt och på mötet den 14 mars 1954 konstaterades brister i brandlarmet, vilket bidrog till att ett brinnande bostadshus på Skata udde inte kunnat räddas. Denna olägenhet rättades till

ett par år senare.

På årsmötet den 6 februari 1955 beslutade man att bygga en brandstation på tomten mellan Westerbygge och en tomt som ägdes av handelsman **John Adolfsson**. Byggnadsarbetet inleddes våren 1955 eller 1956, med cement som donerats av Pargas Kalk. Brandstationen stod förmodligen klart år 1957 (Protokoll Hitis FBK). Brandkårshuset fungerade även som slakteri för älgjaktlaget i Hitis en bra bit in på 1960-talet.

Verksamheten stagnerar och tar ny fart

När brandstationen väl stod färdig minskade intresset för brandkåren. Utan aktiva medlemmar går det inte att driva en frivillig förening. Därför beslutade man på årsmötet den 10 februari 1957 att även kvinnor kan godkännas som aktiva medlemmar. De skulle få lära sig att dra slangar. Motorsprutan skulle fortfarande vara i männens händer. I vilken utsträckning detta förverkligades framgår inte ur protokollen. Enligt **Per-Erik Fihlman** låg föreningsverksamheten nere under 1960- och 1970-talen, vilket delvis förklaras av den resignation som utflyttningen från orten förorsakade bland dem som blev kvar. John Hollstén kvarstod som ordförande. Brandutryckningarna fungerade tack vare etablerade rutiner.

När John Hollstén började bli

till åren i början av 1980-talet tog brodern **Gunnar Hollstén** initiativ till att **Per-Erik Fihlman** och **Jan-Erik Holmström** skulle ta över verksamheten.

- Vi fortsatte med gamla stadgar och föreningen aktiverades. Ungdomsverksamheten kördes igång och vi grundade en ungdomsavdelning i kåren. Vi skickade ungdomarna på läger och det fungerade som ett startskott för deras intresse. Vi utbildade och aktiverade den generation som nu tagit över verksamheten, berättar Per-Erik.

Förutom ortens ungdomar engagerade sig även sommargästerna. Till sommargästerna skickades en vädjan om understöd med titeln *Vad gör du om det brinner på holmen?* I det följande ett litet utdrag ur en sådan vädjan: *...Du blir här erbjuden möjlighet att för din del trygga Hitis FBK:s släckningsberedskap. När detta skrivs (juni 1989) är den ganska anspråklös. Vi har ett skriande behov av utrustning och vi behöver nödvändigtvis pengar för införskaffningar. Slangarna läcker och pumpen vill inte heller fungera tillfredställande...* (Vädjan till sommargäster, 1989).

Även till Brandskyddsfonden skickades brev med vädjan om medel för utrustning. Här ett plock från ett sådant brev: *... Ifall av eldsvåda tar det i bästa fall - vid öppet vatten - minst 35 minuter för att få manskap och släckningsutrustning från Dalsbruk till Hitis. Vid menförestid*

kan det - i värsta fall - vara omöjligt att komma fram. Vissa vintrar varar menföret hela vintern. Det betyder att Hitis FBK i realiteten är den enda släckningsenheten i Hitis kyrkoby under 5-6 månader i året... (Kårchef Per-Erik Fihlman, 1989).

Efter upprepade vädjanden började det hända saker. Sommargästerna kom med i verksamheten och de kunde bli upprörda om de inte fått brevet med vädjan om understöd. Brandkårsfester ordnades med digert program där cirkusartister, trollkarlar och eldslukare uppträdde. Även det populära Minimaratonet blev till genom FBK: s försorg (se RoHit 2006).

Efter upprepade goda initiativ tar Per-Erik Fihlmans och Jan-Erik Holmströms ansträngningar skruv, verksamheten tar ny fart och brandkåren får framtidstro. Det första synliga tecknet på detta var införskaffandet av en bil som kunde användas vid släckning. Brandkårens styrelse beslöt att köpa en Uni Mog av märket Mercedes Benz, årsmodell -60. Bilen hade varit avregistrerad sedan år 1982 och var inte besiktad (Styrelseprotokoll 3.10.1992). Detta hindrade inte de händiga brandmännen som såg till att bilen blev i körbart skick och denna märkliga skapelse på fyra hjul tjänar fortfarande sitt syfte. Snart visade det sig att brandstationen var för liten. Huset byggdes till kort efter millennieskiftet för att ge plats åt bilen med tankvagn på släp.

Trots att brandkåren varit Per-Eriks och Jan-Eriks skötebarn förstod de i tid att lämna över ansvaret till en yngre generation brandkårsmedlemmar som de själva varit med om att utbilda. Jan-Eriks son **Tor-Björn Holmström** blev kårchef och ordförande år 2004 och Per-Eriks son **Peter Fihlman** blev vice ordförande samma år. Med dessa två unga entusiaster vid rodret tar Hitis FBK en ny vändning. Från att endast ha varit en brandkår blir FBK i Hitis även en utryckningsenhet vid sjukdomsfall.

Första respons

År 2005 skrev Hitis FBK ett avtal med hälsovårdscentralen i Kimito om första respons. Första respons är steget mer än första hjälpen och kan närmast förliknas vid en B ambulanskurs. Från Hitis och Rosala

deltog 10 personer i kursen som varade i 52 timmar, plus övningar.

– Idén till första respons föddes av att Hitis saknar hälsovårdare. Utbildning ordnades på orten av **Ann-Christine Henriksson** som är sjuksköterska i Kimitos ambulans, berättar Tor-Björn.

Hela trefjärdedelar av brandkårens verksamhet utgörs numera av uttryckningar inom ramen för första respons.

– Fullständig tystnadsplikt råder fastän alla känner alla. FBK hjälper till med transport av akuta sjukdomsfall tills ambulansen möter. Kustbevakningen vill gärna ha brandkåren med eftersom de inte vill ha det vårdande ansvaret. Alarmet går till fyra personer som skall vara färdiga att rycka ut inom 10 minuter, dygnet runt. På listan har vi drygt 20 namn. Största delen av uttryckningarna handlar om att hjälpa äldre personer, men även ruskiga olycksfall förekommer, berättar Tor-Björn Holmström.

Till brandkårens utrustning hör en defibrillator där elektroder fästs vid bröstet för att ge elchock vid just påkommen livlöshet. Därtill finns syrgas, vakuummadrass, vakuumpjälor, skopbår, vanlig bår samt nackstöd. Dessutom finns en del mediciner i förrådet.

Peter Fihlman ansvarar för första respons-verksamheten och han understryker att Hitis FBK ensam står för utgifterna. Kåren får pengar för övningar men i övrigt skaffas

pengarna genom talkoarbete.

– Alarmen går till larmcentralen i Åbo via numret 112, varifrån vi kontaktas. Personalen på larmcentralen kan inte svenska. Tillägget för språkfärdighet borde vara ordentligt. Inget händer om man inte kommunicerar på finska, säger Peter.

Det är bra konstigt hur larmcentralen i Åbo lyckats rekrytera enspråkiga personer i en tid där språkkunskaper och internationella kontakter värderas högt. Finland och Åbo stad är tvåspråkiga, skärgården utanför huvudsakligen svenskspråkig. När därtill den internationella Pisaundersökningen visat att grundskolorna i Finland är de bästa i Europa blir de gravt bristfälliga språkkunskaperna på larmcentralen än mer märkliga.

Brandvärnnet uppdateras

År 2006 skrevs ett avtal med räddningsverket i Åbo stad, som förutom Åbo även dirigerar Pargas och Salo distrikt. Avtalet hade en hel del konsekvenser. Räddningsverket stod för anskaffningen och finansieringen av en manskapsbil, släckningsbil, släckningsutrustning, overaller, hjälmar, stövlar o.s.v. Även dykarutrustning finns men den tillhör inte brandkåren.

Avtalet förde med sig en hel del ny utrustning samtidigt förpliktade det Hitis kåren att vara aktiv. För tillfället har brandkåren 220 understödande

medlemmar. Av de 20 aktiva på alarmlistan är hälften kvinnor och alla deltar flitigt i övningarna som ordnas en gång i månaden. De unga är ivriga och vill gärna vara med på övningarna i brandvård och akutvård. Åldersgränsen vid uttryckningar är 16 år, och 18 år för dem som sitter i första bilen. Intresset styr hur väl man lär sig uppdraget, inte könet, berättar Peter och Tor-Björn.

De flesta branduttryckningar går till holmar. Brandkåren har en egen båt. Grillaska som folk handskas ovarsamt med förorsakar ofta bränder.

I brandkårens ungdomsavdelning finns ett tiotal aktiva. Ungdomarna övar samma saker som de vuxna men får inte följa med vid alarm. Både flickor och pojkar deltar ivrigt i övningarna, särskilt under den mörka årstiden. Läggerverksamheten, där ungdomar från Hitis får träffa ungdomar från andra brandkårer, är populär. Genom det livliga ungdomsengagemanget har Hitis FBK i praktiken blivit en ungdomsförening.

Sonja Lumme (född 1994) har varit med i ungdomsverksamheten sedan år 2005. Sonja åkte på läger till Syndalen i Hangö, där mellan 200 och 300 unga brandsoldater deltog. Efter lägret tog ungdomsverksamheten i Hitis ny fart.

– Jag är alltid med på övningarna en gång per månad. Vi har tävlingar, stafetter, tränar jobbiga knutar och sprutar vatten. Skojigast är att koppla ihop slangar och sen spruta, berättar Sonja.

Ungdomarna övar också första hjälpen. De mest aktiva ungdomarna är ca fyra till antalet.

– Inte bryr jag mig fast jag är den enda flickan. Jag vill gärna fortsätta i brandkåren och planerar att gå på kurs. Våra ledare är trevliga och vi kommer alla bra överens, säger Sonja.

Medlemmarna trivs med brandkåren

Camilla Lumme började i brandkåren år 2006. Hon blev upprörd av brandchefen (Tor-Björn) som frågade om hon var intresserad av att bli uppsatt på alarmlistan som släckningspraktikant.

– Man får leta efter ett meningsfullare intresse. Gänget är trevligt

Maria Lumme och Xenia Wilson siktar högt.

och alla känner varandra säger, Camilla entusiastiskt.

Camilla har gått en däcksmanskurs för släckningsbåtar och deltog i första responskursen när den ordnades i Hitis. Vid uttryckning finns det alltid folk för olika uppgifter. Camilla har varit med om flera uttryckningar med båt och bil. Till holmarna sker uttryckningarna i samarbete med kustbevakningen.

– Vid sjukdomsfall gäller det att samla bakgrundsinformation av patienten eller en anhörig. Blodtrycket och blodsockret mäts och man sköter om satureringen. Viktigt är det att finnas till för patienten och att sköta telefontrafiken, samt vid behov se till att helikoptertransport blir ordnad (Medi Heli). Jag är alltid med på övningarna, både första respons-övningar och brandövningar. Visst känner jag mig mer hemma med responsuppdraget för då har man verkligen en viktig uppgift. Mammaerfarenheten är inte oviktig, för då har man lärt sig att ta hand om och vårda, det har jag haft nytta av, berättar Camilla.

Brandkårshuset har blivit det sociala rummet för Tor-Björn och Peter där de även utför mindre reparationer och underhållsarbete. Båda kan bokföra över 200 timmar frivilligt arbete per år. All aktivitet i brandkåren skall nämligen rapporteras till distriktet i Pargas.

Tack vare den frivilliga och kunniga insats som utförs i Hitis kan folk i bygden känna sig trygga när olyckan är framme. Hitis FBK är väl värd sin utmärkelse som årets frivilliga brandkår i Finland.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Referenser:

Brev till Brandskyddsfonden 1989,
Kårchef Per-Erik Fihlman,
Lots och fyr 1971, Ernst Julin fyller 70 år
Protokoll Hitis FBK, 1952ff
Vädjan till sommargäster, Hitis FBK 1989

Personporträtt:

Kårchef Tor-Björn Holmström

Född: 1977

Bor: I Hitis Centrum

Familj: Sambo + 3 döttrar

Utbildning: Automationsmekaniker + "Skärilive"

Favoriträtt: Grillat kött

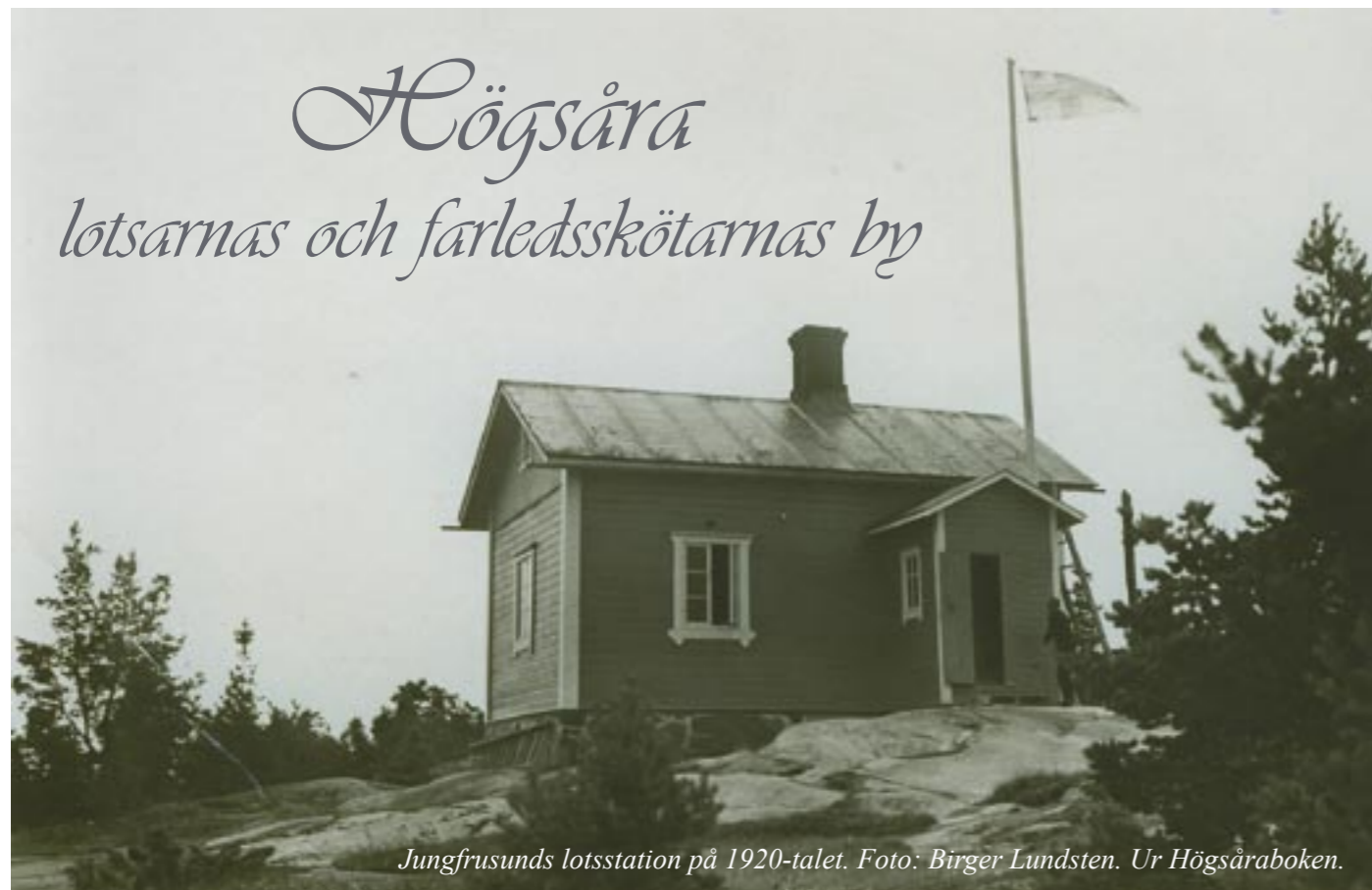
Favoritläsning: Kalle Anka

*Karakterisera dig själv: Lugn och sansad ibland
med lite extra fart*

Ogillar: Gnäll

Sonja Lumme öser på.

Högsåra

lotsarnas och farledsskötarnas by

Jungfrusunds lotsstation på 1920-talet. Foto: Birger Lundsten. Ur Högsåraboken.

Det lilla vita huset står där stadigt placerat högst uppe på berget och är ett ypperligt landmärke i Jungfrusunds farled. Seglare och andra tillfälliga besökare som kanske inte riktigt känner till Högsåra frågar sig varför det står ett hus just där. Stugan är uppförd med statens goda minne redan 1888 och var till en början rödmålad. Lotsstugan är ett av Högsåras kännetecken även om det är 23 år sedan lotsstationen stängdes.

☞ kronans tjänst i generationer

Ur **Clara Henriksdotter Puranens** informativa bok Högsåra vid Jungfrusund (2004) framgår att Högsåra redan på 1500-talet hade lotsande fiskarbönder som småningom värvades till kronolotsar, vilket innebar att de fick en viss skattelättnad för att de lotsade kronans fartyg. I slutet av 1600-talet togs yrkesbenämningen lots i bruk. I slutet av 1700-talet fanns det tio lotshemman på Högsåra.

Samma år som lotsstugan uppfördes avskaffades systemet med lotshemman, men på en del av gårdarna fortsatte yrket att gå i arv från far till son eller svärson. Det var en säker inkomstkälla och har självfallet präglat byn. Tjänstemannaskärgårdsbyn Högsåra har så att säga alltid varit kronans by. Kombinationen av jordbruk, fiske, jakt och statlig lön (eller en viss skattefrihet i gamla dagar) bidrog till att högsåraborna betraktades som välmående. För att dryga ut inkomsterna sysslade högsåraborna naturligtvis också med andra näringar, men kanske inte i lika hög grad som i andra byar där kronan inte spelade samma roll.

☞ Lotsstationen blev farledstation

1953 fick lotsstationen elström i och med att Högsåra elektrifierades. Samma år inledde Högsåras sista lots **Anders Alborg** sitt långa värv. Han pensionerades 32 år senare som lotsålderman när stationen stängdes 1985. En flera hundra år gammal tradition avbröts, men lotsstationen fick en efterföljare i form av farledsstationen som ledes av Anders son **Bengt**.

Till en början höll farledsskötarna till i den gamla lotsstugan på berget, men 1995 uppfördes den nya stationen invid färjefästet på norra sidan av byviken. Farledsstationen erbjuder fem fasta arbetsplatser och är en viktig arbetsgivare. Idag bor det cirka 50 personer året om på Högsåra.

På 1950-talet hörde sammanlagt över 120 remmare till Jungfrusunds remmarområde. Inom dagens farledsområde, som sträcker sig från Hangö Västra i söder till Salo i norr och färjpasset mellan Pargas och Nagu i sydväst, finns närmare 600 remmare. Dessutom skall andra sjömärken som till exempel linjetavlor, hjälpfyrar, kummel och bojar, för att inte tala om Bengtskärs fyr, underhållas regelbundet.

☞ Jungfrusunds museum i Kejsarhamnen

För att föra kunskapen om det gamla lotssamhället vidare grundade byalaget ett museum – Jungfrusundsmuseet – som uppfördes i Kejsarhamnen 1998. I år visas bl.a. en utställning som tillägnas byns kronolotshemman. Genom

utställningen vill man visa hur livet tedde sig i dessa hemman.

Jungfrusunds museum är öppet 17.6 till 4.8. Guidade turer ordnas mellan tisdag och fredag kl. 15 - 19 och under veckosluten kl. 12 - 16. Övriga tider kan guidning beställas enligt överenskommelse (**Gunilla Örnell**, tel. 040 5774 380).

På museet kan man också bekanta sig med en hel del utrustning som lotsarna använde. Förr i världen sysslade lotsarna bland annat med remmartillverkning. Den kunskapen besitter de gamla lotsarna än idag.

☞ Remmare, spira, korg och tofs..

Det gäller att ha koll på begreppen annars kan det gå som när en sommargäst från Kasnäslandet beställde en "handgjord remmare" av en av Högsåras pensionerade lotsar. Förhandlingen ägde rum över en kupa cognac i bersån på Farmors Café.

Sommargästen ville ha remmaren i sin trädgård i stan. Han hade haft en tidigare, men gett bort den åt en vän i födelsedagsgåva. Den gamle lotsen såg en aning förvånad ut ("stadsbor är ju så konstiga"), men intygade att han hade några nymålade remmare på lager som han kunde sälja för en billig penning. Intäkten skulle tillfalla lotsmuseet.

- Fint, sa sommargästen, du kan hämta den hit så tar jag den ner till båten sedan. Lotsen såg misstänksamt på sommargästen en stund, skakade på huvudet och framhöll att det nog är bäst att han kör ner den med traktor till gamla kronobron. Inte behövs det nu väl traktor för det, tänkte sommargästen, men höll god min. Bra service på den här holmen!

Lotsåldersman Anders Alborg tillverkar remmartofs på Jungfrusunds museum. Foto ur Högsåraboken.

Men när sommargästen kom ner till bryggan och såg den sex meter långa rödmålade stören (spiran) vid sin båt blev han mildt sagt överraskad.

- Men jag beställde ju en sån där korg som man kan ha runt blommorna i trädgården, sade han till lotsen.

- Aj en sån. Men det är ju en remmartofs. Sidu de här, det är en remmare, det är skillnad på tofs och remmare, sade den pensionerade lotsen skrattande och pekade på den långa spiran, som inte hamnade i stadsbons trädgård utan återbördades till lotsmuseet.

*Text: Henrik Wilén
sommargäst på Högsåra sedan 1961*

HITIS RODD- OCH KANOTKLUBB R.F.

Sporrade av den framgång man upplevde med arrangerandet av den första Hitisrunt-rodden i fjol beslöt några ivriga Hitisbor att bilda en egen rodd- och kanotklubb för att främja både motion och tävlingsverksamheten i Rosala-Hitis - området för både ortsbor och sommargäster.

På hösten 2007 utsågs en styrelse för den nygrundade klubben, som består av ordförande Rune Fihlman, sekreterare Camilla Lumme, skattmästare Gunn Fihlman samt övriga styrelsemedlemmar Marika Fihlman, Veijo Nikkinen, Tage Strandström och Leif Degerth. Styrelsens första uppgift blev att skaffa sponsorer för verksamheten. Detta lyckades så bra, att klubben redan nu förfogar över två kyrkbåtar, en singelscull och en motionsroddbåt. Man bygger också ett gym för inneträning i en av Marineservicens hallar. Gymmet med dusch och WC skall stå färdigt i början av maj 2008 med bl.a. en hypermodern roddergometer. Klubben anordnar den andra Hitisrunt-rodden den 26 juli 2008 med start kl. 11.00 invid sjöbevakningen i Hitis. Hitisrodden kommer att bli en årligen återkommande händelse alltid den sista lördagen i juli.

Styrelsens följande uppgift blir att rekrytera medlemmar till klubben. Alla är hjärtligt välkomna! Medlemsavgiften är 20,00 euro för vuxna och 10,00 euro för juniorer. Gymmet kostar 5,00 euro för klubbens medlemmar per gång och 10,00 euro för icke medlemmar. Under sommarmånaderna kommer man att ordna rodd för alla intresserade varje onsdag kl. 16.00 i Hitis. Klubben kommer också att hyra ut roddbåtar och kanoter till alla intresserade.

Bli medlem i klubben och utveckla verksamheten till framgång för både gammal och ung!

Ruth Wiberg

Sumpskeppare, journalist, politiker och samhällsaktiv

Mångsyssleri är snarare regel än undantag i skärgården. I korthet betyder mångsyssleri att man måste stå på minst två ben för att klara sig. En människa står stadigare på två ben än bara på ett. För skärgårdsbor har detta varit en självklarhet även om alternativen inte alltid varit så många och det som stått till buds mest har haft anknytning till fiske och sjöfart. Men tiderna har ändrats och nya alternativ har tillkommit, medan andra har försvunnit. Ofta ger den ena sysslan inspiration till att försöka på något annat. De praktiska sysslorna var förut helt dominerande, men det fanns undantag där skrivandet gav livsinnehåll i det vardagliga. De mest kända exemplen på detta hittar vi på Vårdö där Sally Salminen och

Anni Blomqvist blivit berömda för sina böcker som även filmatiserats. Det är dock inte endast på Åland vi stöter på kvinnor som kunnat kombinera skärgårdslivet med det intellektuella. De mindre kända kvinnorna i samma genre förtjänar uppmärksamhet, framförallt därför att de mot alla odds lyckats med att anta intellektuella utmaningar och därtill klarat av det tunga praktiska arbetet som en karl.

Ruth och Åke Wiberg bor vackert i en sluttning som vetter ner mot sjön i Kasnäs by. Ruth Wiberg (född Granlund) är hemma i Kasnäs medan mannen Åke är från Spaks i Rosala. Paret gifte sig år 1948 och bodde de första sex åren på Hästholmen, strax utanför Kasnäs. Numera lever paret pensionärliv, men ännu på 1980-talet var de fiskuppköpare i skärgården,

den sista resan gjorde de i december 1989. Med dem dog en lång tradition av sumpskeppare ut i denna del av skärgården. Ruth hann även med att under nio års tid vara forellodlare tillsammans med systersonen **Bo Granlund** fram till år 1990. Förutom detta var Ruth lokalkorrespondent i Hitis för Åbo Underrättelser (ÅU), hon satt tre perioder i fullmäktige och var en aktiv föreningsmänniska. Hur allt detta var möjligt berättade paret en vacker sommareftermiddag medan vi lät Ruths kaffe och bakverk smaka.

Sumpen i Ruths säkra händer

Sjöfartsnäringen i familjen startade med att maken Åke fraktade ved, cement och kalksten med en jakt mellan Pargas och Åbo. Den bräckliga jakten om 50 ton höll

endast med ett nödrop ihop när stora kalkstenar vältes ned i dess lastrum från vagnarna på kajen. Det var bara en tidsfråga innan jakten skulle gå under av den hårda behandling som hamngubbarna i Pargas utsatte den för. Något måste göras och det snabbt. Det var då paret kom på idén att hyra en sump för fisktransport, eftersom pengarna inte räckte till för att köpa ett eget skepp. På en sump måste man vara två och det föll sig naturligt att Ruth gjorde Åke sällskap ombord.

Året var 1950 och sumpen hette Dan. Problemet var att sumpen låg förtöjd i Helsingfors, bakom den ryska marinbasen i Porkala, och att det blåste upp till storm. För att ta sig igenom de sovjetkontrollerade vattnen utanför Porkala samlades fartygen i konvoj. Starten skedde två- eller tretiden på natten. Vågorna var då mellan sex och åtta meter höga. Ruth stod till rors och kunde inte se masterna på fartygen framför. Sumpen läckte som ett såll och kajutan var vattenfylld ända upp till bänkarna. Efter den resan kunde Ruth kallas sumpskeppare, hon var nämligen sjösjuk för första gången i sitt liv, men höll ändå kursen och förde skeppet lyckligt hem. Självt kallade sig Ruth skämtsamt för fiskuppköpardräng, men det kan mer ses som ett uttryck för anspråkslöshet än som förenligt med verkligheten.

Efter sumpen Dan inköptes Sparta och den sista i familjens ägo var Helena. Sumpen Helena var det enda nybygget i Wibergs ägo. Längden var 43 fot och hon provkördes hösten 1963 med den nya Bolinder-Munktell

Fiskuppköp på Vänö.

dieseln. Konkurrenten om fisken var hård. Det hände att hela sju sumpar samlades på Vänö för att köpa fisk av sju aktiva fiskare som var verksamma där.

En fiskuppköparresa startade vanligen vid 14-tiden i riktning mot Korpoström. Wibergs tog i land vid ett 60-tal bryggor. Färderna gick till hela de södra yttre delarna av Åbolands skärgård. Förutom Korpoström tog man i land bl.a. på Aspö, Björkö, Löholm, Borstö, Vänö, Tunnhamn och Holma. Tillbaka i Kasnäs var man följande dag vid 19-tiden. Därefter fylldes skeppet med is från källaren och färden fortsatte mot Hangö efter ca en timmes paus. Färden till Hangö räckte ca 3 timmar. Lasten lossades där vid två- tretiden på natten. Ibland sov de ombord innan avfärd, men oftast fortsatte de direkt mot Vänö utan paus. På sommaren

när fisktillgången var stor gjordes två långa resor i veckan, plus en kort till Vänö.

– Vi åkte i värsta dimma, storm och mörker för fisken skulle fram. Men vi råkade inte ut för några värre olyckor och handkompassen var bäst i dålig sikt, berättar Ruth och Åke.

På vårarna fraktade Wibergs fisk till Helsingfors. Ruth berättar att hon kunde styra till Helsingfors hur lätt som helst. Färden från Kasnäs tog 12 timmar och på morgonen kl. 6 förtöjde de i Kolerabassängen. Lasten bestod huvudsakligen av gädda som köptes kontant av fiskarna. Det var sällan som hela lasten på närmare tre ton kunde lossas på en gång. Lasten lyftes med armkraft upp på kajen. Många sumpar från skärgården trängdes där och fisken för illa i sumpen för vattnet i Kolerabassängen var, som namnet anger, inte hälsosamt för levande fisk. När kön blev lång måste lossandet lämnas halvgjort, för fisken riskerade att dö i sumpen. Skeppet kördes till Rönnskär utanför Drumsö för övernattningsvarefter en ny omgång väntade nästa morgon.

Under de sista åren gjorde paret uppköpsresor endast till Vänö, Tunnhamn och Hitis kyrkby. Skärgården hade avfolkats och kustfisket förlorade i betydelse. Lasten började lossas i Kasnäs efter att vägen blev klar i januari år 1965. Någon enstaka gång kördes lasten till Dalsbruk. Under de sista aktiva åren var Ruth även sysselsatt med forellodling. Till arbetet hörde att mata fisken, tvätta, salta rom och att rensa upp till 3,5 ton fisk tillsammans med systersonen.

Sumpen Helena. Foto: Kaj Dahl.

– En sommar skadade Åke sin högerarm när veven gjorde backslag i Wickströmmotorn. Armen var i gips hela sommaren och en tid efter kunde han inte jobba med den. Jag skötte ensam hela sumpen och Åke hjälpte till så gott han kunde. Jag vet än i denna dag inte hur jag orkade väga upp hundratals kilo fisk med besman. Det var på gränsen till det outhärdliga, men som tur var fick vi startmotorn reparerad, berättar Ruth.

Journalist och politiker

Somrarna var en jäktig tid, särskilt i augusti då Ruth fick väga och lasta upp till två ton gädda, abborre och sik per resa. Sommargäster och båtturister började ta allt mer plats vid de välbyggda bryggorna i skärgården. Undantaget var Tunnhamn där värdfolket såg till att bryggan var vigd för fisket, och att turisterna inte hade något där att skaffa. På Tunnhamn vistades även journalistparet **Meta** och **Ole Torvalds** som hade sommarstuga där sedan år 1949. Ruth hade skrivit några gånger för Hufvudstadsbladet, vilket Torvalds kände till. Ole Torvalds som då var ledarskribent vid ÅU bad Ruth skriva för tidningen. Tydligt inspirerade livet på sjön att fatta journalistens vassa penna för Ruth svarade ja, till Meta och Ole stora glädje.

– Jag blev lokalredaktör för Hitis kommun och skärgård. Först skrev jag för hand och sedan med maskin när sumpens last var tömd på natten. Det var inget problem att få information. Det var bara att ringa omkring eller få den serverad i samband med fiskuppköp, minns Ruth.

– Fullmäktigemötena i Kasnäs som hölls på Bergs gård följde jag med och bara en blev arg när jag skrev ett reportage om ett möte där meningarna gick isär. Artiklarna läste jag upp i telefon till redaktionen i Åbo, berättar Ruth Wiberg.

Det var en fördel att de kommunala mötena hölls i Kasnäs och att kommunsekreteraren bodde och hade sitt kansli där.

Redaktörskapet inleddes i början av 1960-talet och pågick i 20 år. Ole Torvalds var chefredaktör vid ÅU åren 1958–1967, varefter han fortsatte som kulturredaktör fram till år 1981. Hans fru Meta var även hon redaktör vid samma tidning och

där paret inlett sitt redaktörskap år 1948. Mellan åren 1971–1977 verkade Meta som chefredaktör och därefter var hon andre redaktör till år 1985 (Uppslagsverket Finland del 5/2007, 184). Ole var även skönlitterär författare, medan frun Meta engagerade sig bl.a. i kvinnoprästfrågan. Banden mellan paret Torvalds och Ruth förblev nära.

– Torvalds var trevliga och glada människor. Meta kunde bättre än någon sätta sig in i andra människors sats. Jag uppskattar henne väldigt mycket, berättar Ruth.

Enligt Meta träffades de vid kaffebordet hos **Anna** och **Smertz Andersson**, som då ännu var husbönder på Tunnhamn. Det måste ha varit någon gång på 1950- eller i början av 1960-talet tror Meta.

Ruth kände skärgården och människorna där både utan och innan.

– Ruth var en stark röst som förde den yttre skärgårdens talan efter kommunfusionen. Hon vågade lägga sig i blåsvädet när det gällde. Ruth hade journalistisk talang och hennes artiklar var väl underbyggda och utredda. Hon kunde stå på sig fastän hon var släkt eller vän med de flesta i Hitis. Ruth hade fått utbildning och

det märktes inte minst i hennes goda känsla för det svenska språket, säger Meta.

Det kan tilläggas att Ruth gått i folkskolan i Kasnäs och Högsåra, och sedan vidareutbildat sig i Åbolands folkhögskola i Pargas samt handelsskolan i Helsingfors.

Till journalistuppdraget hörde att ibland skriva små nyheter om sådant som inte noterats under titeln *Hitis horisont*. De mest livliga och konfliktfyllda begivenheterna var skolmötena. Kampen var hård mellan byarna Hitis och Rosala om vilkendera skolan skulle få fortsätta, eftersom den ena måste läggas ned. Rosala hade betydligt fler elever och avgörandet föll till Hitis nackdel.

– Folk skällde på varandra och mellan Hitis och Rosala gick känslorna heta. Bråket resulterade i att Hitisborna i fullmäktige i sin ilska röstade mot Rosalaborna, för en samgång med Dragsfjärd. Den första januari 1969 blev Hitis kommun en del av Dragsfjärd kommun. Beslutet fattades i Sandells bar i Kasnäs med minsta möjliga majoritet år 1967. Det var den värsta dagen i mitt liv minns, Ruth.

Journalistuppdraget och intresset för politik förde in Ruth i kommunalpolitiken, där hon representerade svenska folkpartiet

(sfp) från mitten av 1970-talet. Ruth satt alltså i Dragsfjärd fullmäktige och fungerade även en tid som suppleant i kommunstyrelsen. I Hitis kommunfullmäktige var hon aldrig representerad, där rådde bypolitik, i Dragsfjärd tog de politiska partierna över. Efter tre perioder i Dragsfjärd fullmäktige valdes hon in i skärgårdsnämnden.

– I början, efter kommunsammanslagningen satt det nästan enbart Dalsbruksbor i skärgårdsnämnden. Skärgårdsborna tilläts inte bli väl representerade. Det blev bättre senare och då fick jag en chans att komma med. I andra nämnder hade jag aldrig tid att sitta för vi var nästan ständigt igång med vår fiskesump. Trots det hann jag med att vara medlem i sfp: s styrelse i Dragsfjärd under många år.

Engagemang för närsamhället

Förutom allt arbete vid roder, fiskhantering och penna, den politiska insatsen inte att förglömma, har Ruth varit en bärande kraft, inte bara i Kasnäs föreningsliv utan även i Hitis-Dragsfjärd och i Åboland. I Marthakretsen i Kasnäs har Ruth lämnat många spår efter sig och detsamma gäller många andra föreningar.

– Jag var sekreterare i

Marthakretsens styrelse under 29 år. Dessutom satt jag i Labbnäs stiftelsen som sekreterare i fem år och i styrelsen i 20 år. I Röda Korset i Hitis var jag ordförande i 12 år och ett antal år satt jag i styrelsen för distriktet i Åboland. I Kasnäs var jag med om att starta den frivilliga brandkåren och sen satt jag som medlem i Dragsfjärd häradsrätt (numera tingsrätt) i ungefär 20 år, berättar Ruth.

Ruth berättar att hon inte minns hur hon hann med att skriva alla protokoll och verkställa beslut vid sidan av de journalistiska uppdragen och jobbet på fiskesumpen.

Labbnäs är ett semesterhem som ursprungligen var prästgård men senare köptes av **Amos Anderson**. Han donerade fastighet och mark till Marthorna på Kimitoön och i Hitis, som de numera förvaltar gemensamt. Marthorna i Kasnäs var även initiativtagare till en elektrisk mangel inklusive hus i slutet av 1950-talet, som de samlade pengar till genom lotterier och talkoarbete. Mangeln behövs inte längre, men huset är värdefullt för där håller Kasnäs Byalag till nuförtiden.

Meta tillägger att Ruth är en utpräglad handarbetsmänniska. Hon stickade och vävde för kvinnornas julmäsas i Helsingfors och hennes handarbeten såldes även på andra marknader i skärgården.

– Under de senaste åren har Ruth överlätit intäkterna till Röda Korset, som hon var starkt engagerad för, minns Meta.

Hur det var möjligt att lyckas med alla uppdragen och att inneha all den kunskap som behövdes kräver organisationsförmåga, intellekt, mångsidighet, och effektivitet av högsta mått. Enligt kvinnoforskningen är egenskapen att klara av flera uppdrag samtidigt något som kvinnor är oss män överlägsna i, detsamma gäller konsten att ta intryck och att uttrycka sig i tal och skrift. Teorier är generella förenklingar som tillkommit vid universiteten, – verkligheten i den yttre skärgården däremot är komplicerad, och sällan överensstämmer teori och praktik bättre överens än angående Ruths Wibergs livsverk.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Referenser:

Uppslagsverket Finland del 5/2007: Helsingfors, Schildts Förlag
Torvalds, Meta: Telefonintervju 30 december 2007
Torvalds, Meta: Ett banbrytande frilandsgång. Ingår i Åbo Underrättelser lördag 2 januari 1999 (Jubileumsnummer ÅU 175 år)

Ett banbrytande frilandsgång

En lätthet med pennan och en lust att ha många järn i elden – det är gemensamma drag hos dem som varit ÅU: s medarbetare i Öst- och Västaboland. Men eljes är de på intet stöpta i samma form. Varianterna växlar starkt. Ingen gemensam utbildning har likriktat dem. Ett gäng individualister med förmåga till samspel för en god sak – så faller det sig naturligt att sammanfatta efter träffar med en del av dem, nio pigga pensionärer.

De vi träffade i Kimito, Irene Lehtinen, Maj-Britt Malmberg, Ruth Wiberg från Kasnäs och Hedda Österberg kom med i svängarna på 60-talet.

Stormigt i Hitis

Färdigt förankrad var Ruth Wiberg i Hitis, där Ole Torvalds anställde henne en sommardag på Tunhamn, dit hon kommit på fiskuppköparfärd med sin man Åke. "Kobb-Maria" blev perfekt signatur, ty med insikt och skärpa skrev hon vad som hände i denna splittrade lilla skärgårdskommun, på väg att fusioneras med Dragsfjärd.

Det var stormiga tider med starka viljor och känslor. Det krävdes klart huvud och formuleringsförmåga av rapportören. Och Ruth hade både läggning och lämplig skolning för jobbet, liksom för de förtroendeposter hon under årens lopp har anförtrotts. Som ganska viktig ser hon den ambitiöst upplagda journalistkurs som hon sändes till, och där hon lyssnade till skrätets "stora kanoner".

-Där lärde jag mig att stå på mig. Och det behövdes.

Meta Torvalds Åbo Underrättelser 1999

*OTTO NYBERGS
DAGBOKSANTECKNINGAR
I JANUARI 1933*

Det är söndagen den 1 januari 1933. Den tjugoåttåriga Otto Nyberg* är hemma på Sommarön i Rosala och vilar sig. Nyårsfirandet i Hitis och de många andra festerna i Rosala och byarna runtomkring under de senaste veckorna har fått den unge mannen att pusta ut. Hans tankar går tillbaka till det gångna året då han jobbade på s/s Sextant och m/s Tiira. Det var i mitten av december som Otto i Sottunga avmönstrade från m/s Tiira och kom hem till Rosala. Han hade tagit hyra på fartyget i oktober och seglat som kock från Helsingfors till Leningrad och Köpenhamn. Nu var han ledig en hel månad innan sjömansskolan i februari kallade honom till Mariehamn.

Nyårsdagen slutar dock även den med en fest i byn. Följande dag är han hemma och hjälper sin mor med dagliga göromål. Under veckans övriga dagar fiskar han med Backa, är på ekorrskytte och besöker vänner och bekanta i Rosala och Böle. På lördagen går han landvägen till Hitis och kommer på söndagsmorgonen samma väg tillbaka.

Den nya veckan börjar med en hård storm som varar i två dagar. På onsdagen börjar Otto tillsammans med byns övriga ungdomar jobba med dansen som skall ordnas i Mickelsa på fredagen. Festen blir lyckad och den slutar först kl. sju på lördag morgon för att åter fortsätta klockan åtta samma kväll. Hela natten och följande morgon festas det i Mickelsa och först på söndag eftermiddag ror den trötte Otto Nyberg hem över strömmen.

Måndagen den 16 januari blir det hård köld men det hindrar inte byborna att besöka olycksplatsen där två soldater från Örö drunknade på söndagen. På tisdagen är Otto igen i Mickelsa, denna gång för att städa, skura och göra rent efter dansen. Följande dag är det yrväder som fortsätter ännu på torsdagen. På fredagen far han fram och tillbaka till Högsåra för att träffa sin syster Hjördis som

fått tjänst där. När han på kvällen kommer hem ser han att en tunn ishinna bildats på strömmen. Den 21 januari går han första gången över isen till byn för att posta de brev han under veckan skrivit

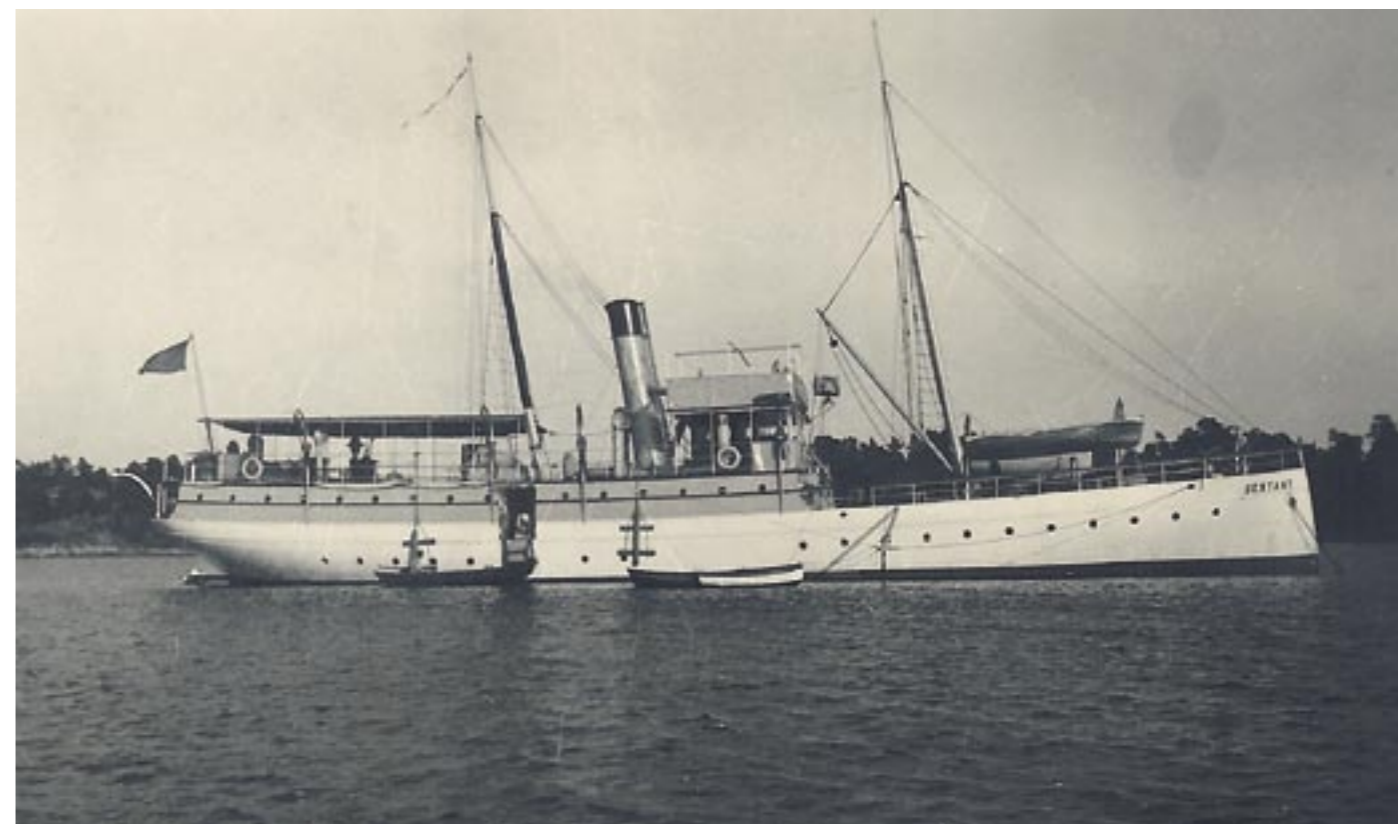
Följande vecka blir det mildare men isen håller bra. Hemma blir tiden lång för den rastlöse unge mannen. Han besöker vänner på Bodön dit han går över isen. På tisdagen och onsdagen går han till Västeröarna. Torsdagen den 26 januari vandrar han till Brendängen och följande dag gästas han Brunkholmen. På söndagen är Otto i Hitis och deltar i gudstjänsten.

På måndagen bär det av till Högsåra med T(or?) Söderman där de på kvällen bjuds på fest. Hemfärden skjuts upp till följande dag och den går via Holma till Rosala. De följande dagarna jobbar han med farstun som han lovat sätta i skick innan han reser till Åland. Söndagen den femte februari bär det iväg till Dalsbruk dit det tar fyra timmar från Rosala. Klockan sex följande morgon startar bussen till Åbo och därifrån fortsätter färden med Bore I till Mariehamn där den första skoldagen börjar med "Servering i stora salen".

De följande månaderna får den blivande stuerten lära sig fartygskökets hemligheter och grunder som han de följande tjugo åren har stor nytta av då han seglar på olika fartyg på världens sju hav.

Stig-Björn Nyberg

* Otto Nyberg (1911-93) började göra dagboksanteckningar som tjugoåring sommaren 1932. I över fyrtio års tid berättar han med några rader dagens händelser. Den första är upptecknad den 1 juli ombord på s/s Sextant i Bolax : "Varit till Hangö. Far till Hitis på e.m. roende. Skog kom med. Winden sydlig."

Kyrkfolket tillbaka i Rosala.

Kyrkfärder i gången tid i Hitis skärgård.

Denna framställning bygger i huvudsak på intervjuer, som gjordes för drygt sextio år sedan med skärgårdsbor, vilka berättat om resor till kyrkan i Hitis i början av det förra århundradet. Dessa uppgifter kompletteras till en del av lokalhistorisk litteratur. De färder, som här beskrivs, berör sex av församlingens fjorton byar och begränsas enbart till resor under sommarhalvåret. I tre av byarna hade man kyrkbåtar medan man i de övriga byar, som här beskrivs, använde sig av farkoster, som även nyttjades för andra ändamål.

Det berättas att det i **Bolax** inte skulle ha funnits någon särskild kyrkbåt, detta på grund av att det bodde förhållandevis få människor i byn. När man på söndagarna åkte iväg till kyrkan gjorde man det vanligen i en s.k. "kobåt" och alla från byn kom då med i samma båt. Vanligtvis seglade man för "kobåtarna" var rätt besvärliga att ro. Under menförestider kunde man inte alls komma iväg till kyrkan

och därför hände det ganska ofta att bolaxborna sällan kunde komma till julottan.

Ända fram till tiden för första världskrigets utbrott (1914) for man från **Böle** med båt till kyrkan i Hitis. Byn ägde kyrkbåten och den sköttes och underhölls av gårdarna ett år i sänder i tur och ordning. Kyrkbåten var väldigt stor och rymde ända upp till femtio personer. Den roddes av sex man, tre på vardera sidan. Rodden till kyrkan skedde i två skift. Vid Stubbnäs byttes roddarna. Om vinden var lämplig tog man ofta segel till hjälp. När man kom fram till Hitis landade man på "baksidan av Söderön" (kyrkbyns södra strand) och därifrån gick man. I händelse av att man hade lik med sig rodde man ända in i byviken till någon av de bryggor, som låg nära kyrkan (alternativt Österlassa, Österbygge eller Skata).

I **Kasnäs** fanns det inte någon särskild kyrkbåt utan man använde vanliga skötbåtar. De roddes med tre par åror och vid lämpligt väder

hissade man segel. Vanligtvis tog man iland i Vikare. Halvvägs till Hitis finns en klobb där man bytte roddare. Klobben kallas "Ömsanklobben". En kyrkfärd tog ofta en hel dag i anspråk. Man startade genast efter klockan sex på morgonen och ofta var man hemma igen först sex- sjutiden på kvällen. I Kasnäs var det inte närmare bestämt hur gårdarna skulle tura om att "hålla kyrkbåt". Den, som hade en lämplig båt, utrustade den också.

Inte heller i grannbyn på Kasnäslandet, **Kagsjåla**, omtalas någon särskild kyrkbåt. Däremot omnämns att man landade vid bryggan i Vikare, där en mindre vik ännu långt senare gått under namnet "Kagsjålhamnen". Här, liksom vid andra angöringsplatser, gjorde sig särskilt kvinnorna kyrkvärdiga. Klädesplagg, som ingick i kyrkklädseln, var de svarta knäppkängorna och det s.k. kyrksilket, den svarta huvudduken.

Inför avresan till kyrkan hade man redan klätt sig i mörk klänning

medan kyrksilket var nedpackat i kyrkskrinet i kyrkkorgen. Vägkoden bestod oftast av pannkakor och smörgåsar. I händelse av att promenaden från Vikare upp till kyrkan kunde göra en andfädd hade man försett sig med några sockerbitar och kamferdroppar, vilka gav ifrån sig en kännspek doft. Odören fulländades av kyrkklädernas naftalinlukt och av skosmörjan från de nyputsade knäppkängorna. För att värja sig mot en ofrivillig slummer i kyrkan under högmässan hade man försett sig med ett stycke ingefära, som man tuggade på ifall man blev sömrig under predikan.

I början av det förra seklet fanns det ännu inte någon egentlig väg mellan Rosala och Hitis byar. Det fanns ingen bro varken över Kyrksundet eller Norrsundet. Därför for man alltid under sommarhalvåret med kyrkbåtar från **Rosala** till kyrkan. I byn fanns tre kyrkbåtar, en för gårdarna i byns norra del, en för mellersta delen och en för den södra delen. Kyrkbåtarna ägdes gemensamt av gårdarna i dessa delar och de turade om, år för år, att underhålla och utrusta båtarna. Tre eller fyra gårdar ansvarade för varje båt. Också de här båtarna roddes med tre par åror, två par i fören och ett i mitten av båten.

Vägen var delad i två skiften. Oftast bytte man roddare vid Långnäset. I händelse av att det fanns mycket folk i båtarna rodde man i tre skiften. De kyrkbåtar, som fanns i Rosala, rymde ungefär trettio personer. De rodde i allmänhet

genom Kyrksundet och landade vid torpen på Västanörn (lägenheterna Breider och Söderman). Beroende på väder och vind kunde det även hända att man styrde kosan till Bredviken där också kyrkbåtar från andra byar ofta tog iland (Vänö, Holma och Högsåra). Avståndet därifrån till kyrkan är drygt en och en halv kilometer.

På **Vänö** turades gårdarna i byns östra del om att utrusta en tvåmastad spriseglare, som användes som kyrkbåt. När det blev öppet vatten på våren gick turen över till följande gård. Båtarna användes också i vardagslag för olika ändamål och därför var de tjarade på vanligt sätt som andra båtar. Enligt uppgift hade man målade kyrkbåtar i de andra byarna och folket där gjorde därför ibland narr av vänöborna. Det berättas att när man en söndagsmorgon kom till Bredviken sade en person från en annan by: "Ni har fin båt me"! "Jaa, men så tror jag att hon är vunn också", svarade Bergsmor genast. Det syftade på att folk från andra byar brukade låna pengar av vänöborna.

Man brukade starta till kyrkan klockan sex på morgonen från Vänö. Vanligen sägs man ha varit mellan femton och tjugo personer i kyrkbåten. Någon bestämd placering förekom inte. Om vinden var lämplig seglade man naturligtvis men ofta

måste man ro. Liksom i de övriga byarnas kyrkbåtar roddes även Vänöbåten av sex man med varsin åra. Vägen till Bredviken var indelad i fyra skiften och man bytte således roddare tre gånger under resan.

Den som hade utrustat båten, hade tagit med sig ett stort träkärl med "blaandå". Det var kärnmjolk, som var utspätt med vatten. Det drack man både på resan till Hitis och under hemfärden. I matskrinet förvarade man den reskost som man hade med sig. Kyrkkläderna höll man under resan i klädskrinet. Särskilt kvinnorna från Vänö brukade ha sämre kläder på i båten för att undvika att få kyrkkläderna nedsmutsade av tjära. Efter det man landat skedde sedan klädbyte under en gran i Bredviken. Denna gran blev sedan vida omtalad och gick under benämningen "Vänögranen".

Endast vid full storm avstod man från att fara till kyrkan men annars for man regelbundet både i regn och vackert väder. Användningen av kyrkbåtar i Hitis skärgård upphörde i början av 1910-talet då de första motordrivna båtarna börja finnas. Landsvägen mellan Rosala och Hitis byar blev i trafikabelt skick under 1920-talet. Detta bidrog till att man i fortsättningen även kunde komma till kyrkan landvägen från Rosala, Böle och Stubbnäs byar, vilket gladde både dem som besökte gudstjänsten och kyrkoherden, som bodde på prästgården i Stubbnäs.

Text: Johan-Gustav Knuts

Källor

Karlsson, Gösta – Stark, Carita:
Kaxkiela by- plock ur minnet
Wessman: Finlands svenska folkdiktning
Sageskvinnor och -män:
Bolax – Hulda Axberg
1870-1947
Böle - EngelbertAndstedt
1858-1950
Kasnäs – John Granlund
1878-1960
Rosala – Otto Ahlqvist
1855-1948
Vänö – Elna Klemets
1892-1983

Vänö kyrkbåt Hitis

Torparliv på Tunnhamn

När avfolkningen av den yttre skärgården inleddes i början av förra seklet drabbade den först drängar, pigor och de som arrenderade mark och vatten, d.v.s. torpare. Torpen var ofta små utgårdar där folket på torpet själva hade röjt åkern och inlett odlingen av marken. Enligt det gamla systemet betalades inget arrende till markägaren, även om detta inte var helt uteslutet på de större torpen, i stället utfördes dagsverken till ägaren som kunde vara en bonde, godsägare eller t.ex. församlingen på orten. Systemet började krackelera vid förra sekelskiftet när penninghushållet slog igenom och gjorde systemet gammalmodigt. Jordägandet blev en av de stora politiska frågorna som väckte mycket ont blod och inte fick sin lösning förrän efter inbördeskriget när rätten att inlösa den arrenderade jorden infördes med torparlagarna. I den yttre skärgården fanns sparsamt med mark att odla men nog fiskevatten att få sin utkomst ifrån. Hur väl torpare och husbonde kom överens handlade även om den personliga relationen och hur väl knappheten och isoleringen band ägare och torpare samman.

I dag finns ingen kvar att berätta om torparlivet, vare sig ute på Tunnhamn eller annanstans i Hitis skärgård, förutom **Sergea (Gea) Sundqvist**, född Sundman år 1919. Hösten 2007 slår vi oss ner för att samtala vid köksbordet på Tommosa gård i Rosala där hon varit värdinna sedan länge. Bredvid i gungstolen sitter äldste sonen Åke

Sundqvist, även han född på Tunnhamn, som då och då fyller i vårt samtal. Geas minne är gott och hon behöver inte särskilt mycket hjälp för att berättelsen om sin barn- och uppväxttid på Tunnhamn skall komma igång.

Familjen flyttade till Tunnhamn år 1903 från Stenskär i Nagu, där de varit torpare på Västergårds. Flytten förorsakades av att ägaren till Västergårds **Gottfrid Pettersson** inte kom överens med grannen och därför beslöt att köpa hemmanet på Tunnhamn av sin svåger. I samma veva övertalade han familjen Sundman att följa med, att leva ensam med sin familj på Tunnhamn kändes inte lockande och därtill behövde de arbetskraft. Familjen Sundman bestod då av Geas morfar, mormor, morbror och mor. Arrendet på torpet gjordes upp för en tid på 50 år och det hus de bodde i på Stenskär revs och flyttades över till Tunnhamn. I det skriftliga kontraktet ingick fiskevatten, en liten jordplätt för kon och några får och ett potatisland på en holme. Till skyldigheterna hörde att göra dagsverk, bl.a. att bistå med arbete vid höbärgning, potatisodlingen och olika gårdssysslor, men inte fiske.

Skolgång i Högsåra

Gea började sin skolgång vid nio års ålder. Närmaste skola fanns i Högsåra, skolan på Vänö hade då ännu inte inlett sin verksamhet.

– Jag kunde läsa och skriva innan jag började skolan, och hade redan deltagit i läsförhör hos prästen, minns Gea.

Gea var det enda barnet på Tunnhamn och därför hade

hon ingen jämnårig att leka med. Innan hon började skolan var Gea redan med och hjälpte till vid fisket. Hon plockade av fångsten från skötarna på berget, rensade strömming och vassbuk (skarpsill) samt hjälpte med att salta dem i 100 kilos tunnor. Att färdas på sjön var därför vardag sedan barnsben. Däremot fanns inga möjligheter att pendla till skolan över fjärden, utan enda alternativet var att bo inackorderad i Högsåra. Under de fem år som Gea gick i skola bodde hon där Farmors Café finns idag. När hon fyllt 14 var hon klar med skolgången och det fanns inga andra alternativ än att flytta hem tillbaka.

– Det var ledsamt att vara borta hemifrån den första terminen för jag fick stanna kvar i Högsåra på veckosluten. Vi gick i skola på lördagar. Mamma hälsade på ibland vid butiksbesök i byn. En fin isvinter gick jag hem över isarna och det blev ungefär 12 kilometer över vatten och två kilometer över land, berättar Gea.

Skolan hade på den tiden mellan 25 och 30 elever och där fick Gea vänner att umgås med, vilket hon inte var van med hemma på Tunnhamn.

Ungdomsår på Tunnhamn

Dagsverket föll på Geas lott att sköta, ingen annan i hennes familj behövde engagera sig. Gottfrids dotter **Anna** (född 1900) hade gift sig med **Smertz Andersson** från Nagu och de hade hand om gården när Gea återvände efter skolåren i Högsåra.

– Anna och Smertz var hyggliga människor. Jag behövde endast göra utearbete och på vintrarna lappade jag skötat åt dem. Dagsverket började kl. 7 och slutade kl. 19. Inga pengar fick jag för arbetet men mat bjöd de på, berättar Gea.

Förutom dagsverket hann Gea även jobba på torpet. På våarna när det ljusnade vid tretiden på morgonen steg Gea upp för att vittja skötarna med sin morbror. Kon skulle mjölkas och potatis skulle tas upp på holmen där landet fanns. Då var det bara att ro ut, slänga potatissäcken på ryggen och bära iväg med skörden till båten. Geas morbror var båtbyggare och i hans bod var Gea ofta med för att hjälpa med sågandet, spikandet och hyvlandet.

Ungdomsåren bestod inte enbart av arbete. Gea tog sig till Vänö för att träffa andra ungdomar.

– Vid öppet vatten körde jag motorbåt eller seglade, på vintern gick jag och det tog ungefär en timme. Inte tappade jag bort mig vare sig då jag åkte med båt eller gick över isen i mörker. För säkerhets skull hade jag

Hemmanet på Tunnhamn. Målning av Uno Rosenberg.

kompassen med när det blev dimma. Ibland hände det att isbrytaren kört upp en ränna norr om Vänö och då fick jag vända om, det var inte roligt, minns Gea.

Vid fint väder kom Vänöungdomarna till Tunnhamn och då dansades det på Prostens berg eller inne i salen. Grammofonen spelade och dansen pågick hela natten.

– Vänöpojkar hade sprit med sig i dunk eller flaska, men vi flickor drack inte, säger Gea bestämt. På Vänö fanns mycket smuggelsprit, men ingen av pojkarna åkte fast. Ingen här på Tunnhamn smugglade. På Rävskär åkte två bröder fast för smuglandet, men systemen tog på sig skulden och satt inne så att bröderna kunde fortsätta med verksamheten. Männe inte hennes bröder betalade henne väl för denna tjänst, funderar Gea.

Omtalad kista

Geas morbror **Evert Sundman** skadade sig svårt när han skulle smörja väderkvarnen som drog den bandsåg han hade i sin båtbyggerbod. Han fastnade med kläderna, klämdes svårt av vajrar och blev hängande uppe vid rotorbladen. Smertz som var ute på isen vid stranden fick syn på Evert och lyckades få loss honom, stark som han var. Evert var medvetslös men levde ännu svårt medtagen i två till tre dygn innan han avled. Ingen hjälp fanns att tillgå eftersom det rädde menföre.

Benedict Zilliacus har skildrat händelsen i boken *Utöar* som Gea är illa berörd över. Anledningen till detta är att Zilliacus i kapitlet *Kistan på bron* menar att liket låg i en kista ute på bryggändan i 14 dygn tills det var möjligt att få kistan i land. Gea berättar hur hon och Smertz byggde kistan tillsammans och att Evert fick ligga i kistan som var placerad inne i hans bod tills det var möjligt att föra honom till kyrkogården i Hitis. Gea har ett minne av att det kunde ha varit under vårvintern 1945, Zilliacus nämner år 1943. I vilket fall som helst var kommunikationerna brutna och isarna inte farbara under menförestiden och det viktigaste är att Smertz och Gea med detta får upprättelse för något de inte gjort, men som felaktigt dokumenterats.

Till omständigheterna hör att alla andra, förutom Gea, hennes morbror Evert och Smertz Andersson, var evakuerade från Tunnhamn under kriget.

– Ryssen försökte bomba oss, men det lyckades inte, och de sköt med kulspruta på allt som rörde sig. Vi jobbade mellan anfallsvågorna. Det lugnade sig när ryssen lämnade Hangö, men bombflygplanen mot Åbo flög över oss med stort buller, minns Gea.

Gea gifte sig år 1945 med **Jarl Sundqvist** från Rosala. Jarl hjälpte till med att slå hö med lie hos folk och i samma ärende kom han till Tunnhamn. Tycke uppstod och Gea gifte sig med Jarl och födde fyra barn. När kontraktet på torpet löpte ut under tidigt 1950-tal revs huset än en gång och uppfördes på Brändö Åland. Denna gång följde inte invånarna med utan Gea och hennes familj flyttade till Rosala där Jarl var hemma.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Referenser:

Zilliacus, Benedict (1974):

Utöar. Helsingfors, Söderström & Co Förlags

Vindkraftens välsignelse

Vindkraften seglar i motvind i detta land. Argumenten mot en utbyggnad av vindkraft är förkrossande bland dem som anser sig vara experter på energiförsörjning. Om de fick bestämma skulle knappast ett enda vindkraftverk finnas uppmonterad i detta land. Sett ur ett geopolitiskt perspektiv är detta inte att förvåna. Finland är beläget i östra delen av Europa där förespråkare för olje-, gas-, kol- och kärnkraft dominerar, vindkraft entusiasterna är än så länge i minoritet. Ju längre västerut vi rör oss i Europa desto fler vindkraftverk reser sig mot skyn. Västeuropéerna har ryckts med av vindkraften, inte Östeuropéerna. Ett liknande mönster syns även i Finland i ett miniformat. Vindkraften är i medvind längs västkusten, på Åland och i västra delen av Lappland. I östra Finland lysor vindkraften nästan helt med sin frånvaro såväl längs kusten som i inlandet. På Tunnhamn blåser västliga vindar för där har holmens båda hushåll välkomnat vindkraftens välsignelse.

Vindkraft är inget nytt i skärgården. Vinden har utnyttjats sedan urminnestid för att driva segelbåtar, långt senare kom väderkvarnarna för malning av mjöl och isjakter för att ta sig fram på istäckta fjärdar. Redan för ca 70 år sedan uppfördes ett vindkraftverk på Tunnhamn för att driva en bandsåg (se årets nummer av RoHit). När dieselaggregaten blev vanligare på 1970-talet skaffades ett sådant för att sköta om elförsörjningen på holmen. Långt senare drogs sjökabel till Vänö och Borstö i närheten men Tunnhamnarna ansågs inte vara betjänta av en uppkoppling till det fasta elnätet. Något måste göras för att förnya elförsörjningen när statsmakten lämnat Tunnhamnarna vind för våg.

Den första november år 2004 invigde **Christoffer Taxell** ett hybridkraftverk på Tunnhamn som väckte stor medial uppmärksamhet. Kraftverket var resultatet av ett

diplomarbete vid tekniska fakulteten vid Åbo Akademi. Med den tekniska vetenskapen som hjälp uppfördes tre små vindkraftverk, 10 solpaneler monterades upp och därtill installerades ett dieselaggregat för att med gemensamma krafter stå för energiförsörjningen. Kylvattnet från dieselaggregatet kopplades till en vattentank som rymmer 2850 liter. Efter tre timmars körtid värmdes vattnet med fem grader. Vattentanken kopplades till de båda hushållen som uppvärms med centralvärme. I det äldre huset där **Thelma och Lasse Brunström** bor har centralvärme varit installerad sedan år 1939.

Vinden är vår vän

Erfarenheten av hybridkraftverket var inte övertygande berättar unge husbonden **Kaj Brunström**.

-Dieselaggregatet gick för mycket. Maskinen var i gång ca 1000 timmar i året och bränsleåtgången var ca 3000 liter. För att få ned bränsleförbrukningen beslöt vi hösten 2006 bygga ett nytt och större vindkraftverk.

Det nya vindkraftverket är monterat på en 21 meter hög mast som i sin tur är placerat på berget invid. Bergets höjd är ca 20 meter över vattenytan och totalt är höjden ca 41 meter. Den trebladiga rotorn mäter 3,7 meter i diameter. Uppe på berget syns vindkraftverken på Bockberget i Högsåra men från Högsåra är kraftverket på Tunnhamn osynligt för stängen är klen men väl riggad med vajrar likt masten på en segelbåt.

Vindkraftverket av senaste teknik producerar 220 volt direkt till de 16 st. nya batterierna som finns uppradade på en hylla i det hus som rymmer dieselaggregatet och de elektriska mätinstrumenten. De små nedmonterade vindkraftverken producerade 24 volt. Elektricitet är svår att lagra men med hjälp av batterierna som totalt väger 1,2 ton kan man förvara 258 amperetimmar per batteri.

-Under ett år har dieselaggregatet varit i gång drygt 30 timmar. Vi hade klarat oss med mindre men turisterna behöver ström till sina båtar.

Nutida segelbåtar är energikrävande. Ombord finns elektrisk utrustning av olika slag, allt från belysning, dator, TV, kylskåp ja t.o.m. tvättmaskin ibland. När redaktionen är på besök är det vindstilla men solpanelerna sköter desto bättre om att elförsörjningen upprätthålls i det gassande solskenet. Vattnet värms som förut med ved som det finns gott om på holmarna.

Moderna elektrifierade hushåll

Elförsörjningen räcker till att förse två hushåll med ström. I vardera finns kyl, frys, tvättmaskin och andra elektriska apparater. Spisen däremot går på gas som brukligt är i välförsedda restaurangkök.

Kaj Brunströms sambo **Yrsa Gustavsson** berättar att allt är bekvämare och tystare nu.

-Vi har alltid 220 volt i systemet, förr hade vi det bara när dieselaggregatet var i gång. När det är stiltje använder vi mindre ström.

Döttrarna **Ronja** 7 år och **Emma** 4 år håller med för de kan titta på favoritprogrammen BUU klubben och Bolibompa på TV utan problem. Ronja går i skola och får lov att gå upp redan kvart i sex varje morgon för att hinna med Rosala II som angör Tunnhamn kl. 6:40. Skolan finns i Dalsbruk där morföräldrarna bor. Hemma är hon igen kl. 16:15. Två gånger fick hon stanna hemma när båten inte kunde ta sig fram i stormen.

Kaj Brunström säger att de har satsat en hel del pengar i detta miljövänliga system men han räknar med att det skall betala igen sig på sikt.

-Med vind och sol kommer vi ned till ca 10 cent per kilowatt under 20 år. Dieselaggregatet är betydligt dyrare.

Detta är inte goda nyheter för vindkraftmotståndare som menar vindkraften är ett ekonomiskt ohållbart alternativ. Därtill har sakkunniga ekonomers utsagor kommit på skam när de hävdade att tomtpriserna kommer att rasa och strömmen av turister kommer att sina i trakter där vinden utnyttjas. Verkligheten är den bästa mätaren och ingendera förutsägelsen har tillsvidare besannats, snarare verkar turismen öka och tomtpriserna fortsätta att stiga. År 2007 stod vindkraften för 0,2 procent av landets elförsörjning. Fram till år 2020 har Finland förbundit sig, trots protester på hemmaplan, till att andelen förnybar energi skall uppgå till 38 procent. I Danmark är andelen vindkraft redan över 20 procent och på Åland är man inte sämre. Bäst är man på Tunnhamn där vindkraftens andel står för nästan 100 procent. Tusentals liter importerat bränsle besparas, koldioxidutsläppet blir minimerat samtidigt som det nästan osynliga vindkraftverket jobbar tyst och enträget på. Den tekniska vetenskapen har gjort detta möjligt, men den praktiska tillämpningen blev fulländad när Tunnhamnarna själva fick bestämma hur vind omvandlas till watt och volt.

Text: Jan Sundberg

Foto: Magnus Lindberg

Batterierna laddade utan olja, kol, gas eller uran.

Energisprudlande Ronja och Emma kopplar av.

Sol- och vindenergin torkar mattor.

Kejsarboden

Iskärgården finns bodar för många ändamål, och en del av dem har rustats om för att betjäna turister. Även i Högsåra finns en sådan bod, men den avviker från de övriga genom sitt rojalistiska namn. Namnet anknyter till ankarplatsen på redan där den kejserliga familjen sökte skydd under färder längs det dåtida ryska rikets skärgård. Kejsarhamnen är djup och välskyddad. Därför har den även fungerat som hamn för ångbåtstrafiken. Numera är hamnen mer besökt än någonsin, då seglande turister söker sig dit i stora skaror. Verksamheten i hamnen sköts från Kejsarboden, som kompletterar den närbelägna gästhamnen i Kasnäs genom att erbjuda ett annorlunda utbud i en lugnare omgivning och en barnvänlig badstrand.

Verksamheten sköts av företagaren **Synnöve Salvesen**. Ursprungligen kommer hon från Ingå men hon har även bott många år i Ekenäs där hon drev ett hemtjänstföretag. Företaget tog hon med sig till Högsåra, dit hon flyttade 2006 efter att ha varit i kontakt med byalaget på orten.

Högsåra butik lades ned 2001 och posten strax därefter. Speciellt sommartid fanns det behov av en butik som kunde betjäna såväl turister som de bosatta på ön. Byalaget uppmuntrade Synnöve att överta den gamla ångbåtpaviljongen, som byggdes om till en livsmedelskiosk. Ombyggnaden skedde 2006 och samma sommar inleddes verksamheten.

Kejsarhamnen lever upp

Den ombyggda paviljongen är liten men tjänar väl sitt syfte att fungera som livsmedelskiosk och hamnkontor.

– I Kejsarboden säljer jag livsmedel av olika slag: mjölkprodukter, korv, potatis, godis, glass, öl, läsk o.s.v. Det är inte bara båtuturister som tittar in, utan även byborna brukar komma hit för att köpa mjölk och glass, berättar Synnöve.

I hamnen finns trådlöst internet som båtuturisterna kan använda. I hamnen finns även tillgång till bastu och toaletter. Bastun och bryggorna tillhör byalaget, men Synnöve sköter dem mot ersättning. Det är också hon som inkasserar hamnavgifterna. I jobbet ingår även att sköta hamnområdet och städa bastun och toaletterna.

– Under säsongen tar boden all min tid. Jag brukar ha öppet från morgon till kväll, sju dagar i veckan under högsåsong. Före öppningsdags sköter jag pappersarbetet och gör städjobbet. Arbetsdagen kan bli över tolv timmar lång, beskriver Synnöve skärgårdsföretagarens vardag.

När redaktionens båt Glada Laxen lägger till vid boden i det gråa julivädrat är hamnen nästan fullpackad med segelbåtar. Likt Glada Laxen kör segelbåtarna för motor in i hamnen. Under Kejsarbodens existens har Synnöve bara sett en enda segelbåt som klarat av att angöra bryggan med hissade segel utan motorhjälp. Den växande skaran av ovana seglare gör att sådana bedrifter som förr hörde till det vanliga numera väcker uppmärksamhet. Båtgästerna kommer huvudsakligen från Åbo och Helsingfors men även från Sverige och Tyskland.

Flykten till Högsåra en lyckträff

– Det bästa jag gjort är att flytta hit ut. Gemenskapen är fin. Under den mörka årstiden är det bara att knacka på hos vänner och bekanta. Jag är medlem i Martha- och ungdomsföreningen och kassör i byalaget. Marthorna håller möte en gång i månaden. Själva mötena är korta men samvaron efteråt desto längre. Födelsedagar uppmärksammas och då samlas alla hos jubilarer, berättar Synnöve entusiastiskt.

För att dryga ut inkomsterna har Synnöve jobbat på servicehemmet Solglimten i Hitis. Under vintern hinner hon även fundera på hur verksamheten kunde förbättras.

För dem som vill söka alternativ i en annorlunda historisk miljö kan Kejsarhamnen rekommenderas. För 200 år sedan utkämpades ett sjöslag mellan den ryska och svenska flottan här utanför vid Jungfrusund. I närheten av Kejsarboden finns Kejsar-Finas stuga och ett lotsmuseum. På gångavstånd finns Högsåra by med matstället Farmors café och ett pensionat som tar emot grupper. Vem vet – kanske även de tre nyuppförda vindkraftverken får ett attraktionsvärde?

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Kurt Zilliacus In Memoriam

Kurt "Kurre" Zilliacus gick stilla bort den sista april ensam i sin bostad. Kurre var en känd ortnamnsforskare där namn på holmar och skär var hans specialitet. Det var forskningen som förde honom till Rosala redan under tidigt 1950-tal. Småningom slog han sig ned här under sommarmånaderna. Första åren bodde familjen på Sådars där han hyrde ett kök och en kammare hos Wilsons. År 1966 byggde han en stuga ute på Busö tillsammans med Per Wilson på en plats som Kurre själv valt. Stället hör till de vackraste i skärgården men Kurre höll ädelt fast vid sin övertygelse att skärgården tillhör skärgårdsbor, fritidsfolk skall endast vara hyresgäster. Dessvärre är det inte många som följt hans principer, undantaget var han själv och hans hyresvärdar som representerat olika generationer av familjen Wilson.

När barnen blev vuxna och lämnade Busö tillbringade han somrarna där med sin hustru Ebba. När hon gick bort år 1997 efter en svår sjukdom kände sig Kurre alltmer ensam. Han kom ofta med båten till byn för att umgås med folk, sällskapsmänniska som han var. På Busö är det bara skratmåsarna som har nöjet att lyssna på mig brukade han säga.

Kurre anslöt sig redan vid andra årgången av RoHit till redaktionen. Han ville att folk i trakten skulle i lättillgänglig form kunna ta del av hans forskningsresultat om ortnamn i Rosala, Böle och Hitis samt tillhörande skärgård. I den uppgiften lyckades han väl och vi kan vara stolta över att ha en serie artiklar som bär hans namn. Vi kan även tacka Kurre för att namnen på öar, holmar, skär och kobbar har blivit korrigerade i grundkartan enligt hans direktiv. Samtidigt gav uppdraget i tidningen honom en meningsfull sysselsättning som åtminstone i någon mån fyllde hans vardag och på köpet uppstod en ömsesidig vänskap.

*Kurres humor smittade av sig särskilt om man var lika sinnad som han. Det var ett nöje att umgås och att få diskutera med honom. Mycket handlade om vår gemensamma tidning, ett uppdrag han tog sig an med största noggrannhet, men även diskussioner om skärgården i nutid och förgångna tid uppehöll oss. Hans uppdrag vid tidningen slutar inte här utan en artikel i en eller två delar om hans gode vän **Holger Wilson** är på kommande. Det var hans sista önska till mig och det kommer att förverkligas.*

Kurre skulle ha fyllt 81 i juli men dessvärre hann liemannen före. Vi på redaktionen tillsammans med åtskilliga rosalarbor saknar Kurre, hans namn vilar stilla över Busö fjärd, Rosala holmar och skär.

Jan Sundberg

Skärgårdens kultursällskap

I Hitistrakten har det kulturella utbudet ökat märkbart under senare år. Kultur är ett tånjbart begrepp som kan skapas omedvetet eller som en medveten handling. Den kultur som skapas och förmedlas av Skärgårdens kultursällskap hör definitivt till den senare kategorin. I sällskapets regi har folk i trakten blivit erbjudna högklassiga utställningar och konserter i småskalig tappning utan ett kommersiellt inslag. Uppenbarligen harsällskapet ett väl förankrat kontaktnät när delyckats gång efter annan få artister ut till skärgården eller få omtalade utställningar placerade i skärgårdsmiljö.

Skärgårdens kultursällskap är som namnet säger ingen formell organisation utan ett sällskap skapat år 2005 av fyra kulturentusiaster. Idén föddes hemma hos **Maria Pick** när **Eppu Nuotio** var på besök medan deras män **Olav Kirsilä** och **Kurt Nuotio** byggde hus. Idén föll herrarna väl i smaken och därmed hade sällskapet uppstått. Eppu och Kurre Nuotio är professionella i branschen, Eppu författare och Kurre teaterregissör, medan Maria är köpman och Olav byggföretagare. Förutom gemensamma kulturella intressen och förmåga till handlingskraft förenas de av att vara relativt nyinflyttade i Hitis respektive Stubbnäs. Eppu och Kurre har ett brett kontaktnät i sin profession och många artister har uppträtt i deras hus i Hitis. I längden är det inte optimalt att ordna evenemang hemma i bostaden

och därför var idén om ett kultursällskap väl tajmad.

Under sommaren 2007 var kulturutbudet stort i Hitis skärgård. I kultursällskapets regi ordnades tre olika evenemang som *RoHit* redaktören tog del av.

Tove Janssons utzdass

Den 30 juni var det vernissage för de teckningar och anteckningar som **Tove Jansson** skapat i sin ungdom på väggen till uteddasset i yttre skärgården i Finska viken.

Dassgraffiti har nått kulturens finrum.

Utställningen kom utan omvägar från Annegården i Helsingfors till Rosala där dassväggarnas alster var uppriggade i en sjöbod vid stranden strax nedanför handelsboden. Miljön i Rosala är med säkerhet mer autentisk utställningsplats än den i Annegården. För att ytterligare anknyta till det omtalade dasset överläts ett nybyggt uteddasset åt församlingen för att användas vid bad- och lägerstranden i Gröndal. Församlingens präst **Paul Amper** tog tacksamt emot dasset och erbjöds provsitta skapelsen, men därav blev intet denna gång.

Inne i sjöboden var väggarna täckta med Tove Janssons ritningar och anteckningar. Där fanns en skiss av det första mumintrollet som lär ha kommit till i början av 1930-talet när Tove bråkade om något med sin bror. Ilsket ritade Tove den fulaste figur hon kunde tänka sig. Senare i hennes skapande arbete förvandlades mumintrollet till ett snällt och gemytligt troll som hade föga gemensamt med den energi hon utstötte i sitt ilska utbrott. Knappast var det ilska hon utstötte på dasset i sin tidiga ungdom heller, men något besläktat utbrott gav energi till nedteckningarna på dassväggen.

Ordspråk är något hon gillade att laborera med under stunderna på dasset men dessvärre är vissa svåra att tyda p.g.a. årstidernas skoningslösa framfart på det lilla skäret Klovarun där huset stod. Här några exempel på ordspråk som har karaktären av visdomsord:

*Olycka är
alltid ett slut
men lyckan
gränslös*

Den vi älska kan såra oss mest

*Att berömma är svårt
att fördöma är lätt*

*När någon blir fullärd blir han allenast
sin mästare lik*

*Konstnären är en fattig fan som går hungrig
hela dan*

Utställningen var öppen hela sommaren och drog drygt tusen besökare. När utställningen avslutades i samband med forneldarnas natt bjöd kultursällskapet på ett glas whisky. Drycken är ett måste eftersom Tove Jansson lär ha hittat en i landfluten låda med fyllda whiskyflaskor. Hon fattade smak för denna rökte dryck och vad var fyndigare än att bjuda på Toves favorit när sommaren drog sin sista suck och dörren stängdes till den populära dassutställningen.

Bellmanafton

Trubadur **Pentti Hildén** stod för underhållningen den 12 juli där Carl Mikael Bellman stod i fokus. Ett fyrtiotal gäster fick plats på Café Kardemumma i Hitis där tillställningen ägde rum, resterande 15 till 16 hugade kunde inte beredas plats. Aftonen var tänkt att utspelas ute men regnet drev in alla gäster och det blev trångt värre. Stämningen blev desto bättre. Maten som serverades var tillrädd enligt

*Bellmanstoner
klingar i Hitis.*

mönster från 1700-talet. Kocken **Sven Wilson** svarade för mat och meny och gav gästerna en introduktion i vad som serverades vid festliga tillfällen under Bellmans tid. Förrätten av fisk serverades av värdinnan **Johanna Berlin** på pärtor (träspån), huvudrätten bestod av rotmos med sidfläsk och nacke, efterrätten var blåbärspaj bakad på rågmjöl. Drycken bestod av svagdricka och snaps. Under måltidens gång trakterade Pentti Hildén sin gitarr och sjöng godbitar ur Fredmans epistlar.

Hildén introducerade Bellman och hans visor. Därtill upplyste vi om att Bellman uppenbarligen var en föreningsmänniska eftersom han grundade den kända Bachus orden. För att bli antagen till denna orden måste aspiranten bevisligen ha slocknat minst två gånger i rännstenen till allmänhetens beskådan. Bellmanaftonen med sång och musik, forntida mat och dryck kombinerat med den trånga men intima stämningen var en fullträff i regnet. Inga nya medlemmar antogs till Bachus orden under denna i övrigt Bellman influerade afton.

Klassisk konsert

På eftermiddagen den 25 augusti (forneldarnas natt) uppträdde **Inkeri Simola-Isaksson** på Westergrannas kaffestuga i Böle. Hon är enda kvinnliga hedersmedlemmen i Sibelius Akademin av samtliga tio. **Jean Sibelius** var den förste. Den fullsatta salen i Westergrannas gemytliga miljö fylldes av musik från ett elektroniskt piano. Gästerna bjöds på musik komponerade av bl.a. Sibelius, Chopin, Tjaikovski, Beatles och **Edith Sohlström** (gympalärare från Björneborg) som särskilt lyftes fram eftersom hon var en av de få kvinnliga kompositörerna under tidigt 1900-tal. Gästerna behövde inte sitta länge passiva lyssnare utan de erbjöds att delta i inslaget med allsång. Däremellan kunde gästerna inta Westergrannas goda kaffe och smakliga tilltugg av varierande slag.

Inkeri Simola-Isaksson trakterade pianot utan noter. Hon har varit musiklärare i Helsingfors under många år. Trots sin respekterade ålder gav hon ett positivt och sprudlande ungt intryck, vilket tillsammans med tonerna från pianot

spred mänsklig värme och höll stämningen konstant i dur. Konserten avslutades med en polonäs av Sibelius.

Efter konserten berättade Kurre Nuotio att Skärgårdens kultursällskap har ett önskemål om att skaffa en flygel men praktiska hinder ligger i vägen. Flygeln är stor och tung som behöver stå i ett uppvärmt rum. Om konserter av liknande slag kommer att upprepas kan det bli aktuellt med en anskaffning. Innan det måste sällskapet se över sin verksamhet. En formalisering av sällskapet till en riktig förening är sannolik. Det mångsidiga och kvalitativt höga utbudet var ägnat att imponera under sommaren 2007. Eldsjälar behövs i all frivillig verksamhet annars tynar aktiviteten bort. Förhoppningen spirar om att publiktillströmningen förra sommaren ger näring till nya kulturella satsningar.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Inkeri Simola-Isaksson med en hängiven beundrare.

Dick Idman i sitt rätta element.

Skärgårdsteatern trogen gäst i Hitis skärgård

Gvanliga fall får skärgårdsbor i Hitis ta sig till Åbo eller Helsingfors för att ta del av professionell teater, givet förstås att man inte själv agerar skådespelare i ungdomsföreningarnas regi. Skärgårdsteatern avviker från övriga teatrar genom att de åker ut till skärgården på köl och inte på hjul. Sedan sommaren 1969 har Skärgårdsteatern gästtat skärgården. Hitis skärgård kommer med i bilden år 1971 när Högsåra får besök, året efter besöks Hitis och först år 1981 hittar man till Rosala. Teaterns besök är en välkommen kulturhändelse i vår skärgård, vilket de välbesökta föreställningarna vittnar om.

Ulf Dolk lär ha kommit på idén år 1968 om att skaffa en båt med vilken teaterföreställningar kunde föras ut till skärgården. Visserligen fanns redan sedan tidigare en teaterbåt i Stockholms skärgård, men Ulf Dolk menar trots detta att idén var hans. När teaterstuderandena i föreningen Rampen fick nys om att en gammal sandskuta var till salu blev det fart på de entusiastiska ungdomarna. Sponsorer skaffades och skutan Örnen döptes om till Hafsorkestern av Tove Jansson som är Skärgårdsteaterns gudmor. Skutan var stor och pjäserna spelades ombord i fartygets lastrum. På grund av sin storlek kunde hon inte ta i land vid alla bryggor och snart hade föreningen inte längre råd att driva henne. Från år 1971 åkte man runt i skärgården med en mindre båt och nu ställdes högre krav på värdarna, eftersom dessa skulle ställa upp med föreningshus där föreställningarna kunde visas. Under åren 1974 till 1978 låg verksamheten nere av ekonomiska skäl, varefter en bogserbåt anskaffades. Sommaren 2007 åkte teatern i sin nyanskaffade trälare Sälö. Sedan år 1969 har teatern spelat på ett fyrtiotal orter ända från Pyttis i öster till Eckerö i väster. Uppskattningsvis har ca 60 000 åskådare sett Skärgårdsteaterns föreställningar.

En professionell teater

Dick Idman är en av eldsjälarna bakom Skärgårdsteatern. Under åren 1991 till 2007 har Skärgårdsteatern stått för föreställningarna vart annat år medan det vart annat år

är studerande från Teaterhögskolan som ansvarar för pjäserna. I framtiden kommer Teaterhögskolan att stå för föreställningarna vart tredje år p.g.a. ändringar i studieupplägget (intagning till högskolan endast vart tredje år). Sommaren 2007 var det Teaterhögskolans tur att stå för arrangemang och skådespeleri.

– Skärgårdsteatern ingår som en integrerad del av vår undervisning. Utöver skådespeleriet lär de medverkande sig alla funktioner som en turné av detta slag för med sig. Vi måste ha ett brett kontaktnät i skärgården och bokningar görs redan på vintern. Aktiv marknadsföring behöver vi inte syssla med. Varje turné är ett fristående projekt som vi börjar ansöka pengar för redan i september. Vi startar från noll varje år.

Föreställningarna är professionellt utförda även om ingen lön utgår. Med små bidrag från olika håll drivs verksamheten år efter år. Utan bidrag skulle det ändå inte lyckas. Maten är den största kostnaden.

– Ibland måste vi betala hyra för lokalerna, ibland inte. Ungdomsföreningarna sköter buffén och hjälper till med lokala transporter, vi radar stolar, skickar affischer och städer efter oss. Lokalen skall vara i samma skick som när vi kom. Vi sköter om hela produktionen med ljus, musik och kläder. Allt detta svetsar ihop gänget och många fortsätter med teatern efter avslutade studier.

Teaterhistoriken från år 1999 visar även en annan sida av hur Skärgårdsteatern kan bli mottagen. År 1994 besökte man Dalsbruk och där hade de lokala arrangörerna inte gjort ett dyft för att förbereda ankomsten och publiken bestod endast av nio personer (Silén 58-59). Efter det har man inte besökt nämnda ort.

Skärgårdspubliken

Publiken ute i skärgården avviker en del från den i

städerna, vilket Skärgårdsteatern har fått uppleva under sin snart fyrtioåriga verksamhet. Ännu i början på 1970-talet hände det att publiken inte hade pengar att betala biljetterna, utan istället erbjöd nyplockade tomater eller färsk fisk som tacksamt togs emot av skådespelarna. Det mesta av biljettintäkterna gick ändå till matinköp. Ibland stod en hink med potatis eller jordgubbar och väntade på skådespelarna när de kom till båten efter föreställningen.

Även kulturkrockar kunde uppstå ibland. År 1973 besökte teatern Houtskär och föreställningen var inprickad till kl. 19.30. Ryktet hade spritts ombord att en stor publik väntade på teaterns ankomst. Skådespelarna var klara i god tid men ingen publik uppenbarade sig. Det såg illa ut och teaterensemblen hade nästan gett upp hoppet då en pojke kom springande och frågade: *att ni har väl inte börjat än?* Skådespelarna blev upplysta om att föreställningen sammanföll med mjölkningsdags i Houtskär. Klockan 21.30 var korna mjölkade, salongen fylld till sista plats och föreställningen kunde inledas två timmar försenad till kornas, skådespelarnas och publikens belåtenhet.

Sommaren 1981 råkade Skärgårdsteatern ut för ett avsiktligt elavbrott mitt under föreställningen. En man vid namn Anton hade tolkat att anslaget som konstkommissionen vid Åbo och Björneborgs län beviljat Skärgårdsteatern istället borde ha tillfallit Nötö för att anlägga oljegrus på vägstumpen till butiken. I sin ilska över att teatern – som han ansåg – hade snuvat nötöborna på pengar slog han av strömmen. Tillsammans med en ortsbo cyklade Dick Idman till elverket och slog på strömmen så att föreställningen kunde återupptas, en vakt lämnades kvar för att missödet inte skulle upprepas.

Ibland kunde familjegräl segla upp och en gång på Föglö ville alla slåss med alla, men Skärgårdsteaterns skeppare lyckades förhindra uppsättet (Zilliacus 57).

Sälö med sin stolta galjonsfigur.

Skeppare Frej Andersin angör bryggor med säker hand.

En incident av helt annat slag utspelades mitt under en Romeo och Julia scen där ett av barnen på första raden släppte en ljudlig fjärt (Gyllenberg 63). Med detta brak gick luften ur såväl det skamsna barnet som ur de två skådespelarna som tappade fattningen.

Skärgårdsteatern har en bred målgrupp att ta i beaktande vid val av pjäs. Med tiden har man lärt sig att träffa rätt. En kommentar från en åskådare i Hitis år 1979 lyder:

Hade jag vetat att det skulle vara så här roligt skulle jag ha tagit med hela familjen. Men sist Skärgårdsteatern var här så var det så mycket skrik, skrån och trasiga kläder.

Hotel Paradiso

Familjefarsen Hotel Paradiso med otaliga kärleksförvecklingar spelades sommaren 2007 för en publik på över 2000 personer. I Rosala var Vikingaborg fullsatt till sista plats. Ca 160 biljetter var sålda, men ännu fler var på plats. Denna säsong anträdde Skärgårdsteatern sin turné med den nyanskaffade trälaren Sälö. Hon är byggd år 1939 nära Marstrand i Bohuslän som är ett

riktigt seglarparadis, kombinerat med ett anrikt billöst samhälle inklusive en historisk borg där den ökände Lasse Maja i tiderna satt inspärrad. **Frej Andersin** är skeppare ombord och han hade redan hunnit vara med om missöden. Maskinrummet var dåligt isolerat och hon började brinna vid Hertonäs strand innan turnén inleddes. Han reparerade skadorna efter branden och byggde om bastun vid maskinrummet.

– Det märks om studerandena är från skärgården för då vet de vad de skall göra, de kan läsa sjökort och man har nytta av dem. Landkrabborna har tillsvidare inte visat sig vara rädda.

Sälö har en anka till galjonsfigur, men den har inget med en ankdamm att göra eftersom hon seglar allt från djupt inne i Finska viken ända ut till Skärgårdshavet och Åland.

I Högsåra och Rosala uppskattades pjäsen av publiken. Skådespelarna fick överväldiga applåder och Frej Andersin konkluderade med orden *bra publik!*

Pjäsen spelas av 11 studerande varav 3 är tjejer och 8 killar. En av dem är **Sophia Karlsson**.

– Visst är det mansdominerat, men fysisk styrka behövs. Killarna är lika ivriga att laga mat och diska. Efter föreställningarna blir vi ofta glada och vi brukar inte gå i säng förrän på efternatten eller kanske först på morgonen. Det är verkligen ett lyft att få vara med. Publiken är hjärtligare ute i skärgården än i stan. Vi skådespelare är som en stor familj och de flesta sover i förpiken och bastu brukar vi bada tillsammans, berättar hon.

RoHit kan dock efter besöket ombord avslöja att förvecklingarna i pjäsen smittat av sig till besättningen, eftersom det uppenbarligen i denna stora skådespelarfamilj uppstått intimare tycke. Åtminstone kan man tolka det så när vissa kojplatser parvis fogats ihop bakom en avskärmning. Familjelivet kan ta märkliga vändningar inte bara på scen utan även bland skådespelarna ombord. Skutan Sälö blev ett Hotel Paradiso under några sommarveckor.

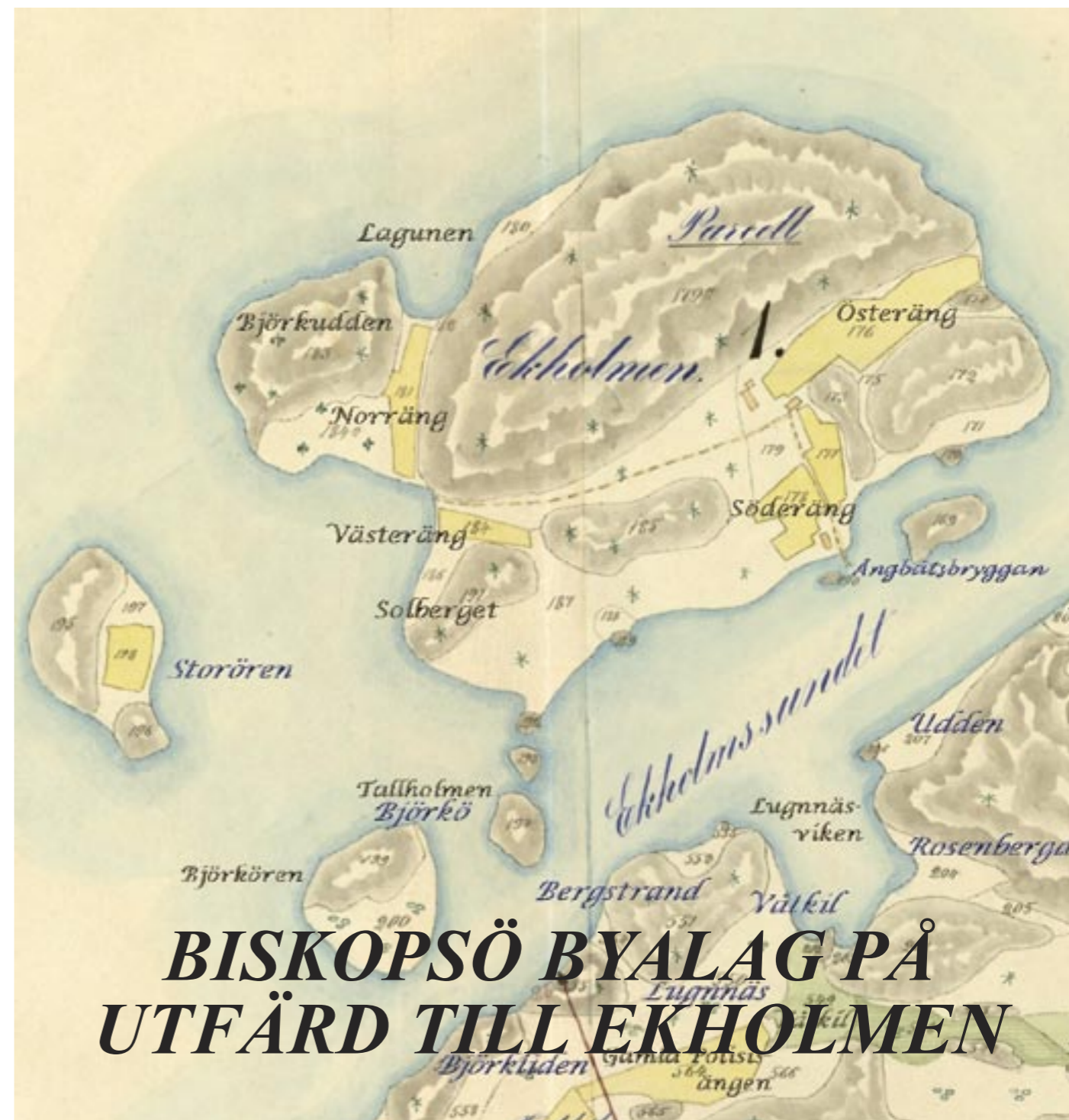
Sommarens föreställning heter *Gitarristen* och är en nyskriven dansk pjäs som dragit fulla hus bl.a. i Köpenhamn och Göteborg. En liknande publiktillströmning förväntas även i Rosala och Högsåra när Skärgårdsteatern står för Finlandspremiären.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Referenser:

Gyllenberg; Matilda: Kung Ubu
Silén, Oskar: Prästens familj
Zilliacus, Tobias: Pappan och havet
Dessa inslag (med namn på pjäser) och andra inte namngivna med författare ingår i:
Holst, Yaba (red.), 30 år med Skärgårdsteatern. Helsingfors 1999

Sophia Karlsson glad över att få uppträda i Rosala.

Biskopsö Byalag är ett aktivt byalag som varje år ordnar flera evenemang, bl.a. marknad i mitten av juli, sommarutflykt i augusti, fest på forneldarnas natt i slutet på augusti, samt glögg vid lillajul.

År 2007 åkte byalaget på sin traditionella sommarutflykt till Ekholmen, som befinner sig på norra sidan om Biskopsö mot Dalsbruk. Avsikten med sommarutflykterna är att byalagsmedlemmarna ska få bekanta sej med gamla kulturmiljöer på Biskopsö med omnejd.

På Ekholmen tog **Theresa Andell** och **Henrik Alfthan** emot byalagsfolket. Sammanlagt ställde 32 personer upp. Först blev det givetvis smått och gott med smörgåsar och saft, och därefter gjordes en djupdykning i holmens historia genom en rundvandring på holmen i kofferdiskeppare **Alexander Amatus Anderssons**

fotspår, som bodde på holmen antagligen från 1875 då han gifte sej till sin död 1922. **Sixten Granroth** hade kopierat flera exemplar av den gamla storskifteskartan som fungerade som vägledning i rundvandringen.

Rundvandring på Ekholmen

Först tittade vi på gula huset vid stranden, som är holmens äldsta byggnad. Dess äldsta delar är från mitten av 1800-talet, med mullbänk och brända stockväggar. Senare har den utbyggts till en traditionell parstuga. Här har kofferdiskepparens dotter **Fanny** haft ett litet pensionat på 1910-talet. Gästerna kom med ångbåt från Åbo. Direktörerna stannade hela sommaren, vanligt folk en månad. Huset är endast några meter från stranden

Värdepåret på Ekholmen presenterar gammalt och nytt.

där ångbåtsbryggan en gång stått. Invid vattnet finns en konstgjord kulle där kofferdiskepparen dumpade sin barlast. Där kunde man ännu på 1950-talet hitta sällsynta snäckor. Lustiga stenar med vulkanisk härkomst kan fortfarande hittas här. Gårdstunet och stranden ligger väl skyddade från hårda vindar oberoende av vindriktning.

Bakom gula huset finns iskällaren, som har slaggstensgrund från Dalsbruk. Byggnaden hade tidigare ett mansardtak, men andelskassan som köpte holmen 1962 ändrade takkonstruktionen till åstak av någon anledning.

Färden fortsatte upp vid sidan av den gamla allén, där det ursprungligen funnits fyra stora björkar. En står kvar än i dag, resten har ruttnat bort. Björkarna finns avbildade på en tavla som **Uno Rosenberg** målat på 1960-talet. Tavlan är i slakten Ullners besittning.

Gårdens huvudbyggnad

Allén ledde i tiden uppför en brant backe högt upp till mangården, holmens huvudbyggnad. Huset var stort med två våningar och en fin glasveranda mot väster. Fasaden hade handhyvlade foderbräden. Kaklen i kakelugnen var vackert handmålad av skepparens dotter **Lydia**.

Med tiden blev vägen upp till mangården väldigt tung för den åldrande kofferdiskepparen. Han brukade då sitta

Ladugården - en vacker ruin.

på sitt rum och hade god överblick mot sjön i öster över holmens åker, och mot söder, där skonerten Ilma låg förtöjd. Ilma var egentligen ett kooperativ, som försedde byns gårdar med produkter från fjärran länder.

Taket började tyvärr småningom läcka och därför revs huset 1982. En mindre stuga byggdes bredvid av oskadade stockar från den rivna mangården. Arbetet gjordes av **Gösta Fagerström** från Djupön. I stugans kammare kunde man under rundvandringen känna av den högtidliga tystnad som i tiderna ackompanjerades av väggklockan i kofferdiskepparens salong, då gästerna väntade på ångbåten.

På gårdstunet finns fortfarande fina gamla växter, ask, rosenbuskar, gullvivor, massor med narcisser m.m. Här lär man enligt en naturinventering kunna hitta för området sällsynta kulturväxter som humleluzern och äkta sötväppling, vem vet. Ännu ringlar sig de fina humlerankorna runt björkarna. Hur många tunnor starka drycker har det måntro bryggs i tiden på denna ensliga holme?

Spår av lantbruk

Från mangården vandrade vi över holmens enda åker på ca 1 hektar. Denna åker gav spannmål och rotfrukter för kofferdiskepparens familj. Ännu på 1960-talet användes ängen som beteshage för Rosenbergs häst från andra sidan Ekholmssundet. Därefter fick ängen tyvärr växa igen med asp. Numera är ängen restaurerad och hålls i skick med en gammal traktor och en stilenlig slättermaskin. Underverket beskådades av gubbarna, medan damerna plockade i sig hallon bland mangårdens ruiner.

Vid sidan av ängen fanns ett gammalt fähus för en häst och en ko. Man kunde från en bergknalle, via en brygga, komma upp på vinden där hö förvarades. Ladugården sägs ha varit väldigt fin, numera är den en ruin.

Bakom ladugården fanns en näpen liten svinstia, som hade ett tak ännu på 1970-talet, numera är den också en ruin. Kofferdiskepparen lär ha varit en god smed, så han borde rimligtvis ha haft tillgång till en smedja. På holmen finns en del handsmidda beslag, antagligen gjorda av kofferdiskepparen själv. P.g.a. brandfaran brukade smedjorna vara belägna något avsides, men spår efter en smedja har tyvärr inte hittats på holmen. Bredvid svinstian finns visserligen en byggnad som antagligen användes som bastu, eventuellt tjänstgjorde den också som sädestork men knappast som smedja.

Hagar och badstrand

Från bastun fortsatte färden över holmen längs med en gammal kostig till hagarna på andra sidan holmen. På storskifteskartan finns stigen utritad som ett rakt streck. I praktiken måste stigen dock ha varit slingrande som en orm mellan bergknallarna i den kuperade terrängen. På den västra sidan av holmen kunde vi fortfarande urskilja utfallsdikena från hagarna. På den nordvästra sidan finns en långgrund strand i en vik, där pensionatsfolk brukade simma. På den tiden var hagen öppen och solen sken tvärs över den rakt in i viken. Numera växer stora lövträd i hagen, så tyvärr fick vi nöja oss med att besöka en igenvuxen strand och vada i halvskugga ut till en solig

klippa mitt i viken.

Bredvid viken finns ett litet stenbrott. Tanken var i tiden att liksom på Bergön bryta sten för behoven av gatsten i St. Petersburg. Det blev dock aldrig någon guldgruva av detta företag.

Rundvandringen fortsatte därefter tillbaka till utgångsstället på södra sidan med avskedskaffe och bulle, därefter tack och hej på den skrangliga pontonbryggan, där den bastanta ångbåtsbryggan med hela två kistor en gång stått.

Text och foto:
Theresa Andell och Henrik Alfthan

Biskopsö byalag vid Fanny Sundbergs första pensionat.

Faktaruta: Personhistorik

Text: Sixten Granroth

- Först bosatt på Ekholmen var enligt mantalslängderna norrgårdstorporen Johan Ekholm med hustru Anna och änkan Maja- antagligen någonderas mor. Enligt kommunionboken 1848-54 hette familjen Fagerström och kom från Dragsfjärd med tre barn och fick fyra till innan de flyttade tillbaka till Dragsfjärd.

- Därefter kan man anta att brukssmeden Gustaf Mauriz Friskopp från Kimito med hustrun Edla Charlotta Ahlbom från Holma bodde på Ekholmen, och födde två av sina tre barn där. Deras sonson Elis blev senare bonde på Biskopsö Nykärr, ett anmärkningsvärt torp som fortfarande står kvar mitt på Biskopsön utan kontakt med sjön.

- I slutet av 1800-talet bosatte sig Alexander Amatus Andersson (*1846 †1922) från Norrgård på Ekholmen. Han var till utbildningen kofferdiskeppare och bodde antagligen på holmen till sin död. Hans äldsta dotter Lydia (*1876 †1949) blev lärarinna och bodde kvar på Ekholmen ända till sin död. Sonen Axel blev övermaskinmästare, gifte sig med äldsta dottern på Södergård och flyttade småningom dit. Den yngre dottern Fanny gifte sej 1914 och startade pensionatsverksamhet i gula stugan på Ekholmen, men flyttade över verksamheten till Lugnäs på andra sidan Ekholmssundet. Samtliga är begravda i det sydöstra hörnet på Hitis kyrkogård.

- Övermaskinmästare Axel Anderssons tillnamn ändrades i kyrkböckerna till Ekholm av församlingens präst. Detta skedde på sommaren när övermaskinmästaren var till sjöss. Han uttalade i skarpa ordalag sin förvåning över prästens tilltag när han kom hem och hörde att han fått ett nytt namn. "Jag har hetat Andersson i hela mitt liv och det skall jag göra tills jag dör" sade han bland annat. På gravstenen står också vad han tyckte. Efter hans bortgång bytte hans barn namnet till Ullner.

- Andelskassan, sedermera ACA (Andelsbankernas Centralaktiebänk, på finska OKO), köpte holmen 1962 av Ullners. År 2000 sålde ACA holmen åt Henrik Alfthan, som uppfört en ny mangård i gammal stil.

Kapten Andersson i sin kajuta på skonaren Ilma.

Skepparens salong på Ekholmen.

Sjöräddning Sydväst i Kasnäs

I augusti 2007 öppnades Kasnäs sjöräddningsstation men det är först under 2008 som den egentliga verksamheten kör i gång. Syftet med verksamheten är i första hand att i Hitis arkipelag rädda folk i sjönöd. Räddningsuppdragen sker i regi av sjöräddningssällskapet eller tillsammans med myndigheter. Förutom livräddning hjälper sällskapet folk och båtar i nöd. Även förebyggande verksamhet hör till uppgifterna.

Verksamheten är frivillig och någon ersättning för arbetet får medlemmarna inte. Organiserad sjöräddning är inget nytt, *Life Boat Service* grundades i England redan år 1824 och har sedan dess spritts till 55 länder. *Association for Rescue at Sea*, dit de finländska sjöräddarna hör, är associerad medlem i nämnda *Life Boat Federation*. De röd vita båtarna känns igen på den internationella förkortningen SAR som står för *search and rescue* (leta och rädda). Finlands sjöräddningssällskap grundades redan år 1897 och nu har föreningen förankrats även i Hitis skärgård. Sammanlagt finns över 2000 aktiva sjöräddare och över 140 räddningsbåtar i landet.

Stationsansvarige i Kasnäs heter **Petteri Santalahti** och han berättar att verksamheten var nästan osynlig förra säsongen, men att beredskapen nu är en helt annan.

– Vi håller jour dygnet runt, och under högsäsongen

är vi färdiga att rycka ut inom 15 minuter. Ett flertal har redan gått på kurs i sjöräddning. De flesta sjöräddarna bor i Hitis skärgård eller på Kimitoön. Vi vill gärna ha fler medlemmar och sådana som är villiga att utbilda sig till sjöräddare, berättar Petteri.

Kasnässtationen har tillsvidare en båt till sitt förfogande. Sjöräddarna erbjuder även medlemskap i Trossen som försäkrar att hjälpbehövande får extra service i form av reparation och bogsering till verkstad. Servicen gäller i hela Norden. Årsavgiften är 70 euro inklusive medlemsavgift i sjöräddningssällskapet.

Inödsituationer skall numret 0204 1000 eller nödnumret 112, alternativt VHF 16 eller DSC 70, larmas. Båtens besättning är startklar i Kasnäs från midsommar till dess att skolorna börjar i höst. Från första maj är beredskapen högre under veckosluten och detsamma gäller även från mitten av augusti till december.

Text: Jan Sundberg

I samarbete med *Frisk Bris*

Foto: Calle Storm

Referenser:

www.afras.org/history.html

<http://www.meripelastus.fi/sv/main.html>

*Tubkikaren utvidgar fågelskådarens verksamhetsområde avsevärt då artbestämningen kan göras på långt avstånd från objektet.
Foto Fredrika Biström.*

Fågelskådning - en hobby för alla

Ornitologi kallas den vetenskapsgren, som studerar fåglarna och deras liv. Fågelskådning är en gren inom ornitologin och består huvudsakligen av fältobservationer som görs av både amatörer och professionella. Vem som helst kan göra observationer som är värdefulla för vetenskapen. Det gäller bara att vara på rätt ställe vid rätt tidpunkt. Lättare sagt än gjort - en grundförutsättning för framgångsrik fågelskådning är flit och tålmod. Att bli en skicklig fågelkännare tar flera år i anspråk och förutsätter otaliga observationer av fåglar i naturen samt grundliga litteraturstudier. Med tilltagande erfarenhet i fält och kunskap om fåglar ökar utbytet av hobbyverksamheten. Ge inte upp om ni missar artbestämningen av ett fågelexemplar – sådant händer den mest erfarna fågelexperter. Fågelkännedomen och fältskickligheten ökar med tiden – det finns alltid något nytt att lära sig. Både gammal och ung kan syssla med fågelskådning. Av någon anledning är fördelningen mellan könen ojämn. De flesta fågelskådarna idag är män av olika ålder. Skärgården och därmed även Rosala-Hitis är ypperliga områden att idka fågelskådning för kvinnor och män i alla åldrar.

Var, hur och varför göra observationer?

Fågelskådning kan ske på land och vatten. Varje omgivningstyp har parallellt med generalister (utbredda arter som inte är kräsna i fråga om förekomstlokal) vanligen

ett antal specialister eller arter som endast undantagsvis påträffas annorstädes än just i sin speciella miljö. Sålunda finns det arter som är bundna till vatten och arter som är typiska landfåglar. Bland fåglarna som är knutna till vatten kan man särskilja arter som lever i vatten och sådana som häckar vid vattendrag, t.ex. vadare (en fågelgrupp som söker sin mat på våtmarker och stränder). På liknande sätt kan man fortsätta och indela fåglarna i mindre grupper tills man kommer till de olika arterna. Flera olika arter kan trots specialisering påträffas tillsammans t.ex. simmande i en vik. I Rosala-Hitis ser man t.ex. på vårsommaren ofta knölsvan, vigg, knipa, ejder, skäggdopping, storskrake mm. samlade på relativt små vattenområden.

Fåglarna kan också grovindelas i stannfåglar och flyttfåglar. Vissa arter försvinner för att övervintra i områden med mildare klimat efter att ha häckat i norra Europa (flera rovfåglar, vadare, insektsätare). Där är tillgången på mat säker. Andra arter stannar året om i Finland som t.ex. kråkfåglar och mesar, vilka hittar mat också på vintern. Under sin flyttning till och från häckningsplats stannar vissa fåglar ofta för en tid bl.a. i Rosala-Hitis. Sålunda kan man vissa år på våren se rikligt med bergfinkar som efter en tid hastigt flyger vidare. Därtill finns det fåglar som företar vandringar huvudsakligen beroende på matsituationen. Typiska vandringsfåglar är sidensvansen, korsnäbbarna och hackspettarna. Exakt gränsdragning mellan stann- och flyttfåglar är besvärligt eftersom man bland flera arter hittar individer som flyttar och sådana som stannar

En ungfågel av havsörn i flykten.
Foto Fredrika Biström.

antalet fågelskådare i Finland idag kan räknas i tusental blir uppföljningen av fågelbestånden rätt tillförlitlig och därmed användbar för olika ändamål (t.ex. planering av fågelskydd). I det här arbetet kan också amatören delta med sina observationer. Enstaka observationer av sällsynta fågelgäster kan ha ett stort intresse för skådaren men är vanligen av marginell betydelse för andra ändamål. Observationer av vanliga fåglar har i många fall minst lika stor betydelse jämfört med observationer av sällsynta arter.

Särdrag i ytterskärgården

Man räknar med ca 240 häckande fågelarter i Finland. Sammanlagt ca 450 arter har påträffats i Finland vilket innebär att nästan hälften av vår fågelfauna enbart besöker Finland för att häcka annorstädes. En fågelskådare hittar/observerar utan större ansträngningar 100-150 arter i Rosala-Hitis med omnejd. Många av de vattenlevande fågelarterna förekommer i stora mängder såsom vigg, knipa, ejder, alfågel och storskarv. Förutom vanliga arter kan man med god tur under flyttningstider se sällsyntheter som t.ex. praktejder och alfförädare. Ytterligare ser man ofta storskrakar, småskrakar, skäggdoppingar, svarthakedoppingar, svärtor medan t.ex. salskrake samt bergand ses tillfälligt. Silvertärnor häckar på klackarna och tillsammans med dem ser man ofta strandskator och ibland rosorlar.

Också på land finns en riklig fågelfauna. Den mest spektakulära arten är havsörnen som man på sommaren kan se nästan dagligen. Lärkfalken och fiskgjusen är två andra ofta observerade rovfågelarter på öarna. Arter med en sydlig utbredning i Finland och som förekommer på öarna är höksångare (Vänö), gråhäger (numera allmän) och svart rödstjärt (Rosala by). Av mesfågeln ser man förutom blå- och talgmes ofta också svart- och tofsmes. I Hitis by med omnejd kan man på sommaren se flera fågelarter såsom sånglärka, stenskvätta, buskskvätta, törnskata, hämpling, rödstjärt, trastar mm.

Vill man studera fåglarnas liv nära sitt hus kan man hänga upp fågelholkar. De lockar snabbt till sig olika mesarter samt svartvit flugsnappare. Holkarna bör rengöras årligen på hösten för att minska förekomsten av fågelparasiter (loppor). För den som bygger holkarna själv rekommenderas ritningar som finns tillgängliga på nätet

En fågelholk avsedd för mesfåglar. Foto Fredrika Biström.

kvar. Placeringen av Rosala-Hitis i Finlands sydspets ökar möjligheten att få se tillfälliga fågelgäster som av olika orsaker kommer till Finland. Man har t.ex. sett exemplar av den vita storken, som förekommer i Estland men som inte häckar i Finland, flyga mot fastlandet i norr.

Fågelskådning kan också företas nattetid men då är hörseln ett viktigare redskap för identifiering av fågelart än synen. Flera fågelarter är nattaktiva och ofta lätta att känna igen på sin sång eller andra ljud som de producerar. T.ex. kattugglan och berguven har ofta hörts hoa i Rosala-Hitis. Koltrastens och även andra trastarters (taltrast, rödvingetrast) sång hörs ofta sent på kvällen och natten. De flesta arterna räknas ändå till de dagaktiva som t.ex. bofink och lövsångare.

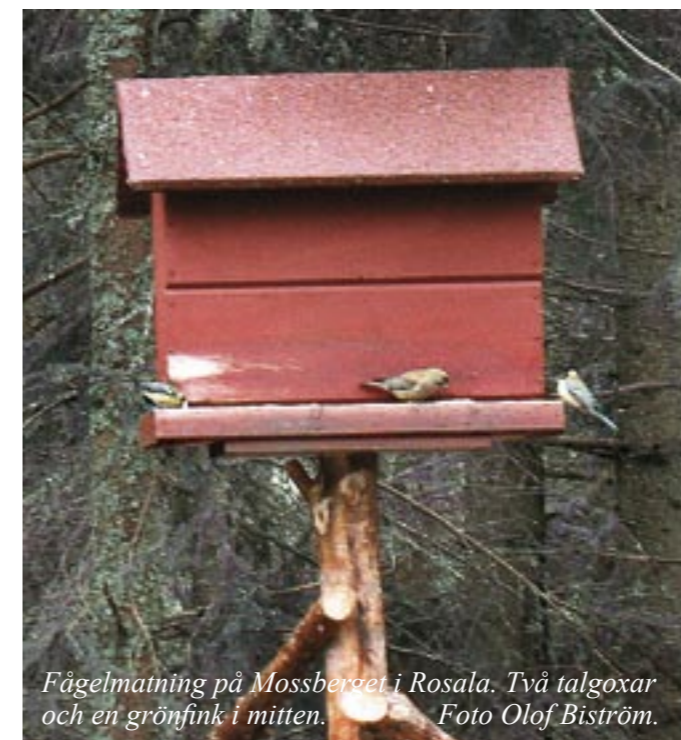
Fågelskådaren är väl utrustad

Nödvändig utrustning för fågelskådning är först och främst en kikare samt en handbok för bestämning av fåglar. Längre hunna skådare skaffar sig snart en s.k. tubkikare med stativ som möjliggör artbestämning på mycket långt avstånd. Ytterligare utrustning för en erfaren fågelexpert är en behändig kamera, skissblock, lämplig klädsel för fältarbete, bandspelare, satellitnavigering (gps) och båt. En grundregel för fågelskådning är att man alltid i första hand skall tänka på fåglarnas bästa. Det här innebär att man alltid rör sig försiktigt i naturen och undviker att störa fåglarna på deras förekomstplatser. En oförsiktig skådare kan skrämja bort fåglar från sina bon och därigenom åstadkomma att bona överges med ödesdigra följder för ägg eller nykläckta ungar. Boplundrande djur som t.ex. kråka, mårhund och mink kan hitta fram till bon gömda i terrängen om skådaren med sina rörelser och spår visar vägen till dem.

För amatören utgör skådandet rekreation och det är fritt fram att välja hur djupt man engagerar sig. Eftersom

(se adressen nedan*). Fågelholkarna utnyttjas också på vintern men då för övernattnings. Speciellt under stränga vintrar kan holkarna utgöra det räddande halmstrået för flera av hunger och köld hårt prövade småfåglar.

Fågelbrädet kan vara en alternativ metod att hjälpa stannfågeln att klara sig genom vintern. Vissa år kan den rikliga och kontinuerliga tillgången på lämplig föda säkerställa överlevnad. För fågelskådaren kan en livligt frekventerad vinterutfodring vara ett Eldorado. Mesar, grönfinkar, gulspårvar, grönsiskor, gråsiskor, övervintrande bofinkar och bergfinkar är vanliga gäster vid fågelbrädet. Nötskrikor och hackspettar besöker fågelborden likaså

Fågelmatning på Mossberget i Rosala. Två talgoxar och en grönfink i mitten. Foto Olof Biström.

och har man tur kan en gråspett eller en nötväcka dyka upp. Om man placerar fågelmatningen så att man kan se den från sitt hus kan man bekvämt studera och njuta av fåglarna utan att de störs. Observera dock att man inte får börja utfodringen för tidigt så att man lockar fåglar som flyttar att stanna. Matningen måste fortsätta regelbundet över den kalla perioden som kan räcka över tre månader. Håll matningsstället rent och snyggt så att sjukdomar inte sprids bland fågelbrädets gäster.

Om du vill veta hurdana observationer andra fågelskådare runt om i Finland gör lönar det sig att registrera sig på nätet (www.tiira.fi/). Hemsidan upprätthålls av *BirdLife Suomi Finland* och där kan man t.ex. bli tipsad på rariteter som dyker upp emellanåt, i bästa fall på överkomligt avstånd t.ex. på Kimitoön.

Vi tackar **Kaj Genberg** som med stor lokalkännedom vänligen kontrollerat textens sakinnehåll.

Olof & Gun Biström
Mossberget, Rosala

*Ritningar till fågelholk: http://www.birdlife.fi/lintuharrastus/linnunponttojen_rakennusohjeet.shtml

Rosala öppna kubbmästerskap

Sedan sommaren 2003 spelas kubbmästerskap årligen på skolgården i Rosala. Kubb är ett spel som har sitt ursprung på Gotland, där det spelades redan av vikingarna. Enligt sägnen skulle redskapen varit gjorda av ben men i brist på bevis har denna teori inte kunnat beläggas. Hur som helst är det känt att vedkubbar använts sedan medeltiden. Spelet har på vikingars vis spritt sig runt omkring i världen, inklusive till Hitis arkipelag. I Finland förekommer ett nationellt spel som kallas Mōlkky och som avviker betänkligt från kubb. Den finska varianten har inte slagit rot i det internationellt sinnade Hitis där fröna till nya uppslag kommer med västliga vindar. VM i kubb ordnas sedan år 1995 på Gotland med deltagare från många länder. Tillsvidare har inget Hitislag deltagit även om kunnandet är på topp.

Förklaringen till att kubb varit populärt i hundratals år har sina naturliga orsaker i hur folk levde och anpassade sina lekar enligt de begränsade resurser man hade tillgång till:

Naturligtvis är kubb ett gammalt gotländskt spel, som kom till på den tiden när det fanns "a vidflo pa var storgard" (en vedhög på varje gårdsplan). Man plockade helt enkelt till sig vedträn i lämplig storlek och antal och vips hade man ett kubbspel! (Pettersson)

Oliver Wiberg lägger upp strategin.

Exempel på stilrent kast.

Kubb är m.a.o. ett enkelt spel som inte kräver dyr utrustning och därför lämpar sig väl även för karga skärgårdsförhållanden. Spelet är socialt eftersom det är ett lagspel där antalet spelare varierar mellan tre och sex, antalet varierar beroende på sammanhang. Två lag spelar mot varandra och spelet går ut på att fälla kubbar med kraftiga pinnar som slängs över planen.

I Rosala öppna kubbmästerskap är det mixade lag som gäller, både gällande könsfördelning och ålder. Sammanlagt 10 lag anmälde sig till kampen som utkämpade under gassande sol den 27 juli år 2007. Läraren **Bernt Örså** är primus motor för tävlingen som arrangerades av Rosala Byråd. Spelen inleddes kl. 14 med att Bernt repeterade reglerna och lottade spelordningen.

Fyra lag kan spela samtidigt medan de övriga får vänta på tur. Storleken på spelplanen i Rosalamästerskapen är p.g.a. utrymnesbrist något mindre än den föreskrivna. Lagen tävlar enligt regeln vinna eller förlorinna. Bernt agerade domare enligt den vedertagna principen att domaren alltid har rätt även om han har fel, vilket ännu inte inträffat. Lagen tävlar om en ståtlig vandringspokal där det vinnande laget får sitt namn ingraverat. Följande lag har vunnit det attraktiva mästerskapet:

- 2003 Beach Boys
- 2004 Vedaholmen
- 2005 Juslinarna
- 2006 Vedaholmen

Vedaholmen från Rosala är som statistiken visar ett fruktat lag, men dessvärre uppenbarade de sig inte vid år 2007s tävling. Däremot var Juslinarna från Hitis representerade med tre lag. På vikingars vis är lagen samlade enligt klantillhörighet eller något som kunde förliknas med båtlag bestående av kämpar som är vänner och inte nedgör varandra, men nog motståndarnas kubbar utan hänsyn.

Deltagarna berättar

En av de yngsta deltagarna är **Oliver Wiberg**, 7 år som också var med redan år 2006. Han tävlade för de Hänsynslösa och utförde sina kast med stor precision.

– Jag har tränat lite grann och lyckades få en dubbelträff. Vi åkte ut i semifinalen mot Erikssons, men vi kommer igen nästa sommar, säger han.

Oliver är en sann idrottsman. Han är också en duktig simmare och klarar av 50 meter lekande lätt.

Mårten Juslin var med om att ta hem guld år 2005 men nu blev hans lag Juslinarna 2 utslagna av de Hänsynslösa redan i första matchen. Lite snopet var det, men matchen varade i en timme och in i det sista var det osäkert om vem som skulle ta hem segern.

– Det känns tröttsamt efter den långa matchen. Värst vore det att bli utslagen av släktingar. Jag kom otränad och det märktes. Nästa gång skall jag se till att jag är vältränad för att få koll på koordinationen, konstaterar Mårten efter tävlingen.

I den andra semifinalen stod Juslinarna 1 mot dito 3. Matchen var över när Juslinarna 3 avgjorde efter endast att sju minuter hade spelats. Finalen blev spännande värre när de laddade Erikssons stod öga mot öga mot Juslinarna 3. Matchen avgjordes inom knappa 10 minuter när Juslinarna fällde kungen med ett elegant kast.

Deltagare i Juslinarna 3 var **Emma, Ina, Akseli** och **Atte Juslin**. Ina och Atte är syskon och de två övriga deras kusiner. Emma berättar att de inte tränat (kan det stämma?).

– Skojigast var det att slå Juslinarna 1 i semifinalen. Tuffast var kampen mot Sörens kompisar som räckte i 1 timme och 30 minuter. Jag var med i fjol och hänger med nästa år också, för vi har vinnartraditioner i slakten, menar Emma.

Atte som snart skulle fylla sju år fick inte vara med om finalmatchen vilket tyder på att laget var toppat. Trots detta visar resultaten att varken ålder eller kön är avgörande för framgång. Vem vet, kanske vi här har stommen till ett kommande landslag i kubb? Nästa VM ordnas på Gotland den 1–2 augusti 2008. Enligt arrangörerna är alla välkomna, oberoende av ålder och kön. I fjol deltog 11 nationer men Finland har tillsvidare lyst med sin frånvaro. Ivern på Rosala skolgård tyder på att det kanske snart vore dags att fylla båten med kubbar och styra över till Gotland för att ta upp kampen i ett internationellt sammanhang.

Text: Jan Sundberg
Foto: Bernt Örså

Referens
Pettersson, Allan www.vmkubb.com

Mårten Juslin lovar komma igen.

Segern är vår!

Brages Pressarkiv

HITISVALSEN 20 ÅR

1988 rustades det till stort sjuttioårsjubileum för ungdomsföreningen Hembygdens Vänner i Hitis på föreningens lokal Furutorp. Ett fint inslag var sång av en blandad kör som **Gunnar Hollstén** samlade ihop och ledde. Vi var väl ca 25-30 personer. Repertoaren var traditionell med bl.a. Åboland, När solen tänder sina strålar och Du spørjer om lyckan. Ett nummer var Hjärtats saga som leddes av den legendariske körledaren och hitisbon **Gösta Andersson**.

Under planeringens gång tyckte någon att det vore fint med en egen vals för Hitis. **Ica (Marica) Fihlman** sade att hon hade några idéer och utkast till en text. Föreningens ordförande **Birgitta Holmström** gav i uppdrag åt sin pappa Gunnar Hollstén att kontakta **Lasse Mårtensson**. Han gjorde det brevlades och Lasse ringde upp och sade: Har ni ingen Hitisvals? Han lovade komponera bara han fick en text. Med Icas idéer som grund skrev han sedan orden och melodin. Ica säger att ca en tredjedel är hennes ord, resten Lasses. Vi övade orden och sjöng den unisont för vi blev alla förtjusta med en gång. Lasse kom själv till en övning på Furutorp och satte sig vid pianot. Plötsligt avbröt han sången med ett ljudligt accord och sa: Nej, nej, det är vals och då skall det vara TRRAMM TAA DAA. På TRRAMM drillade alla fingrar i diskanten och sen kom TAA DAA som accord i basen. Och så fick det bli. Uruppförandet blev en succé och den sjöngs flitigt i flera år. Dalsbruks Dragspelsklubb har spelat in valsen på skiva men tyvärr utan sångsolist.

Under senare år har valsen blivit mindre uppmärksammas som enligt Ica troligen beror på att få har texten och noterna. Här intill presenteras sångtexten men dessvärre fick inte noterna plats i tidningen. Hoppas valsen får ny luft under vingarna. Självt tycker jag att den gott kunde gå som vals för hela Hitis skärgård.

Text: Lars Luther
Foto: Bernt Örså

Hitis valsen

*Välkommen till Hitis ni som vill se naturen som den e'
där havet det svallar kristallklart och salt
där storm, sol och regn danar allt.
Välkommen till hösten med dimmor och dis
välkommen till havsvidder täckta av is
till våren som kommer på storslaget vis
hit till Hitis, vårt paradiset*

*Välkommen till Hitis gammal och ung spel opp, var med och sjung
ja sjungen om skärgårdens fagraste land
med kyrka och tolvmila strand,
där enbusken sprider sitt envisa ris
där martallen tvinnar på martallars vis
där lärkan i höjden hon drar sin repris
ovan Hitis, vårt Paradiset*

*Holmar med fåren som betar
ängar där skärgårdsbor stretar.
Sjöfågelsträck uti tusental
drar över kalhäll och rosendal.
Fiskarn med fångster från fjärden
närmar sig sydremmaren
halvslag på tampen
fisken i sumpen
"skönt att va här igen".*

Välkommen till Hitis gammal och ung....etc.

Text: Marica Fihlman
Musik: Lasse Mårtensson

Fröken Silvi Oravainen i skolan

Av alla ställen på jorden var skolan den intressantaste, tyckte Silvi. Silvi gick inte i skola fast alla andra gick där. De åkte på morgonen med ryggsäckarna på ryggen och sprang över gården till porten. De hoppade upp på cyklarna och trampade iväg så sanden yrde, undvek groparna i vägen och försvann bakom backkrönet. De var borta hela långa dagen. "De är i skolan. Pojken är i skolan. Mari från grannhuset är i skolan... De är i skolan och de har roligt", tänkte Silvi dystert. "De är i skolan så länge! Vad i fridens tider gör de där? Och vad bär de i sina ryggsäckar? Sin matsäck?"

Varje morgon vaknade Silvi samtidigt som skolbarnen, ibland något tidigare, och varje morgon sprang hon hoppfull till porten. Hon skulle nog orka springa till skolan, alldeles säkert, fastän skolan var i Rosala och vägen dit var över nio kilometer lång. Visst hade Silvi sprungit längre sträckor än så. För skolans skull var Silvi redo att springa ett helt maratonlopp.

En morgon meddelade mamma och pappa att även de skulle till skolan. Det var orättvist! Varför skulle de till skolan? De hade ju redan gått ut sin skola! Silvi satte sig framför ytterdörren. Hon tänkte inte röra sig ur fläcken! Först såg hon på mamma, sedan på pappa och sen igen på mamma. Mamma lade märke till Silvis bedjande blick. "Tänk om vi skulle ta Silvi med oss" sa mamma och då vågade Silvi inte andas. Hon satt och stirrade på pappa. Han letade efter sina skor och sin klocka och sin kamera och mumlade något som Silvi inte förstod. "Kom Silvi" sa mamma och log. "Vi går till bilen".

Silvi var så glad, att hon hade lust att sjunga. Hon skuttade över gårdsplanen och hoppade upp i bilens baksäte. "Till skolan, till skolan! Jag får komma till skolan" trallade Silvi för sig själv.

När skorna, klockorna och kamerorna var upphittade kunde resan påbörjas. Silvi tittade ut genom fönstret och när bilen stannade visste Silvi att de var framme. Där var skolan. På skolgården fanns barn. Silvi ville genast springa till dem.

Det finns inget bättre ställe än skolan! Det förstod Silvi med en gång. I skolan har man lektioner och raster. Under lektionerna är alla inne i klassen och sitter på sina platser. Läraren pratar och eleverna lyssnar, sedan pratar eleverna och läraren lyssnar. Barnen gör arbetsuppgifter och får även syssla med teckning! Ruskigt spännande tyckte Silvi. Det bästa i Rosala skola, var att alla var vänliga mot varandra, även mot Silvi. Silvi tyckte om Rami och Ella, Anna och Christoffer, Tony och Simon, Emilia och Viola, Johanna och Moa, Maria och Viktor, Mari, Cecilia och Xenia. Och det verkade som om de tyckte om Silvi. Silvi fick söka sin egen plats i klassen. Först satt hon längst bak men flyttade sedan längst fram.

På rasten var alla ute och Silvi följde med. Där kunde man hitta på allt möjligt; traska runt skolhuset, gå in i syrenbusken och springa efter bollen. Efter rasten blev det lektion och därefter rast igen. Och förutom detta har man matrast. Då får alla i skolan smaka på Sonjas goda mat, även Fröken Silvi Oravainen, hunden som fick komma till skolan.

Text: Eppu Nuotio
Översättning: Tina Örså

Teckningar: Christoffer Johansson
Johanna Rosenberg
Tony Laine
Rami El Digwy

Information

Allmänt alarmnummer 112
Ambulans, Medi-Heli, Sjöbevakning, Polis

Läkarmottagning i Dalsbruk
Dalsbruk, tel. 4661 890 mån till to kl. 8-16
och varannan fredag kl. 8-16 och kl. 8-14
Läkarmottagningen i Dalsbruk är öppen
hela sommaren. Fredagsjour varannan
vecka i Dalsbruk och i Kimito (tel. 421 588)

Läkardejourering kväll/natt
Salo hälsocentral/sjukhus, tel. 77 23 611
Jour kl. 16-08, samt veckoslut
dygnet runt

Hitis rådgivning
Solglimten. Teltid, vardagar kl. 8.00-8.30 och
kl.12.30-13.00 (46 66 810 / 040 548 73 43)
Mottagning och hembesök enligt
överenskommelse. Arbetstid vanligen kl. 8-16.
All verksamhet sker i Hitis
Högsåra första tisdagen i månaden kl. 9.30-
10.30 i Högsåra pensionat
Eventuella inskränkningar i rådgivningens
verksamhet under semesterveckorna 28-31.

Dalsbruk tandläkarmottagning
Telefon växel 46 61 890, tandläkare,
tel. 46 61 317 och 46 61 523
Måndag - torsdag 8-15.30
Fredag 8-14
Lördagar och helger är dejouren på
tandkliniken vid Åbo universitetssjukhus
kl. 9-10.30. Tel 313 15 64

Hitis sjöbevakning
Tel. 020 410 71 10, reservnummer 23 33 777

Polis Dalsbruk
Malmvägen 2 alla vardagar 8-16.15
tel. 071-874 67 48

Giftinformationscentralen
Tel. 09 471 977 el. 09 4711

Brandkår
Alarm alltid via 112
Rosala FBK
Brandchef: Pontus Johansson,
tel. 0400 745 148
Vice brandchef: Paul Wilson,
tel. 050 528 74 10

Hitis FBK
Brandchef: Tor-Björn Holmström
tel. 040 827 3352
Dalsbruk brandstation, tel. 5211 230/
466 2005

Sotare i Dragsfjärd
Harri Kemilä
Tel. 040-55 89 361

Veterinär Minna Hakala
Telefontid kl. 8-9
Tel. 421048 / 0500 110 660 akuta fall
Mottagning och djurstall i Kimito, Engelsby
invid Påvalsbyvägen
Jour 7337 555

Förbindelsebåtar
M/s Aura, tel. 0400 320 092
Rosala II, tel. 0400 720 608
Lövö färja, tel. 040 829 1733
Högsåra färja, tel. 040 706 62 91

Kommunala Ämbetshuset i Dalsbruk
Malmvägen 2
Tel. 5211 200
Öppet: måndag-onsdag 8-16, torsdagar 8-17,
fredagar 8-13.45
Ämbetshuset är stängt från 7 till 18 juli.
För mera information se www.dragsfjard.fi

Klara-Skärgårdens Renhållning AB
Genböle, tel. 040 825 66 90
Genböles sorteringsstation öppet:
torsdag 8-12 och 13-17, lördag 9-13
Mottagning av sorterade sopor från hushåll
och problemavfall.
Insamlinga av metallskrot och problemavfall
sker med servicebåtarna Jumbo-Roope.
Tel. 0400-372 379
För mera information se sopterminalinfo eller
www.klara.fi

Hitis Bibliotek
Marina Johansson, tel. 46 66 617
Måndagar: 15-18
Torsdagar: 16-19

Post
Rosala Post, Båtviksvägen 15.
Kerstin Sundqvist, tel. 020 452 18 58
Måndag-fredag kl. 12-13, tisdag även 17-18
Sommartid 30.6-1.8 må-fre kl. 12.30-13.30,
tisdag även 17-18
Hitis ombudspost i bankkontoret.
Eivor Gustafsson, tel. 020 452 18 56
Måndag-fredag 11-13
Sommartid v. 27-31 må-fre 11.30-13.00

Pastorskansli
Paul Amper, tel. 46 66 605
Öppethållningstider:
Onsdagar och fredagar 10-13

www.friskbris.fi

Stigs Kontor & Foto

Kolabacksvägen 4,
25900 Dalsbruk
☎ 02-4661 848
☎ 02-4661 090
☎ 0400-839 861
✉ tietoco@netti.fi
🌐 www.netti.fi/~tietoco

Allt möjligt och om möjligt!
Tvåka info, FRÅGA!
Kaikkia mahdollista ja mahdollental!
Älä epäile, vaan KYSY!

LUCKAN

För mera information se: www.luckan.fi

Luckornas öppethållningstider:

Åbo: Mån & Tis 11 - 17
Ons 11-19
Tor & Fre 11 - 17

Kimito: Mån - Fre 9 - 16
Juni & juli Lör 9 - 13

Händelsekalender

- 18.6 Rosala, Midsommarstången majas kl. 17 vid branddepån, arr. SVRB
- 19.6 Hitis, Midsommarstången majas kl. 18 på Kyrkbacken, arr. HVH
- 20.6 Hitis, Midsommarstången reses kl. 14, arr. HVH
- 20.6 Rosala, Midsommarstången reses kl. 15 med sång och dans runt stången, arr. SVRB
- 20.6 Högsåra, Midsommarstången reses kl. 15 i Kejsarhamnen
- 20.6 Biskopsö, Midsommarfest kl. 15, arr. Biskopsö byalag
- 21.6 Vänö, Klubbafton kl. 19, arr. Vänö Vänner
- 3-4.7 Vänö, Dansövning inför vänödagen, arr. Vänö Vänner
- 4-6.7 Rosala, Vikingadagar med marknad, arr. Vikingacentret Rodeborg
- 5.7 Vänö, Vänödagen med marknad kl. 12, en orkester från Skottland medverkar, arr. Vänö Vänner
- 5.7 Högsåra, Skärgårdsteatern förevisar Gitarristerna på Sunnanland kl. 19
- 5.7 Hitis, Brandkårsfest på Furutorp, arr. Hitis FBK
- 6.7 Rosala, Fru Sola - konstnären vid havet, Irmelin Sandman- Lilius, Vernissage i Strandboden kl. 18 arr. Skärgårdens Kultursällskap
- 8.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byaråd
- 9.7 Högsåra, Högsåradagen med marknad, försäljning mm. vid Farmors Cafe' arr. Föreningarna på Högsåra
- 10.7 Högsåra, Visans Vänner på Farmors Cafe' arr. Farmors Cafe'
- 10.7 Hitis, Sommarkmarknad med ärtsoppa och lopptorg på Furutorp kl. 11-15, arr. HVH
- 12.7 Hitis, Sommarjazz på Furutorp, slutsåld, arr. HVH
- 14.7 Biskopsö, Biskopsömarknad kl. 13, Barnkonsert kl. 14, arr. Biskopsö Byalag
- 15.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byaråd
- 16.7 Högsåra, Benny Törnroos och Calle Pettersson på Farmors Cafe', arr. Farmors Cafe'
- 17.7 Böle, Böledagen med soppa och loppmarknad, öppen för alla att sälja, kl.11-14 arr. Peti ja Puuro

- 18.7 Rosala, Dansafton i Rosala gästhamn kl. 20, arr. TB-Marin
- 18-20.7 Biskopsö, Salsakurs, arr. Biskopsö Byalag
- 19.7 Rosala Sommarblot, marknad på Hundtorget, arr. SVRB
- 19.7 Vänö, Träbåtsdagen; träbåts picknick kl. 12, arr. Vänö Vänner
- 22.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byaråd
- 23.7 Rosala, Skärgårdsteatern förevisar Gitarristerna kl.19 på Vikingaborg
- 25.7 Hitis, Hitis Minimaraton, arr. Hitis FBK
- 26.7 Hitis, Hitisrodden med start kl. 11, arr. Hitis Rodd och Kanotklubb
- 26.7 Hitis, Trivselkväll med Hitz på Furutorp kl.19, arr. HVH
- 27.7 Rosala, Rosala öppna kubbmästerkap vid Hitis Rosala skola kl. 14, arr. Rosala Byaråd
- 29.7 Rosala, Strandängsgymnastik i Klobbviken med Fanny Örså kl. 19, arr. Rosala Byaråd
- 31.7 Högsåra, Muntra Musikanter konsert på Sunnanland, arr. Muntra Musikanter
- 2.8 Biskopsö, Byalagets utfärd kl.15, arr. Biskopsö Byalag
- 3.8 Biskopsö, Kyrkfärd, arr. Biskopsö Byalag
- 30.8 Rosala, Forneldarnas natt, brasa i byviken, arr. Rosala FBK
- 30.8 Vänö, Forneldarnas natt firas med filmnatt, arr. Vänö Vänner
- 30.8 Högsåra, Forneldarnas natt på Sunnanland
- 30.8 Biskopsö, Forneldarnas fest kl. 18, arr. Biskopsö Byalag

NÄRMARE INFORMATION OM EVENEMANG, KLOCKSLAG OCH ARRANGÖRER
STÅR ATT FINNA PÅ BYARNAS ANSLAGSTAVLOR!

Händelsekalendern sammanställd av Tina Örså

Simskola i Rosala

21.7-1.8 i Klobbviken
Simlärare: Fanny Örså och
Karolina Harjula
Information: Tina Örså
Telefon: 46 67 123
Anmälan i simskolan 21.7

Arrangör: Folkhälsan i Hitis

Simskola i Hitis

21.7-1.8 vid Folkhälsans simbrygga
Simlärare: Fanny Örså och
Karolina Harjula
Förhandsanmälan: Camilla Lumme
(040 559 15 31) eller anmälan i
simskolan 21.7

Se framåt, se bakåt

Värmen gömmer sig här någonstans
Ejderdun i strandsanden
Myror och andra djur
Hägg och al
Hassel och
Här någonstans en snäcka
En ilandfluten flaska
Glänsande och hel

Vad tänker du på

Precis

Fortsätt

Det vi har gemensamt är att här
Någonstans gömmer sig värmen

Hur låter ord när ord når dig

Kotte

Sjögräs

Kaffekopp

Heidi von Wright